

วารสาร

นวังคสัตตฤศาสน์

ปริทรรศน์

Journal Navangasatthusasana Review

ISSN 3057-0522

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2

เดือน กรกฎาคม – ธันวาคม 2567

วารสาร นวังคสัตตฤศาสน์ปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2567

มูลนิธิพระศรีสุทธีวาทิต (ขวัญ ถิรมโน)

เลขที่ ๑๕๘ วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

วารสาร นวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์
Journal of Navangasatthusasana Review

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2567

Vol. 2 No. 2 July - December 2024

❖ วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการศึกษา เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มนุษยวิทยา ศาสนาศึกษา และพุทธศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวม

❖ กำหนดการเวลาเผยแพร่

วารสาร นวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 2 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน เผยแพร่ 31 มิถุนายน

ปิดรับบทความ 31 พฤษภาคม

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม

ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ ข้อกำหนดของบทความที่ตีพิมพ์

บทความทั้งหมดที่ตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 3 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร นวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น

2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร นวักส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาถ่วงน้ำหนักผู้ทรงคุณวุฒิน้อย 3 ท่าน ต่อบทความในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)

❖ เจ้าของ

มูลนิธิพระศรีสุทิวาธิ (ขวัญ ภิรมโน) เลขที่ ๑๕๘ วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร 10600
โทรศัพท์ : 08-0371-4149

“ทรงสนทนาคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนาคิดเห็นของ
กองบรรณาธิการวารสาร นวักส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยก้านน้มน 36 ถนนก้านน้มน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150
โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540 <http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ บรรณาธิการ

พระศรีสุทธีเวที, ผศ.ดร.

ประธานมูลนิธิพระศรีสุทธีเวที (ขวัญ ภิรมโน)

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ว่าที่ ร.ท. ดร. อีร์ธวัช ภูมิประมาณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ กองบรรณาธิการ

พระมหาบุญรุ่ง สิริโชติ

กรรมการมูลนิธิพระศรีสุทธีเวที (ขวัญ ภิรมโน)

นายศิริเวช รัตนเทพสถิต

รองประธานมูลนิธิพระศรีสุทธีเวที (ขวัญ ภิรมโน)

นายกฤตพล ศรีเคนขันธุ์

กรรมการและเหรัญญิกมูลนิธิพระศรีสุทธีเวที

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

รศ.ดร.ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ดร.ชัยชาญ ศรีหามู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายวัชร พูนผล

บรรณธิการแถลง

วารสาร นวสังคตฤาสานปริทรรศนเปันวารสารในลุ่มมนษยศาสตรและสังคมศาสตร ดำเนินการเพือ
สงเสริมเผยแพร และเป็นสื่อกลางการแลกเปลียน เรียรูทางวิชาการด้านศิลปศาสตรมนษยศาสตรและ
สังคมศาสตรของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศีกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1
มกราคม – มิถุนายน เผยแพร 31 มิถุนายน ปีตรับบทความ 31 พฤษภาคม ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม
เผยแพร 31 ธันวาคม ปีตรับบทความ 30 พฤศจิกายนของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก
ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศีกษาค้นพบไม่มากก็น้อย
และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพือตีพิมพ์ในวารสาร นวสังคตฤาสานปริทรรศน
สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิก
วารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

พระศรีสุทธีเวที, ผศ.ดร.

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	III
บรรณาธิการแถลง	IV
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท Developing morality and ethics according to the principles of Kalyanamitthamma 7 สังข์वाल เสริมแก้ว, ภาณุมาตร์ เนโส, สมบูรณ์ จารุณะ	1
❖ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ในการดำเนินชีวิต Ditthadammikat benefits in life พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (สุวิจักขณ์ มหาวิโร)	15
❖ พุทธทัศนะต่อผลกระทบของการดื่มสุรา Buddhist View on the Effects of Alcohol Drinking พระณรงค์ พนธุธมโม (เทียนเจริญ)	28
❖ คุณค่าศรัทธาต่อการพัฒนาชีวิต The Value of Confidence (Saddhā) and Life ธีรวัช ภูมิประมาณ	46
❖ คุณค่าของเมตตาพรหมวิหารในการดำเนินชีวิต The value of Metta Brahma Vihara in life พระวินัยธรรยธนา ภาทัญญาโณ (พึงชื่น)	66
❖ การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา The Practice Satipatthana 4 for vipassana meditation พระใบฎีกาศักดิ์ดิษฐ์ สิริมงคล (เชื้อทอง)	77
❖ พินิจวงจรปฏิสังขมุปบาทตามหลักพระพุทธศาสนา A Review of Paṭiccasamuppāda Circle in Buddhist Perspectives พระครูโกวิทศาสนกิจ (อัมพร ฉนทโร)	93

- ❖ อปริหานิยธรรม 7 หลักความสามัคคี 110
Aparihaniyadhamma 7 principles of unity
พนม คงกลิ่น
- บทวิจารณ์หนังสือ
- ❖ อริยสัจในปัจจุสมุปบาท 122
พระมหาवासุเทพ ญาณเมธี (น้ำพุ)
- ❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 129

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

Developing morality and ethics according to the principles of
Kalyanamitthamma 7 In the Theravada Buddhist scriptures

สังข์वाल เสริมแก้ว¹, ปานุมาร์ต เนโส², สมบูรณ์ จารุณะ³

Sungwan Sroemkaew, Panumart Neso, Mr.Somboon Jaruna

E-mail: sungpapassaro@gmail.com, E-mail: mcpupali001@gmail.com,

E-mail: Samaja_@hotmail.com

Received: November 20, 2024 Revised: December 23, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งในงานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงเอกสารโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรม คือ สิ่งที่แสดงออกทางใจ จริยธรรม คือ การแสดงออกทางกาย รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ มีสติรู้เท่าทัน คุณธรรมจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคนให้มีปัญญามีความรู้ มีศีลธรรม ส่วนหลักกัลยาณมิตร คือ หลักการและคุณธรรม 7 ประการ ที่เป็นคุณลักษณะของกัลยาณมิตรตามหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา (1) ปิโย เป็นผู้อดมด้วยปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม (2) ครุ มีความหนักแน่น ตั้งตนอยู่ในสัมมาทิฐิ (3) ภาวนียะ คือ รู้จักพูดชี้แจงให้เข้าใจ (4) วตฺตา จ พร้อมรับฟังคำปรึกษาข้อซักถาม (5) วจนกฺขโม อธิบายเนื้อความที่ยากให้เข้าใจได้อย่างง่าย (6) คมภีรญจ ถ้า กตฺตา ประพฤติปฏิบัติอยู่ในธรรม และ (7) โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่แนะนำในเรื่องไร้สาระ ไม่ชักจูงในทางที่เสียหาย

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

² อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

³ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม คือ (1) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (2) ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม (3) มีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ (4) รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ แนะนำ ว่ากล่าว ตักเตือน และเป็นที่ปรึกษาที่ดี (5) มีความอดทนต่ออุปสรรค (6) เป็นผู้กระทำจริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น และ (7) เป็นผู้นำและแบบอย่างของสังคม องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย MBG+7 – MODEL

คำสำคัญ : กัลยาณมิตร, กัลยาณมิตรธรรม

Abstract

This research aims (1) to study the principles of morality and ethics in Buddhist scriptures, (2) to study the principles of the Seven Kalyanamitra Dhamma in Buddhist scriptures, and (3) to study the development of morality and ethics according to the Seven Kalyanamitra Dhamma in Theravada Buddhist scriptures. This research is a documentary research using descriptive analysis

The research results found that morality is something expressed in the mind, ethics is something expressed in the body, knowing what should and should not be done, being mindful and aware. Morality is an important foundation in developing people to have wisdom, knowledge, and morality. The 7 Kalyanamitra principles are 7 principles and morals that are characteristics of Kalyanamitra according to the Buddhist principles in Buddhism. (1) Piyo is a person who is rich in wisdom in both worldly and spiritual matters. (2) Kru is firm, and maintains the right view. (3) Bhavaniyo is knowing how to explain things so that they can be understood. (4) Vatta is ready to listen to advice and questions. (5)Vajanakkhamo is explaining difficult content so that it is easy to understand. (6) Gambhiranaja kathaṃ kattā is practicing the Dhamma. And (7) No catthane niyojaye does not advise on nonsense and does not lead in a harmful way.

The development of morality according to the 7 Kalyanamitra principles is (1) having good human relations. (2) behaving appropriately according to one's status. (3) have true knowledge and wisdom, be a trainer and always improve yourself; (4) know how to explain, advise, warn and be a good consultant; (5) be patient with obstacles; (6) be able to actually do what you teach others; and (7) be a leader and role model for society. Knowledge gained from research

Keywords : Kalyanamitra, Kalyanamitra Dhamma 7

บทนำ

โรงเรียนเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญสถาบันหนึ่ง ที่น่านโยบายของทางการศึกษาไปสู่ภาคปฏิบัติให้เกิดความสำเร็จ การจัดการศึกษาย่อมขึ้นอยู่กับบุคลากรทางการศึกษาเป็นสำคัญ ความหวังในอนาคตของเยาวชนของชาติจึงต้องฝากไว้กับบุคลากรทางการศึกษา เป็นความหวังในอนาคตของเยาวชนในชาติ⁴ จึงจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องบริหารจัดการในการงานในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จให้จงได้ การบริหารงานบุคคลในโรงเรียนต้องถือเป็นสิ่งสำคัญมีองค์ประกอบอยู่ 2 ประการ คือคนและงาน หมายความว่า การบริหารคนอย่างไรจะได้มาซึ่งความสำเร็จของงานอย่างมีประสิทธิภาพ คนถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการการประกอบวิชาชีพ สภาพความพร้อมในการจัดการศึกษาที่ส่วนใหญ่มีปัญหาด้านการวางแผนอัตรากำลังคน การเสริมสร้างการปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด คุณภาพของบุคลากร จำนวนครูและบุคลากรไม่ครบตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด จึงทำให้มีผลกระทบถึงงานทางด้านวิชาการ แต่ทั้งนี้ ล้วนส่งผลต่อการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารทั้งสิ้น ถือว่าเป็นกุญแจแห่งความสำเร็จที่ยั่งยืนต่อการปฏิบัติงานท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การพัฒนาองค์กร และพัฒนาบุคลากร เพื่อให้เป็นองค์กรยุคใหม่ เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มสมรรถนะในการปฏิบัติงานและกระบวนการทำงานต้องเน้นผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพและความคุ้มค่า บุคลากรต้องมีความเป็นมืออาชีพ มีศักยภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพ

คุณธรรมจริยธรรม เป็นความประพฤติที่ดี ทั้งทางกายและจิตใจ ไม่เพียงส่งผลต่อตนเองเท่านั้นแต่ยังส่งผลดีต่อผู้อื่น เพื่อนร่วมงาน และสังคมโดยรวม⁵ ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมที่มีความเหมาะสมกับการบริหารจัดการที่ดี คือ หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 แต่ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่ทันสมัยทำให้นักเรียนสามารถรับรู้ข่าวสารได้รวดเร็วยิ่งขึ้นผ่านสื่อต่าง ๆ รวมถึงการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาสู่ประเทศไทย สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้นักเรียนและเยาวชนของชาติรับข้อมูลและปฏิบัติตามโดยไม่แยกแยะระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมการเลียนแบบที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม และก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย เช่น การกระทำความผิดอาชญากรรม การแต่งกายที่ไม่เหมาะสม การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย

⁴ สมชาย รัตนทองคำ, **ปรัชญาการศึกษา**, (ขอนแก่น: คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2556, หน้า 12.

⁵ แสง จันทร์งาม, **คู่มือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2550), หน้า 14.

พฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมในการสร้างความสงบสุขในสังคม คนในสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะช่วยให้สังคมมีความสงบสุขและน่าอยู่อาศัยมากขึ้น และในขณะเดียวกัน หากบุคคลในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม แม้จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพียงใด ย่อมยากที่จะมีความสงบสุข การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญและเป็นพื้นฐานของการเป็นบุคลากรที่ดีในอนาคต การเริ่มต้นปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็กเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นช่วงเวลาที่สามารถเรียนรู้และซึมซับความคิดที่ถูกต้องได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม คุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต และยังเป็นรากฐานที่นำไปสู่ความเจริญงอกงาม ความมั่นคง มั่งคั่ง และความสงบสุข จึงต้องฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรมหากบุคคลขาดคุณธรรมจริยธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขสงบคงเป็นไปได้ยาก การขาดคุณธรรมจริยธรรมไม่เพียงแต่ส่งผลร้ายต่อตนเอง แต่ยังส่งผลเสียต่อผู้อื่นและก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม ปัญหาต่าง ๆ ล้วนเกิดจากการขาดคุณธรรมจริยธรรม การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสังคมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม คุณสมบัติของมิตรแท้ เป็นหลักธรรมอันพึงปฏิบัติ

ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสังคมจำเป็นต้องนำหลักการต่าง ๆ มาปรับใช้และบูรณาการ เพื่อสร้างพื้นฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตและเสริมสร้างสังคมที่สงบสุข หลักการที่สำคัญในที่นี้ ได้แก่ หลักกัลยาณมิตรธรรม ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นและมีขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุคคล และส่งผลดีต่อความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของสังคม และประเทศชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรมในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคุชชินีพนธ์เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคลากรทางการศึกษาตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ของโรงเรียนวัดลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนวัดลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจและกำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัยในปีการศึกษา 2567

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขอนัดหมาย และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ เริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดต่าง ๆ มีขั้นตอน ดังนี้

1. ขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิในการดำเนินการวิจัย

2. ขอสัมภาษณ์บุคลากรทางการศึกษา เพื่อหารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ของโรงเรียนวัดลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และประชาชนที่มีส่วนร่วมในโรงเรียน ด้วยการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียงใช้เทปวีซีดีเสียง และสมุดโน้ตในการจดประเด็น เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างต่อเนื่องและอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์ในการวิจัย

3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 18 คน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกในประเด็นรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม

4. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Field Work Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญทั้ง 7 ประการ ตามหลักกัลยาณมิตร 7 โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และการบันทึก ผู้วิจัยได้นำแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้นำมาประมวล สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้จากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์ เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนา ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับทัศนะและความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม

ผลการวิจัย

1) จากการศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมมี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ หลักการพัฒนาขั้นตอนและวิธีการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนา โดยใช้หลักไตรสิกขาประกอบด้วยอริสัลสิกขา (ศีล) อริจิตตสิกขา (สมาธิ) และอริปัญญาสิกขา (ปัญญา) ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาในสังคมไทยเราต้องเป็นนักรวางแผนที่ดี รู้ว่าสิ่งใดควรทำก่อนและทำภายหลัง ยกย่องคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ทั้งปัจเจกชนและสังคมส่วนรวม เป็นการพัฒนาทั้งกายสังขารแวดล้อม อารมณ์ และสติปัญญาให้รู้เท่าทันพัฒนาวัฒนธรรมให้มั่นคงยิ่งขึ้นทั้งด้านวัตถุก็ดี ด้านจิตใจก็ดีควรควบคู่กันไป ในการคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญเมื่อคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรม จิตใจก็ย่อมดีขึ้น ทำงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลที่ทรงคุณค่า มีประโยชน์ และสร้างสรรค์คุณงามความดีอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมจริยธรรมเป็นรากฐานที่สำคัญ ปัญหาของสังคมไทยปัจจุบันวันนี้เกิดจากคน ปัญหาเริ่มต้นที่คน และมีผลกระทบถึงคน การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วยการพัฒนาคน เพื่อให้คนมีปัญหา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต การอบรมจริยธรรมจึงมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน คือที่ตัวบุคคล ดังพุทธพจน์ที่ว่า ประโตโฆสะ เป็นการประกอบด้วยสิ่งแวดลอมที่ดี ด้วยหลักที่ว่าการมีกัลยาณมิตร ใช้ปัญญาพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้อง มีโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน เป็นการเสริมสร้างส่งเสริมกันให้น่าหลักธรรมข้างต้นไปใช้ให้เกิดผลจริง ๆ

2) จากการศึกษาหลักกัลยาณมิตรธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า ต้องมันสอดส่องดูแลความทุกข์สุขอย่างเสมอของกันและกัน ประกอบด้วยความเมตตา และที่สำคัญต้องเป็นมิตรที่ดี มิตรแท้ ไม่เป็นมิตรปกกลอก ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 คือ ฐานที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางโลก และทางธรรมจะต้องมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ดังนี้

1. ปิโย คือ ต้องทำตัวให้สุภาพคนที่เข้าใกล้สามารถรู้สึกอบอุ่นน่าไว้วางใจ เป็นที่พึ่งได้ สุภาพอ่อนโยนมีคุณธรรมจริยธรรมซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน เป็นพ่อแม่ที่ดีของนักเรียน เป็นที่ปรึกษาที่ดีทั้งต่อเพื่อนร่วมงาน และนักเรียน

2. ครุ คือ จะเน้นไปทางการทำตัวให้เป็นที่เคารพ น่าเลื่อมใส ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป็นที่เคารพนับถือของเด็กและผู้ปกครอง เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญา ตระหนักได้ว่าอะไรถูกผิด สิ่งควรหรือไม่ควรทำในการดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้อง มีความเมตตากรุณา

3. ภาวนีโย คือ เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้มีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม น่ายกย่อง ในฐานะผู้ทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็กและผู้ปกครอง

4. วตตา จ คือ ในฐานะครูผู้เป็นแม่พิมพ์ของชาติต้องมีเหตุมีผล กล่าวแต่คำสุภาพไม่ใช่ อารมณ์ในการตัดสิน ประรณาดิต่อเด็กและเพื่อนร่วมงาน และเป็นนักพูดที่ชาญฉลาดในการใช้ ถ้อยคำ น่ารับฟัง มีเหตุผลรู้จักกาลเทศะในการพูด ให้เกียรติกันและกันด้วยความจริงใจ

5. วจนกขโม คือ มีเหตุผล มีสติ อดทนต่อถ้อยคำที่จะมากระทบ ระมัดระวังไม่ให้เกิด ปัญหาในองค์กร ให้ความสำคัญในการแก้ไขเผื่อเวลาจะว่ากล่าวสั่งสอนต้องว่ากล่าวสั่งสอนอย่าง รู้เท่าทัน ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบ

6. คมภิรณจ กถ กตตา คือ ต้องฝึกฝนหาประสบการณ์ในสิ่งที่จะอธิบายให้บุคคลผู้รับสาร เข้าใจในเรื่องที่ลึกซึ่งต้องศึกษาข้อมูลนั้นก่อน ถ่ายทอดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวานใช้ถ้อยคำที่ เข้าใจได้ง่ายสร้างบรรยากาศให้น่าเรียนรู้

7. โน จฏฐาเน นิโยชเย คือ ไม่แนะนำในเรื่องไร้สาระ ก่อให้เกิดโทษ และไม่ชักจูงในทาง ที่เสียหายป้องกันไม่ให้น่าในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หลงไปในทางที่ผิดด้วยความจริงใจ

3) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถร วาท พบว่า มีประเด็นหลัก ดังนี้

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักกัลยาณมิตรธรรม มีหลักการสำคัญ คือ ปิโย (น่ารัก) ประกอบด้วย (1) วางตัวและแต่งกายเหมาะสม (2) มีเมตตากรุณา และ (3) สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ และก่อให้เกิดความสุขแก่นักเรียนและเพื่อนร่วมงาน, ครุ (1) ทำตัวให้น่าเชื่อถือและเคารพ (2) หนักแน่นในหลักการความถูกต้อง และ (3) มีความเป็นกลางและยุติธรรม, ภาวนีโย ประกอบด้วย (1) มีความรู้ดีทั้งทางโลกและทางธรรม (2) มีศรัทธา เคารพ การตัดสินใจของนักเรียนและประชาชนทั่วไป และ (3) มีความประพฤติดีทางกายวาจาและจิตใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง, วตตา จ ประกอบด้วย (1) ชี้แจงและอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย (2) สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี (3) ใช้จิตวิทยาในการสร้างความสัมพันธ์และให้คำปรึกษา (4) พูดจาด้วยหลักเหตุผลและมีหลักฐานอ้างอิง (5) รู้จักพูดให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับบุคคลและโอกาส, วจนกขโม ประกอบด้วย (1) มีความอดทน อดกลั้นต่ออารมณ์ ทั้ง ต่อตัวเองและจากคนอื่น (2) รับฟังความคิดเห็นคนอื่นด้วยความจริงใจและประรณาดิ และ (3) มีความเมตตากรุณาในการว่ากล่าวตักเตือน, คมภิรณจ กถ กตตา ประกอบด้วย (1) ทบทวนตนเอง เสมอ (2) แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เสมอและนำมาใช้ในชีวิตรประจำวัน และ (3) อธิบายความโดยมุ่งหวัง ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้รับสาร, โน จฏฐาเน นิโยชเย ประกอบด้วย (1) ไม่แนะนำสิ่งชั่วร้าย (2) แนะนำเฉพาะสิ่งที่ เป็นประโยชน์และดีงาม (3) พูดชักชวนเรื่องสามัคคี และ (4) ภูมิปัญญาที่จะ แยกแยะสิ่งใดถูก-ผิด สิ่งใดชั่ว-ดี สิ่งใดควร-ไม่ควร

2. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า ปิโย ประกอบด้วย (1) การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี (2) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเสมอ (3) กิริยามารยาทอ่อนน้อม ถ่อมตน (4) มีบุคลิกดีเป็นมิตร และเชิญชวนให้ผู้คนอยากเข้าใกล้ (5) ไม่ยกตนข่มท่าน เคารพและให้เกียรติผู้อื่น (6) ไม่ทำตัวเองเป็นภาระ และ (7) รู้จักเกรงใจและลดทิฐิมานะ, ครุ ประกอบด้วย (1)

มีกิริยาสุภาพ (2) เป็นผู้รับฟังที่ดี (3) ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น (4) ไม่หาข้ออ้างหรือข้อแก้ตัว (5) ควบคุมอารมณ์ของตนเอง (6) ไม่ผูกโกรธ อาฆาตผู้อื่นและ (7) ใช้ความรู้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่, ภาวนีโย (เป็นที่เจริญใจ)ประกอบด้วย (1) หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ (2) นำความรู้มาพัฒนาตนเองและผู้อื่น สังคม (3) มีความคุณธรรม จริยธรรม (4) มีความสามารถดีด้านการสอน (5) ประพฤติตนให้น่าเคารพ ศรัทธา (6) มั่นใจในหลักกรรมคือกรรมดี-ชั่ว ย่อมส่งผลดีและร้ายต่อตน ผู้อื่น และสังคม และ (7) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน, วตฺตา จ (รู้จักพูดให้ได้เหตุผล) ประกอบด้วย (1) มีสติสัมปชัญญะในการตัดสินใจ พูดและทำ (2) พูดให้มีหลักเหตุผลและหลักฐานอ้างอิง (3) ชี้แจง อธิบายให้เข้าใจง่ายและถูกต้อง (4) ฉลาดในการพูดถูกบุคคลและโอกาส (5) บรรณาการดีต่อเพื่อนร่วมงานและนักเรียน (6) ตั้งมั่นในหลักคำสอนที่ถูกต้อง และ (7) ชักนำผู้หลงผิดให้กลับมีความเห็นถูกต้อง, วจนกฺขโม ประกอบด้วย (1) มีนิสัยอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ (2) รู้จักอดทนต่อถ้อยคำของผู้อื่น (3) ไม่วิวาทกับเพื่อนร่วมงานและนักเรียน (4) สร้างความไว้วางใจแก่ผู้อื่น (5) ไม่สร้างศัตรูแต่สร้างมิตร (6) ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ และ (7) ประหยัดและอดทนต่ออำนาจกิเลส อบายมุข, คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา ประกอบด้วย (1) เตรียมพร้อมในการสอนทุกครั้ง (2) สอนให้นักเรียนมีความสุขและได้ความรู้ (3) มุ่งการพัฒนาการของนักเรียนตามผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียน (4) แสวงหาเทคนิคและวิธีการใหม่ในการสอนให้มีประสิทธิภาพ (5) มุ่งให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน (6) ทบทวนบทเรียนและหลักสูตรเสมอ และ (7) อธิบายสิ่งที่เข้าใจยากให้ง่าย, โน จฺญฺสาเนนฺนิโยชเย ประกอบด้วย (1) ประพฤติตนเป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียน (2) ไม่ติดอบายมุข (3) ตั้งตนอยู่ในหลักเบญจศีล-เบญจธรรม (4) ไม่ทำทุจริตทั้งต่อหน้าและลับหลัง (5) หมั่นสวดสวดความประพฤติเสมอ (6) สร้างความปลอดภัยให้เกิดแก่นักเรียนและผู้ปกครอง และ (7) ไม่ชักจูงในทางไร้สาระและอบายมุขที่ผิด ๆ

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ไม่ได้เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่ต้องมีส่วนร่วมมุ่งมั่นตั้งใจ ต้องลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังเริ่มต้นที่สถาบันครอบครัวพ่อแม่ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่บุตรหลานอย่างใกล้ชิด ส่วนบุคลากรทางการศึกษาต้องมีจิตสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครูอย่างเคร่งครัดตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรศาสนา สื่อมวลชนจะต้องผนึกกำลังร่วมกันเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยึดหลักคุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความสุข อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจสติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของนายพลวงษ์รัชกาลที่ 9 คำพ่อสอน : ประมวลพระบรม

ราชาวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน⁶ พิมพ์ครั้งที่ 6 ทรงตรัสไว้ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนานองค์ความรู้ ความคิดความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุกๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นจะมีพลเมืองที่มีคุณภาพซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหากษัตริย์ ชัยมงคล เรื่อง “การศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลวัดปรีณายก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร”⁷ สรุปความได้ว่าจริยธรรมมีความสำคัญสำหรับเด็กในการปูพื้นฐานลักษณะอันดีงามให้กับเด็ก ควรให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นนิสัย การพัฒนาเด็กมี 3 ด้าน คือ (1) ด้านพุทธิปัญญา (2) ด้านจิตพิสัย (3) ด้านทักษะพิสัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ จุริรัตน์ นฤกษ์ เรื่อง “การพัฒนาจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมการเล่านิทาน ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลา”⁸ ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจริยธรรม มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อบุคคล องค์กร และสังคม เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตที่ส่งผลให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทางกาย จิตใจ เป็นคนดีคนเก่งของสังคม ทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็น แบบอย่างที่ดีของสังคม การพัฒนาสังคมไทย ต้องเป็นนักรวางแผน เป็นการพัฒนาทั้งกายสังขารและสติปัญญา มีประโยชน์และสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ

คุณธรรมจริยธรรม ประกอบด้วยความเมตตา ที่สำคัญต้องเป็นมิตรแท้ ทั้งต่อบุคคลากรด้วยกัน ต่อเด็กและผู้ปกครอง หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดความเจริญอกงามมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นาริรัตน์ กว้างขวาง เรื่อง “การบริหารงานโรงเรียนโดยใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ของโรงเรียนใน

⁶ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพมหานคร, 2552), หน้า 87.

⁷ พระมหากษัตริย์ ชัยมงคล, “การศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลวัดปรีณายก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกริก, 2561), หน้า 15.

⁸ จุริรัตน์ นฤกษ์, “การพัฒนาจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมการเล่านิทาน ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลา”, สารนิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2564), หน้า 40.

สังกัดสำนักงานเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร”⁹ สรุปความได้ว่า บุคคลที่เราคบหาสมาคมด้วย เราให้ความสำคัญกับเพื่อน เพราะเป็นผู้ที่เราคิดว่าหวังดีกับเรา คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเป็นผู้ที่จะชักนำเราไปในทางที่ดี ที่เกิดประโยชน์ สอดคล้องกับพระปิฎกโกศล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในพระไตรปิฎกสำหรับครู” ผลการวิจัยพบว่า กัลยาณมิตร คือ มิตรแท้ที่ดี ที่คอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี ด้านปิโย ครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเป็นแม่พิมพ์ต้นแบบแก่ศิษย์ ด้านครู คือ ความน่าเคารพ และด้านวตฺตา จ คือ ครูต้อง รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และเป็นที่ปรึกษาที่ดีของศิษย์ อยู่ในระดับมาก

หลักของเบญจศีลข้อที่ 4 คือ มุสาวาทาเวรมณี และหลักธรรมทางที่เป็นไปในทางเจริญรุ่งเรือง ผลักดันไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เช่น ละการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เว้นการพูดส่อเสียดทำให้แตกร้างกัน, พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน คือเว้นขาดจากการประพาดวิจาหาหยาบและเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริงมีเหตุผล สอดคล้องกับจूरित्तน์ นूरिक्ष ได้ทำงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมการเล่นิทานศูนย์การศึกษาพิเศษเขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจริยธรรม เป็นต้นแบบที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อบุคคล องค์กร และสังคมเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตที่ส่งผลให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทางกาย จิตใจ เป็นคนดีคนเก่งของสังคม ทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ อย่างมีความสุขและเป็น แบบอย่างที่ดีของสังคม บทบาทหรือต้นแบบ ของกัลยาณมิตรที่ดีที่พึงประสงค์ เป็นระบบการฝึกอบรมขั้นศีลที่เรียกว่า อธิศีลสิกขา โดยเป็นข้อปฏิบัติ และหลักความประพฤติต่าง ๆ ซึ่งมีหลายหมวด ธรรมที่สอดคล้องกันทั้งหลักกรรมบถ หลักเบญจศีลหลักสุจริต รวมถึงหลักกวจาสุภาสิตและหลักอันเป็นแกนกลางสำคัญ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้รูปแบบ MBG+7 – MODEL คือ M = Mental Morality (ศีลธรรมทางจิต), B = Bodily Morality (ศีลธรรมทางกาย), G+7 = Good Friends (กัลยาณมิตร 7 ประการ)

ศีลธรรม คือ การไม่ละเมิดต่อสิ่งที่จะเป็นเหตุทำลายความดีงามแห่งคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดการเสื่อมลง มีเบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น

⁹ นารัตน์ กว้างขวาง, “การบริหารงานโรงเรียนโดยใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 35.

M = Mental Morality (ศีลธรรมทางจิต) หมายถึง การมีคุณธรรมทางจิตใจ เป็นความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจจนเกิดเป็นจิตสำนึกที่ดี ซึ่งเป็นฐานของจิตสำคัญในการสร้างทิศทางการทัศนคติและพฤติกรรม

B = Bodily Morality (ศีลธรรมทางกาย) หมายถึง จริยธรรม เป็นความประพฤติทางกายและวาจาที่แสดงออกมา หรือแนวทางในการปฏิบัติตนที่เหมาะสมแก่การยึดปฏิบัติตามความดีงามแห่งคุณธรรม เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเติบโตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข

การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพจิตใจ ที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของผู้เรียน ให้ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ควร และละทิ้งสิ่งต้องห้ามทั้งหลาย โดยการสอดแทรกไปกับกิจกรรม หรือแบบฝึกเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ชุด ฝึกคิด ฝึกธรรม ระดับประถมศึกษา

G+7 = Good Friends (กัลยาณมิตร 7 ประการ) (1) ปิโย (น่ารัก) (2) ครุ (เคารพ) (3) ภาวนิโย (น่าเจริญใจ น่ายกย่อง) (4) วตฺตา จ (รู้จักพูดให้ได้ผล เป็นที่ปรึกษาที่ดี) (5) วจนฺทฺขโม (อดทนต่ออุปสรรค) (6) คมฺภีรณฺจ กถ กตฺตา (อธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน เรื่องลึกซึ้งให้เข้าใจ) และ (7) โน จฏฺฐาเนนนิโยชเย (ไม่ชักนำไปในอุจาด)

ตารางแสดงโมเดล G+7: Good Friends

หลักกัลยาณมิตร	G+7: Good Friends	Mental Morality	Bodily Morality
หลักปิโย (น่ารัก)	1) ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี		✓
	2) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเสมอ	✓	
	3) กิริยามารยาทอ่อนน้อมถ่อมตน		✓
	4) มีบุคลิกดีเป็นมิตร และเชิญชวนให้ผู้อื่นอยากเข้าใกล้		✓
	5) ไม่ยกตนข่มท่าน เคารพและให้เกียรติผู้อื่น	✓	
	6) ไม่ทำตัวเองเป็นภาระ		✓
	7) รู้จักเกรงใจและลดทิฐิมานะ	✓	
หลักครุ (น่าเคารพ)	1) มีกิริยาสุภาพ		✓
	2) เป็นผู้รับฟังที่ดี	✓	✓
	3) ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น		✓
	4) ไม่หาข้ออ้างหรือข้อแก้ตัว	✓	
	5) ควบคุมอารมณ์ของตนเอง	✓	

	6) ไม่ผูกโกรธ อาฆาตผู้อื่น	✓	
	7) ใช้ความรู้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่	✓	✓
หลักภาวะนีย (เป็นที่เจริญใจ)	1) หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ	✓	✓
	2) นำความรู้มาพัฒนาตนเองและผู้อื่น สังคม	✓	✓
	3) มีความคุณธรรม จริยธรรม	✓	✓
	4) มีความสามารถดีด้านการสอน		✓
	5) ประพฤติตนให้น่าเคารพ ศรัทธา		✓
	6) มั่นใจในหลักกรรมคือกรรมดี-ชั่ว ย่อมส่งผลดีและร้าย ต่อตน ผู้อื่น และสังคม	✓	
	7) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน		✓
วตฺตา จ (รู้จักพูดให้ได้ เหตุผล)	1) มีสติสัมปชัญญะในการตัดสินใจ พูดและทำ	✓	✓
	2) พูดให้มีหลักเหตุผลและหลักฐานอ้างอิง		✓
	3) ชี้แจง อธิบายให้เข้าใจง่ายและถูกต้อง		✓
	4) ฉลาดในการพูดถูกบุคคลและโอกาส		✓
	5) ประรณนาดีต่อเพื่อนร่วมงานและนักเรียน	✓	
	6) ตั้งมั่นในหลักคำสอนที่ถูกต้อง	✓	
	7) ชักนำผู้หลงผิด ให้กลับมีความเห็นถูกต้อง		✓
วจนกฺขโม (อดทนต่อถ้อยคำ)	1) มีนิสัยอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ	✓	✓
	2) รู้จักอดทนต่อถ้อยคำของผู้อื่น		✓
	3) ไม่ทะเลาะวิวาทกับเพื่อนร่วมงานและนักเรียน		✓
	4) สร้างความไว้วางใจแก่ผู้อื่น		✓
	5) ไม่สร้างศัตรูแต่สร้างมิตร		✓
	6) ทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์		✓
	7) ประหยัดและอดทนต่ออำนาจกิเลส อบายมุขต่าง ๆ	✓	✓
คฺมกิริยจ กถํ กตฺตา (แถลงเรื่องล้าลึกได้)	1) เตรียมพร้อมในการสอนทุกครั้ง		✓
	2) สอนให้นักเรียนมีความสุขและได้ความรู้		✓
	3) มุ่งการพัฒนาการของนักเรียนตามผลสัมฤทธิ์ทางการ ศึกษาของนักเรียน		✓
	4) แสวงหาเทคนิคและวิธีการใหม่ในการสอนให้มี		✓

	ประสิทธิภาพ		
	4) มุ่งให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน		✓
	6) ทบทวนบทเรียนและหลักสูตรเสมอ		✓
	7) อธิบายสิ่งที่เข้าใจยากให้ง่าย		✓
โน จงฐาเน นินโยชเย (ไม่ชักนำในฐาน)	1) ประพฤติตนเป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียน	✓	✓
	2) ไม่ติดอบายมุข		✓
	3) ตั้งตนอยู่ในหลักเบญจศีล-เบญจธรรม	✓	✓
	4) ไม่ทำทุจริตทั้งต่อหน้าและลับหลัง		✓
	5) หมั่นสวดส่่งความประพฤติของนักเรียนเสมอ		✓
	6) สร้างความปลอดภัยให้แก่นักเรียนและผู้ปกครอง		✓
	7) ไม่ชักจูงนักเรียนในทางไร้สาระและอบายมุขที่ผิด ๆ		✓

บทสรุป

ศีลธรรม คือ การไม่ละเมิดต่อสิ่งที่จะเป็นเหตุทำลายความดีงามแห่งคุณธรรมจริยธรรม ให้เกิดการเสื่อมลง มีเบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น การมีคุณธรรมทางจิตใจ เป็นความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจจนเกิดเป็นจิตสำนึกที่ดี ซึ่งเป็นฐานของจิตสำคัญในการสร้างทิศทางทัศนคติและพฤติกรรม การมีจริยธรรม เป็นความประพฤติทางกายและวาจาที่แสดงออกมา หรือแนวทางในการปฏิบัติตนที่เหมาะสมแก่การยึดปฏิบัติตามความดีงามแห่งคุณธรรม เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเติบโตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข ดังนั้น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพจิตใจ ที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของผู้เรียน ให้ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ควร และละทิ้งสิ่งต้องห้ามทั้งหลาย โดยการสอดแทรกไปกับกิจกรรม หรือแบบฝึกเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ชุดฝึกคิด ฝึกธรรม ระดับประถมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

จूरรัตน์ นุรักษ์. “การพัฒนาจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมการเล่านิทาน ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลา”. สารนิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2564.

นาริรัตน์ กว้างขวาง, “การบริหารงานโรงเรียนโดยใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, 2552.

พระมหาชานนท์ ชัยมงคล. “การศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลวัดปรีณายก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกริก, 2561.

สมชาย รัตนทองคำ. ปรัชญาการศึกษา. ขอนแก่น: คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2556.

แสง จันทรงาม. คู่มือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2550.

ทฤษฎีมิกัดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

Ditthadammikat benefits in life

พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (สุวิจักขณ์ มหาวิโร)¹

Phrakhru Suwansithithada (SuwichakMahaviro)

E-mail : 6511105010@mcu.ac.th

Received: September 12, 2024 Revised: January 8, 2025

Accepted: January 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า หลักทฤษฎีมิกัดประโยชน์ ประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนามี 4 ประการ คือ 1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามา 3. กัลยาณมิตรตทา ความมีเพื่อนดี 4. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียงซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วหลักธรรมทั้ง 4 เรื่องนี้เป็นเรื่องของการจัดการโภคทรัพย์ หรือทรัพย์ภายนอกที่เราทุกคนต่างดิ้นรนแสวงหาทั้งที่ความจริงทุกคนสามารถมีทรัพย์อันประเสริฐได้ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด และแก่สังคมหลักทฤษฎีมิกัดประโยชน์เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญเป็นสิ่งอัศจรรย์ หากบุคคลใดน้อมนำไปปฏิบัติแล้วย่อมได้รับผลจากการปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมบริโภคนิยม ก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าในระดับต่าง ๆ กล่าวคือเป็นหัวใจแห่งความสำเร็จหรือที่เรียกว่าหัวใจเศรษฐี บ้างเรียกว่า อุ อา กะ สะ หรือ อาจเรียกเต็ม ๆ ว่า ทฤษฎีมิกัดสังวัตตนิกรรม 4 ธรรมที่เป็นไปประโยชน์ในปัจจุบันเป็นธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นให้แก่ ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับสังคม และระดับประเทศ โดยสามารถแก้ไขปัญหาลักษณะก่อให้เกิดคุณค่าด้านต่าง ๆ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี ด้วยธรรม 4 ประการนี้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ : ทฤษฎีมิกัดประโยชน์, การดำเนินชีวิต

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

Abstract

This academic article aims to demonstrate that the four benefits of the Dhamma, as outlined in Buddhism, are: 1. U^{ṭṭ}hāna-sampadā (diligence), 2. Ārakkha-sampadā (guarding wealth), 3. Kalyāṇa-mittattā (having good friends), and 4. Samchivitā (living simply). Upon deeper examination, these four principles are fundamentally about managing external wealth, which we all strive to acquire. However, in reality, everyone has the potential to attain noble wealth for oneself, one's family, loved ones, and society. Dhamma-kamma^{ṭṭ}ha-kattu-payoga is a significant and miraculous teaching. When individuals apply these principles, they reap benefits at various levels, especially in a consumerist society. Essentially, these principles are the cornerstone of success, often referred to as the 'heart of a millionaire' or the acronym 'U Ā Ka Sa,' or more fully, 'T^{ṭṭ}ha-dhamma-kamma^{ṭṭ}ha-saṅgavat-tanikamma.' These four present-oriented principles offer fundamental happiness at the individual, family, societal, and national levels. They can resolve problems and cultivate various values that people desire, such as wealth, status, honor, and goodwill. By incorporating these four principles into daily life, one can lead a happy and fulfilling existence.

Keywords: Tittadhammikattha benefits, lifestyle

บทนำ

การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วยก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด²

² พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517

พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธวัตถุหรือความต้องการทางกาย แต่เห็นว่ามนุษย์ควรมัวติดุเทาทที่จำเป็นต่อร่างกาย หรือเพียงให้ร่างกายเป็นอยู่ได้เท่านั้น พระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้มนุษย์พอกพูนและแสวงหาจนเกินขนาด แต่สิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสนใจเป็นเรื่องของความทุกข์และความดับทุกข์พระพุทธศาสนาเน้นเรื่อง ความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเองเสมอ สิ่งแรกที่ต้องทำ คือ การทำงาน สร้างฐานะ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ (เงินทอง) อันจะบันดาลให้มีความสุขคือ ไม่เกินตัว และให้มีเหลือเก็บไว้บ้าง ไม่เป็นหนี้อย่าพยายาม ก่อ หนี้ยืมสินผู้อื่น และการประกอบอาชีพสุจริต การทำงานหาเลี้ยงชีพ ต้องเป็นงานที่ต้องสุจริตไม่ผิดกฎหมาย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้สังคม³

การนำ “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์” ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหา เพราะ“หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์” คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี " อุ อา กะ สะ " อาจเรียกสั้น ๆ ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถะ” เนื่องจาก อรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้ หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขึ้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ 1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร 3. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว 4. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง⁴ การแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือมัวติดุพรั่งพร้อมบริบูรณ์ก็ตาม มิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเองความมีชีวิตดีงามและ การประสบสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไปไม่ได้มีกันทุกคน คนบางคน มีความต้องการวัตถุเพียงเท่าที่พอเป็นอยู่ แล้วก็สามารถหันไปมุ่งเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา แต่บางคนยังไม่พร้อม ชีวิตของเขาจะต้องขึ้นต่อวัตถุมากกว่าเขาจึงต้องแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิตเพื่อให้การเป็นอยู่ของเขาไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น และให้เป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนั้นบางคนเมื่อพรั่งพร้อมบริบูรณ์แล้วยังสละปัจจัยเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นได้ดี การมีทรัพย์มากมายของเขาก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้ปรับเปลี่ยนการสอนไปจากอดีตที่มุ่งสอนให้หลุดพ้นเข้าสู่นิพพาน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่สอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพานเพียงแต่หันมาสอนให้สร้างสรรค์คน ให้เป็นคนดีเพื่อความสงบสุขของสังคม และความสงบใจให้เป็นพื้นฐานให้กับบุคคลก่อนที่เป็นเช่นนี้ก็ เพราะสถานการณ์ทางโลกได้เปลี่ยนไปวิถีชีวิตของคนก็เปลี่ยนไป

³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต: พุทธจริยธรรม เพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค, 2545), หน้า 41.

⁴ อด.อรรถ (ไทย) 23/340/54.

จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้ผู้เขียน สนใจศึกษาหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีหลักการและวิธีการปฏิบัติตนอย่างไรบ้างตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ อีกทั้งเพื่อเป็นเหตุปัจจัยต่อการวิเคราะห์ถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ในการปฏิบัติต่อการดำเนินประจำชีวิตหากบุคคลในสังคมมีความเข้าใจในหลักธรรมทฤษฎีธรรมมิกัตถะเป็นอย่างดีแล้วย่อม สามารถที่จะนำไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาของตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อครอบครัว ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ ได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์

ทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน⁵อัน อำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นและประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่บุคคลทั่วไปปรารถนาด้วยการมีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น ที่จะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ⁶ คือ อุภูลานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา ซึ่งในมุมมองของนักการศาสนาได้ให้ความหมายไว้หลาย ๆ มุมมองซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหมายในแง่มุมต่าง ๆ สามารถสรุป ได้ดังนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของ ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ ไว้ว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ หมายถึง คุณธรรมที่อำนวยประโยชน์ให้ในปัจจุบัน คือให้ผลในชาตินี้ โดยเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงมั่นคง จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี มี 4 ประการคือ

1. อุภูลานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน
3. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนดี คือรู้จักคบเพื่อน รู้จักหาคู่ครองที่ดี
4. สมชีวิตา ความมีชีวิตเหมาะสม คือรู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติ กินอยู่พอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ผิดเคืองเกินไป⁷

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ในหนังสือธรรมานุชีวิต ได้กล่าวถึง ทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ว่า เป็นหลักธรรมอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นมี 4 ประการได้แก่

⁵ อย.อุฎฺฐก. (ไทย) 23/144/289.

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอสอาร์ พริ้นติ้งแอนด์โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 139.

⁷ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2548), หน้า 320.

1. อุณฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติ หน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงาน ที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตรคือรู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอา อย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างผู้รู้ผู้ทรงคุณผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่แต่พอดี สมรายได้มิให้ ผิดเคือง หรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้⁸

บุญมี แทนแก้ว ให้ความหมายทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ไว้ในหนังสือจริยศาสตร์ ตอนหนึ่งว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือเพื่อสร้างฐานะของตนให้มีความสุขขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย

1) อุณฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตรคือรู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดีกำหนดบุคคลในถิ่นอาศัยเลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดีมิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายรู้จักประหยัดเก็บไว้⁹

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา, 2547), หน้า 38.

⁹ บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่3, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, 2539), หน้า 178-179.

จากการกล่าวถึงทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่กล่าวมาในเบื้องต้นนั้นทำให้ทราบได้ว่าหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการชีวิตให้มั่นคงมีประโยชน์สุขในปัจจุบันผู้เขียนมองว่าหลักธรรมชุดนี้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชีวิตให้เกิดความสถาพรและมั่นคงการดำรงชีพของตนพอเหมาะตามสมควรแก่ชีวิตหลักการทั้ง 4 ประการนี้เรียกสั้น ๆ ได้ว่า “ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร ใช้ชีวิตแบบพอเพียง”

ความสำคัญของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเองได้รับประโยชน์ ในปัจจุบันตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์นั้นในชีวิตปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้านหลายเรื่องอย่างเช่น หลักการสร้างประโยชน์ หรือความสุขในปัจจุบันที่เรียกว่าทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประกอบไปด้วย 1) อุฏฐานสัมปทา หรือการหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางสุจริตชอบธรรม 2) อารักขาสัมปทา หรือการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ 3) กัลยาณมิตตตา หรือการรู้จักคบเพื่อนดีเพื่อไม่ให้ชีวิตถูกชักนำไปในทางที่เสื่อมและ 4) สมชีวิตา หรือการรู้จักใช้จ่ายอย่างสมควรตามฐานะโดยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 นี้ ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่าย และมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบันการดับทุกข์ทางจิตเพื่อประโยชน์สูงสุดทรงสอนหลักอริยมรรค 8 ไว้ให้เป็นครรลองสู่ความพ้นทุกข์บุคคลทั่วไปอย่างเรา

พระพุทธองค์ยังทรงสอนให้เราจัดการจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้เป็น 4 ส่วน หรือหลักโภคาวิภาค 4 คือให้เราจัดแบ่งทรัพย์ที่หามาได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้ เอนกโกเคญฺเฌยฺย ทรัพย์ ส่วนแรกหรือ 25% สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงทรัพย์ ส่วนต่อมา ทวิหิกมม ปโยชเช ให้ใช้สองส่วน หรือ 50% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์ที่มีได้เพิ่มพูนขึ้น และทรัพย์ส่วนสุดท้าย จตุตถณฺจนิธาเปยฺย หรือ 25% ให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นนอกจากนี้ยังทรงสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ด้วยคือ โภคาทียะ 5 หรือหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพย์นอกจากนี้ยังทรงสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ด้วยคือ โภคาทียะ 5 หรือหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยความสะดวกสุจริตชอบธรรมแล้วควรใช้จ่ายทรัพย์นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้องได้แก่

- 1) เลี้ยงตนเองบิดามารดาบุตรภรรยาและคนในปกครองให้มีความสุข
- 2) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานให้มีความสุข
- 3) ใช้สำหรับป้องกันภัยอันตราย
- 4) ใช้ทำพลี 5 อย่าง ได้แก่ สงเคราะห์ญาติต้อนรับแขกทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว บำรุงราชการโดยการเสียภาษีอากร และถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งที่ควรบูชา

5. ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ¹⁰

เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้านแล้วทีฆธัมมิกัตถประโยชน์นั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ดังนี้

1) การถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ย่อมทำให้หาทรัพย์ได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลผู้ทำการเหมาะสมไม่ทอดธุระไม่ทอดธุระขยันหมั่นเพียรย่อมหาทรัพย์ได้”¹¹

2) การถึงพร้อมด้วยการรักษา ย่อมทำให้สามารถสร้างอนาคตให้มีความมั่นคง

3) การมีกัลยาณมิตรดา ย่อมทำให้สามารถเพิ่มพูนโภคทรัพย์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า “มิตรมีอุปการะมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์มิตรแนะนำประโยชน์และมิตรมีความรักใคร่เมื่อบุคคลสมโภคทรัพย์อยู่ดังตัวผึ้งสร้างรังโภคทรัพย์ของเขาก็ก่อเพิ่มพูนขึ้นดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้นฉะนั้น”¹²

4) ความเป็นอยู่เหมาะสม ย่อมทำให้สามารถควบคุมจิตใจไม่ให้หลงตามกระแสนิยมใช้สอยสิ่งของเพื่อให้เกิดแต่คุณค่าแท้ คือ คำนึงถึงแต่ประโยชน์จากสิ่งของนั้น ๆ

ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วหลักธรรมทั้ง 4 เรื่องนี้เป็นเรื่องของการจัดการโภคทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอกที่เราทุกคนต่างดิ้นรนแสวงหาทั้งที่ความจริงทุกคนสามารถมีทรัพย์อันประเสริฐได้ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด และแก่สังคม เป็นทรัพย์ที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงไปได้ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ ทรัพย์ประเภทนี้ เรียกว่าอริยทรัพย์ หรือคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ 7 ประการได้แก่ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา อริยทรัพย์นี้นอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้าง และไม่ยากจนแล้ว ยังเป็นทุนทางใจในการสร้างทรัพย์ภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย

องค์ประกอบของหลักทีฆธัมมิกัตถประโยชน์

ทีฆธัมมิกัตถประโยชน์แปลว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึงประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ด้วยนำมาซึ่งผลประโยชน์นั้นจะต้อง แสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการซึ่งหลักการและแผนการนี้เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันมีอยู่ 4 ประการคือ

1. อุฏฐานสัมปทา (ความขยันหมั่นเพียร) คือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพอันสุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญจึงนับว่าความขยันหมั่นเพียรในการงานหน้าที่

¹⁰ อ.ปญจก. (ไทย) 22/41/48.

¹¹ ส.ส. (ไทย) 15/246/353.

¹² ที.ปา. (ไทย) 11/265/211.

ที่รับผิดชอบจะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดีการประกอบอาชีพการงานนั้นคนหมั่นในการทำงานไม่ประมาทจัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะรักษาทรัพย์ที่ หามาได้ มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำปราศจากความตระหนี่ชำระทางสัมปราคัตถประโยชน์ เป็นนิตย ธรรม 8 ประการดังกล่าวนี้ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธาอันพระพุทเจ้าผู้มีพระนามอัน แท้จริง ตรัสว่า นำสุขมาให้ในโลกทั้งสองคือประโยชน์ในปัจจุบันนี้ และความสุขในภายหน้าบุญคือ จาคะนี้ย่อมเจริญ แก่คุณหส์ด้วยประการฉะนี้¹³ จึงนับว่าความขยันหมั่นเพียรในการทำงานหน้าที่รับผิดชอบที่จะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน

2. อารักขสัมปทา (การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด) หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ถ้าไม่รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อม หรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้นหมายถึงการหลีกเลี่ยงการทำความชั่ว หรือการมัวเมาไปกับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท เป็นต้น ส่วนการรักษาทรัพย์นั้นหมายถึงการรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้นหมายถึงการรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุดสมดังพระพุทธพจน์ว่า

กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อม มุลด้วย ทำไว้ในใจว่าโฉนหนอพพะราชาไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านี้ ของเราโจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา¹⁴

นอกจากนี้การรักษาและประหยัดทรัพย์นั้นยังหมายถึง การรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ไว้ในที่ปลอดภัย การใช้สอยทรัพย์ และสิ่งของอย่างประหยัด ถนอมใช้ ซ่อมแซมเมื่อชำรุดเสียหาย ดูแลรักษา และเก็บไว้เมื่อใช้เสร็จแล้ว หรือรู้จักดัดแปลงของที่ชำรุดให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก เป็นต้น อารักขสัมปทา คือการถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมไม่ใช่นำไปใช้เพื่อกามคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเองเจริญขึ้นได้ มั่งมีไม่ก็ช่วยยามก็กลับไปลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในกามคุณ และอบายมุขบางครั้งจนถึงกลับเป็นหนี้สินเสียทรัพย์ และต้องพบกับความยากลำบากในบั้นปลายของชีวิตเหตุเพราะไม่มีธรรมในข้อนี้ตนเอง

3. กัลยาณมิตรตตา (คบคนดีเป็นมิตร) คนเรานั้นจะอยู่ในสังคมแต่เพียงลำพังไม่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นบุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้ และมีความปรารถนาดีต่อเราหาได้ยากดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมากดังพระพุทธพจน์ว่า กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ อยู่

¹³ อัง.อรรถก. (ไทย) 23/54/344.

¹⁴ อัง.อรรถก. (ไทย) 23/54/341.

อาศัยในบ้านหรือนิคมโดย้อมดำรงตนเจรจา สันสนทนากับบุคคลในบ้าน หรือนิคมนั้นซึ่งเป็นคฤหบดี หรือบุตรคฤหบดี เป็นคนหนุ่ม หรือคนแก่ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาสหสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาศึกษาศีลสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีลศึกษาจาคสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคศึกษาปัญญาสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญานี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา¹⁵ ลักษณะของมิตรที่ดี มีดังนี้

1 มิตรอุปการะ ได้แก่ เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเตือนสติมิให้ประมาท ช่วยป้องกัน มิให้ทำชั่ว ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์และชื่อเสียงของเพื่อน สามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามทุกข์ยาก

2 มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้แก่ มิตรที่ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ ปกปิดความลับของเพื่อน

3 มิตรแนะนำประโยชน์ ได้แก่ คอยห้ามมิให้เพื่อนทำชั่วแต่ แนะนำหนทางแห่งความดีความเจริญให้แก่เพื่อน

4 มิตรมีความรักใคร่ คือ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ทุกข์ก็ทุกข์ด้วยไม่ทิ้งเพื่อน ได้เถียงคนที่ติเตียนเพื่อน รับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน

เพราะหากเราไม่รู้จักเลือกคบบัณฑิต คือ กัลยาณมิตรแล้วย่อมเป็นเหตุที่ทำให้เราต้องเสียทรัพย์ที่หามาได้ นั้น และไม่สามารถปฏิบัติธรรมในข้ออุฐานสัมปทา และอารักขสัมปทาได้

4. สมชีวิตา เป็นการรู้จักครองชีพตามสมควรแก่ฐานะมีความเป็นอยู่ที่พอดี สมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ให้มีความผิดเคือง ไม่ให้พุ่มเพอญ ให้สอดคล้องกับทรัพย์ที่หาได้ซึ่งได้มีการจัดสรรไว้เพื่อประโยชน์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมพอดี รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับมากแต่เลี้ยงชีพอย่างผิดเคืองก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่ากุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างไม่สมฐานะแต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะไม่ให้พุ่มเพอญนักไม่ให้ผิดเคืองนักด้วยคิดว่าด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับนี้เรียกว่า สมชีวิตา¹⁶

ในปัจจุบันการมีความรู้และทักษะในการวางแผนเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก การรู้จักวางแผนอย่างไม่ให้รายจ่ายมากกว่ารายรับเป็นอยู่อย่างพอดีและเพียงพอเพื่อนำไปประมาณการและวางแผนทางการเงินไม่ว่าจะเป็นสินทรัพย์ที่มีในรูปของเงินสดที่บ้านหรือที่ดิน ฯลฯ รวมถึงภาระหนี้สินอยู่ สมชีวิตาเป็นธรรมเครื่องระลึกเมื่อจะบริโภคใช้สอย ก็คือ การบริโภคด้วยสติปัญญา ไม่ใช่การบริโภคด้วยตัณหา แต่ ให้คำนึงถึงคุณค่าแท้ของการบริโภคใช้สอย ไม่คล้อยตาม

¹⁵ อัง.อรรถก. (ไทย) 23/54/345 – 355.

¹⁶ อัง.อรรถก. (ไทย) 23/54/341-342.

อำนาจกิเลสหรือติดในค่านิยมดังนั้น การใช้ จ่ายโดยอาศัยหลักสมชีวิตาจึงเป็นความรู้จักประมาณ พอเหมาะพอดี ในการบริโภคใช้จ่ายที่ ประกอบด้วยสติปัญญาและเป็นไปเพื่อการส่งเสริมให้ทรัพย์ พอกพูนมากขึ้น

หลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า หลักการเกี่ยวกับการศึกษา หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ตามหลักพระพุทธศาสนา คือการพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วน แยกคายด้วย หลักการที่ว่า โยนิโสมนสิการ คือพิจารณาด้วยปัญญาก่อนแล้ว เพื่อการดำรงชีพ “คุณค่าแท้นั้นนอกจาก จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริง ยังเกื้อกูลแก่ความเจริญของกุศลธรรมนำมาซึ่งความมีสติ เป็น ต้น ทำให้พ้นจากความเป็นของทาสนของวัตถุอันเกี่ยวข้องด้วยปัญญา มีความพอเหมาะพอดีอันมี ขอบเขตอันเหมาะสม ต่างจากคุณค่าที่พอกพูนเสริมด้วยตัณหา ไม่ค่อยเกื้อกูลแก่ชีวิตอย่างไรก็ตามใน การดำเนินชีวิตในสังคมนั้น คือการพอเพียงทางเศรษฐกิจและวัตถุแต่ไม่พอเพียงทางด้านปัญญาคือยึด หลักทางสายกลาง ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ที่จะนำไปสู่ จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย ไม่ติดข้อง¹⁷

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ตามหลักพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งอัศจรรย์ หากบุคคลใดน้อมนำไปปฏิบัติแล้วจะได้ประโยชน์ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ที่เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติซึ่งผู้ปฏิบัติ ย่อมจะได้รับผลจากการปฏิบัติอย่างแน่อนหลักธรรมดังกล่าวก็คือ หลัก อุ อา กะ สะ เป็นหัวใจแห่งความสำเร็จหรือที่เรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ คำว่า อุ อา กะ สะ ซึ่งย่อมาจากหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่ง ประโยชน์ในปัจจุบันเป็นวิธีการที่จะได้ผลเป็นประโยชน์จริงตามที่ต้องการ จะต้องนำเอาไปประพฤติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ครบทั้ง 4 หลักนี้

1. “อุ” มาจากคำว่า อุภูฐานสัมปทา แปลว่า ต้องมีความหมั่นขยัน ผู้หมั่นขยันจะต้องไม่ เกียจคร้านอ้อแบบโง่ ๆ ต่าง ๆ นานา ในการประกอบกิจกรรมการงานเลี้ยงชีวิตในการศึกษาเล่าเรียน ในการกระทำธุรกิจ หน้าที่ตำแหน่งต่าง ๆ ก็ตาม งานนั้น ๆ จะสำเร็จสมบูรณ์ลงได้ก็ด้วยความหมั่น ขยันการปฏิบัติหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ ก็คือการปฏิบัติธรรมะ การปฏิบัติด้วยความขยันของตนเอง ออก แรงเอง เป็นลักษณะชวนชวนทำน้ำให้ไหลทางชุมชน แล้วน้ำจะไม่ออกตา คือจะสบายมีความสุข ความสำเร็จในอนาคตได้นั้นต้องขยันหมั่นเพียรลงแรงด้วยตนเอง ไม่ใช่รอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ดล บันดาล ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏว่า “ผู้มีความเพียรมั่นคง แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้เกียจ คร้าน ไม่มีความเพียร ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปี”¹⁸ คนขยันเท่านั้นที่จะประสบความสำเร็จได้ในการขยัน

¹⁷ ม.ม. (ไทย) 12/149/123, ที.ม. (ไทย) 10/299/348, ม.อ. (ไทย) 14/704453.

¹⁸ ช.ธ. (ไทย) 25/112/65.

หมั่นทำงานนั้น ถ้าจะให้สำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็อย่าลืมใช้เวลาให้เป็นต้องเป็นกาลัญญ (ผู้รู้เวลาอันควรไม่ควร) รู้จักใช้เวลาแล้วชีวิตจะมีค่า ยิ่ง ต้องรู้จักบริหารเวลา แบ่งเวลาให้เป็น ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ตัวอย่างเช่น ต้องแบ่งเวลาให้กับการทำงานส่วนหนึ่ง ให้กับครอบครัวส่วนหนึ่ง ให้กับสังคมส่วนหนึ่ง ให้กับตัวเองส่วนหนึ่ง ให้กับการเรียนรู้ส่วนหนึ่ง

2. “อา” มาจากคำว่า อารักขสัมปทา แปลว่า ต้องมีการรู้จักรักษาคำพูดที่ว่า “งานคือเงิน” นั้นยังใช้ได้อยู่ คนเรานั้นแม้จะมีงาน มีความหมั่นขยันในการทำงานขนาดไหนก็ตาม ถ้าไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบไว้บ้าง ได้มาเท่าไรก็จ่ายหมด หลัก “อา” นอกจากจะรู้จักรักษาทรัพย์สินหรือเงินทองที่หาได้มาเพราะความขยันแล้ว ยังจะต้องรู้จักเก็บงำข้าวของไว้ในที่มั่นคงให้ห่างจากอันตราย รู้จักทะนุถนอมเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ รู้จักบูรณะซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดหรือเสียหายบางส่วนให้คืนดีดังเดิม รู้จักเสียดายของเป็น ของไม่ควรเสียไม่ปล่อยให้เสีย ของยังพอใช้ได้ไม่ถึงเสีย และรู้จักทำให้ผลิตผลประโยชน์ เช่น มีบ้านไม่ได้อยู่เองก็อาจจะให้คนอื่นเช่าอยู่ หรือมีนาไม่สวนก็ทำเองบ้าง ให้คนอื่นเช่าบ้าง นับว่าเป็นวิธีที่จะช่วยให้ประหยัดเพราะ “เศรษฐกิจในบ้านคือการรู้จักประหยัด เศรษฐกิจนอกบ้านคือการหาอัฐนจากนี้หลัก “อา” ยังหมายถึงการรักษางานของตัว รักษาระดับผลการเรียน การศึกษาของตัวไม่ให้เสื่อม ด้วยการเพิ่มความขยัน เพิ่มสมรรถภาพ เพิ่มประสิทธิภาพ เพิ่มความรับผิดชอบ เพิ่มความขยันหมั่นเพียร และการวางแผนเพื่อความก้าวหน้า เป็นต้น¹⁹

3. “กะ” มาจากคำว่า กัลยาณมิตรตตา แปลว่า ต้องมีเพื่อนดี คือเลือกคบคนดีเป็นเพื่อน คนเราเกิดมาไม่ใช่ว่าจะอยู่คนเดียวได้ตลอดไป ก็ต้องมีการคบค้าสมาคมกับคนอื่น ต้องทำงานร่วมกัน ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันบ้าง ในสถานการณ์ชีวิตประจำวันเพื่อนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อชีวิตมากเหมือนกันการจะคบใครก็ต้องดูให้ดี ดังคำที่กล่าวว่า “คบคนก็ต้องดูหน้า ชื้อผ้าก็ต้องดูลาย ดูนางดูถึงแม่ยาย” ฉะนั้น จะคบใครเป็นเพื่อน ก็ต้องดูกันให้ถี่ถ้วนก่อนดังที่ว่า “คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วพาตัวพราลัย” และ “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” เพราะฉะนั้นหลักความสำเร็จทันตาเห็นที่สาม คือ “กะ” ท่านจึงย้ำมากกว่า “ต้องมีเพื่อนดี” จะได้เอื้ออำนวยส่งเสริมต่อหลักความสำเร็จข้อที่หนึ่งและสองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว²⁰

4. “สะ” มาจากคำว่า สมชีวิตา แปลว่า ต้องเลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หา ได้มาเมื่อขยันทำงาน “งานคือเงิน” ตามหลักความสำเร็จทันตาเห็นที่หนึ่ง รู้จักรักษาเก็บออมตามหลักความสำเร็จทันตาเห็นที่สอง และมีเพื่อนดีตามหลักความสำเร็จทันตาเห็นที่สามแล้วจะมีความสุข

¹⁹ สุกัญญา สร้อยฟ้า, “การศึกษาพฤติกรรมการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของประชาชนในเขตตำบลนาเยีย อำเภอนาเยีย จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 18.

²⁰ หนังสือภาสิต คำพังเพย สำนวนไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน ครั้งที่ 11 (พิมพ์ลักษณ์: กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.2545), หน้า 90 - 99.

ความสำเร็จได้สัมมาชีพจะต้องใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงชีวิตให้พอเหมาะพอสมควรแก่กำลังทรัพย์หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ใช้ฟุ่มเฟือยนัก เวลาต้องการอะไร ให้คำนึงถึงกำลังทรัพย์ที่จะซื้อหามาได้ ตามความจำเป็นที่บังเกิดขึ้น แต่ก็มักจะปรากฏว่า คนโดยมากไม่รู้จักประมาณ มีน้อยแต่พยายามใช้ให้มาก พยายามเอาอย่างคนที่มีเงินมาก เขามีได้ ฉันก็ควรมีและทำได้ เช่นกัน โดยไม่คำนึงถึงอัตราของตนเองเสียก่อน เป็นประเภทที่เรียกว่า “รสนิยมสูง รายได้ต่ำ” แสดงให้เห็นว่าความเกินตัวของสัตว์และคนมีอยู่ โดยเฉพาะคนแล้ว ยิ่งเกินตัวมาก ความเพียงพอจะไม่ค่อยมี ความอยากความเพียงพอไม่มีที่สิ้นสุด ตัณหาหรือความอยากของคนเรายิ่งกว่าแม่น้ำเสียอีก ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ว่า “นตถิ ตณฺหาสมา นทํ แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี”²¹ ชนิดที่ถมเท่าไรไม่รู้จักเต็ม ถ้าตามใจตนเองตามใจกิเลส คือ ตัณหา แล้วเพื่อหลีกเลี่ยงความเดือดร้อนดังกล่าว และเพื่อความสำเร็จในชีวิตประจำวันชนิดทันตาเห็น จะต้องรู้จักประมาณการครองชีพนั่นเอง จงครองชีพให้สมฐานะของตัวอย่าสุรุ่ยสุร่าย แต่จงรู้จักผ่อนปรนเลี้ยงตนให้มีความสุขตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้²²

ดังนั้น การทำงานหรือการประกอบอาชีพต่าง ๆ จึงควรรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีวิตอย่างสมเหตุสมผลธรรมของพระพุทธเจ้านั้นถึงแม้ว่าจะมีมานานเป็นเวลา 2,565 กว่าปีแต่ทุกหลักการยังคงทันสมัยอยู่เสมอสามารถนำไปศึกษาและประยุกต์ใช้ได้หลายเรื่องในการดำเนินชีวิตและทำมาหากินผลของการศึกษาที่ภูธธัมมิกัตถประโยชน์ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นที่ประจักษ์โดยไม่มีข้อสงสัยเพราะทุกเรื่องที่พระพุทธเจ้าสอนเป็นความจริงดังนั้นไม่ว่าจะปฏิบัติเมื่อสองพันกว่าปีหรือปฏิบัติวันนี้หรือในอนาคตต่อไปโลกจะล้ำหน้าด้วยวิทยาการขนาดไหนธรรมก็ประยุกต์ตามได้ทันได้ผลอย่างแท้จริง

สรุป

หลักที่ภูธธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักการคำสอนที่สำคัญเป็นสิ่งอัศจรรย์ หากบุคคลใดน้อมนำไปปฏิบัติแล้ว จะได้ประโยชน์ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ที่เรียกว่าธรรมานุธรรมปฏิบัติซึ่งผู้ปฏิบัติ ย่อมจะได้รับผลแก่การปฏิบัติอย่างแน่นอนอนหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้า ทรงตรัสรู้แล้วนำมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนของพระองค์ก็เพื่อให้ ได้นำไปประพฤติเพื่อให้เกิดผล คือ การแก้ปัญหาชีวิต ในด้านต่าง ๆ เพื่อความร่มเย็นและเป็นสุขในสังคมนั้นเอง การเลือกธรรมะ มาแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันก็เหมือนกันจะต้องเลือกให้เหมาะสมที่จะแก้สาเหตุของปัญหานั้น ๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่าง ในปัญหาสังคม และแนวทาง แก้ไขตามหลักที่ภูธธัมมิกัตถประโยชน์ มา ประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่กรณีนั้น ๆ ธรรมะก็จะแสดงอานุภาพได้เต็มตามหน้าที่ เป็น

²¹ ชุ.ธ. (ไทย) 25/110/251.

²² คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2537.

อัครจริยคืออำนวยการผลดีในการ แก้ปัญหาสังคมให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น ๆ ตามสมควรแก่การปฏิบัติ กลายเป็นความสุขที่แท้จริงแก่ตนเองและสังคม ตลอด ทั้งประเทศชาติโดยรวม ดังพุทธพจน์ ที่ว่า ธรรมที่บุคคล ประพฤติดีแล้วย่อมนำมาความสุขมาให้ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เป็น คุณธรรมที่ จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งแน่นอนดังกล่าวก็คือ อุ อา กะ สะ เป็นหัวใจแห่งความสำเร็จหรือที่เรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ เป็นหลักธรรมทำให้เกิดความดีงามที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันซึ่งช่วยให้การดำเนิน ชีวิตของมนุษย์เป็นคนดีและ ประเทศชาติพัฒนาขึ้น ก็เพื่อก่อให้เกิด ประโยชน์สุขแก่บุคคล หมู่คณะ หรือสังคม ส่วนรวมนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด**, กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2548

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต: พุทธจริยธรรม เพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ 14, กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค, 2545

คุณ โทจันทร์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นตังแฮสส์, 2537.

บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นตังแฮสส์, 2539.

หนังสือภาสิต คำพังเพย สำนวนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ครั้งที่ 11 พิมพ์ลักษณ์: กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.2545

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, **ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

สุกัญญา สร้อยฟ้า. “การศึกษาพฤติกรรมการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของประชาชนในเขตตำบลนาเยีย อำเภอนาเยีย จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

สุวิทย์ รุ่งวิสัย. **ปัญหาสังคม**, เชียงใหม่: ดวงตะวันการพิมพ์, 2526.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

พุทธทัศนะต่อผลกระทบของการดื่มสุรา

Buddhist View on the Effects of Alcohol Drinking

พระณรงค์ พนธุธมโม (เทียนเจริญ)¹

Phra Narong Bandhudhammo (Theanjarend)

E-mail : 6511105012@mcu.ac.th

Received: September 12, 2024 Revised: December 23, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า สุราเป็นสิ่งที่ให้โทษต่อสุขภาพร่างกาย และเป็นพิษภัยต่อสังคมอย่างมหันต์ กล่าวคือเมื่อดื่มเข้าไปแล้วจะทำให้เกิดการเสียดสี ขาดการควบคุมตนเอง เป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและการกระทำความผิดต่าง ๆ สุรา เป็นเครื่องดื่มที่มีสารเอทิลแอลกอฮอล์ที่สำคัญและมีฤทธิ์ที่ให้ผลต่อระบบของประสาท เพราะว่าจะไปกดระบบประสาทส่วนกลางของร่างกาย ดังนั้นผู้ที่ดื่มสุราในปริมาณที่เพียงพอหรือไม่มากเกินไปก็ควรจะช่วยให้ร่างกายเกิดความรู้สึกของการผ่อนคลาย แต่ถ้าเมื่อใดที่ดื่มอย่างหนักจะมีผลไปกดสมองและประสาทส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย โดยโทษของการดื่มสุรานี้มีตั้งแต่ขั้นเบาไปจนถึงขั้นรุนแรง คือทำให้เสียสุขภาพของการทรงตัว การพูดจาไม่ชัดเจน หรือกระทั่งสุดท้ายทำให้เกิดการหมดสติได้ในที่สุด และการเสียดสีย่อมก่อให้เกิดความประมาทพลาดพลั้งกับชีวิตของตนเองและสามารถที่จะทำอันตรายให้เกิดแก่บุคคลอื่นได้โดยไร้สติ และยังเป็นโทษที่ส่งผลชาตินี้แล้ว ยังส่งผลวิบากข้ามภพข้ามชาติ แม้แต่เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก็ไม่สามารถที่จะช่วยได้ ยังเป็นหนทางแห่งความเสื่อมโทรมทรพย์ จากสมบัติที่พึงได้ในปรโลก จากนิพพานสมบัติ ฉะนั้นการดื่มสุรานี้จึงเป็นบ่อเกิดของความประมาท ซึ่งเปรียบเสมือนผู้ที่ตายไปแล้ว คือผู้นั้นได้ตายจากกุศลความดีทั้งหลายทั้งปวง

คำสำคัญ : การดื่มสุรา, พุทธทัศนะ, ผลกระทบ

Abstract

This academic article aims to clarify how Alcohol drinking is harmful to health and society, that is to say, after having drank alcohol, one will lose mindfulness, lack

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

of self-control causing the rise of crime and various misconducts. Alcohol is a beverage containing ethyl alcohol that has affected the nervous system, continued drinking will depress the central nervous system of the body, therefore, those who drink alcohol in sufficient amount or not excessively will inevitably cause the body to feel relaxed. In contrast, when over drinking heavily will affect the brain and other nerves of the body. The dangers of alcohol drinking can range from mild to severe, it is to spoil the condition of balance, unclear speech or even eventually causing unconsciousness. The alcoholism causes insane, negligence in one's own life and harming to others without mindfulness. This disadvantages affects not only in this present life, but also results in future life. Even the deities and the holy things will not give the helps, the alcoholism will lose the properties in this life, missed any possibly obtained treasures hereafter, and Nibbana. Therefore, alcohol drinking is a source of negligence which is like a person who has died which means one has died from all good deeds.

Keywords: Alcohol Drinking, Buddhist View, Effect

บทนำ

การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้เกิดการพัฒนาก่อตั้งขึ้นทำให้การดำเนินชีวิตต้องปรับตัวตามสภาวะของสังคมทำให้หลงไปในกิเลสที่ทำให้ขาดในหลักของศีล 5 แห่งความประพฤติดี ศีลเป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่ออนุเคราะห์ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อการปฏิบัติ ไม่ให้ตกอยู่ในความประมาท เพราะความไม่ประมาทเป็นยอดแห่งกุศลธรรมทั้งปวงดังพระพุทธดำรัสที่ว่า“เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”² เพราะเหตุบัญญัติศีล เป็นเครื่องป้องกัน เพื่อไม่ให้ละเมิดข้อห้าม ต้องรักษาศีล ดังในศีลข้อที่ 5 คือ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี ได้แก่การเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท แม้จะมีเบญจศีลข้อที่ 5 ห้ามไว้แล้วก็ตาม แต่พุทธศาสนิกชนก็ยังละเมิดศีลกันอยู่เสมอ³

² อจ.เอกก. (ไทย) 20/59/10.

³ ธนิต อยู่โพธิ์, **อานิสงส์ศีล 5 บัญญัติสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 82-83.

สุราเป็นสิ่งที่มิโทษต่อสุขภาพและเป็นพิษภัยต่อสังคมอย่างมหันต์ กล่าวคือเมื่อดื่มเข้าไปแล้วจะทำให้เสียสติขาดการควบคุมตนเองเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและการกระทำความผิดต่าง ๆ เช่น การฆ่ากัน การข่มขืนกระทำชำเรา การกระทำอนาจาร หรือการกระทำอันประมาท เช่นการขับขี่ยานพาหนะเป็นผลให้เกิดอุบัติเหตุ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหา และสังคมกำลังถูกสุราแทรกซึมเข้าไปในทุกเพศทุกวัยโดยไม่รู้ตัว ขณะที่ผู้คนส่วนน้อยเริ่มตระหนักถึงพิษภัยร้ายของเครื่องดื่มสุราที่กำลังทำให้สังคมเข้าขั้นวิกฤต โดยได้มีการจัดกิจกรรมการรณรงค์รวมทั้งจัดประชุมสัมมนาเพื่อร่วมกันหาทางออกของปัญหาดังกล่าว⁴ โดยสังเกตได้ว่า มีการแพร่หลายของการดื่มสุราจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไปโดยปริยายเสมือนหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งสังคมยอมรับอย่างแพร่หลาย ดังเช่นในงานเลี้ยงต่าง ๆ ก็มักจะมีการเลี้ยงสุรา และมีการดื่มอวยพรด้วยสุรา เสมือนว่าในสังคมยุคปัจจุบันนี้กำลังยอมรับเรื่องการดื่มสุราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพราะเมื่อสังคมยอมรับย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม⁵ ทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นอบายมุขคือทางแห่งความเสื่อมจึงบัญญัติไว้ในศีลข้อที่ 5 เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสมาทานงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย อันเป็นเหตุให้เกิดผลกระทบ 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัว ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสโทษของการดื่มน้ำเมาไว้ใน สัพพหลุสสูตร⁶ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การดื่มสุราและเมรัยที่บุคคลเสพเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุดย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์” และที่ตรัสไว้ในสิงคาลกสูตร⁷ ว่าเป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยต่าง ๆ

การดื่มสุรามิโทษทั้งในทางธรรมและทางโลก คือในทางธรรมพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงโทษของสุราไว้สำหรับพระภิกษุ ดังในพระไตรปิฎกที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “น้ำที่ดื่มเข้าไปแล้วทำให้ความจำหมายวิปริตไปควรจะดื่มหรือ” พระภิกษุทูลว่า ไม่ควรดื่ม พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสอีกว่า “ไม่สมควร ไม่เหมาะแก่สมณะ สมณะไม่ควรกระทำอย่างนี้ ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส”⁸ “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของการดื่มสุรานั้นไม่เหมาะสม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ไม่ควรกระทำ ไม่เป็นไปเพื่อ

⁴ สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:อ้างใน <http://www.a-dreamstudio.com>. (สืบค้น 8 กรกฎาคม 2565).

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ อก.อภฺรฺขก. (ไทย) 23/40/302.

⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/248/202-203.

⁸ วิมฺหา (ไทย) 2/326/464.

ความเลื่อมใส ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย”⁹ จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อปรับอาบัติแก่พระภิกษุผู้กระทำผิดที่เกิดขึ้นในภายหลัง และทรงแสดงหลักธรรมเพื่อให้ประชาชนได้รู้ถึงโทษของสุรา และได้ทรงบัญญัติข้อห้ามขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการดื่มสุรา คือศีล 5 และสุราจัดเป็นข้อห้ามในข้อสุดท้าย ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าสำคัญที่สุดเพราะถ้าเมื่อใดที่ผู้คนทั้งหลายดื่มสุราอย่างหนักแล้วย่อมจะก่อให้เกิดโทษอย่างมหันต์และย่อมก่อเหตุให้เกิดขึ้นในศีลอีก 4 ข้อตามมา ไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะวิวาทการทำร้ายที่ถึงแก่ชีวิต การลักขโมย การปล้นจี้ การพูดโกหกหลอกลวง และการผิดลูกผิดเมียผู้อื่น

ความหมายของสุรา

“สุรา” แปลว่า เหล้า ได้แก่ น้ำเมาที่กลั่นแล้ว¹⁰ ความจริงน้ำเมาจากมีอยู่ 2 อย่าง คือ น้ำเมาที่กลั่นแล้ว ที่เรียกว่า สุรานั่นอย่าง 1 อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ น้ำเมาที่หมักหรือแช่ คือยังไม่ได้กลั่นเรียกว่า เมรัย¹¹ เช่น จำพวก น้ำข้าวข้าวหมัก, น้ำตาลเมา, อุ, สาโท, กะแช่, เปียร์, ไวน์¹², และคำว่า “นักเลงสุรา” ตามความหมาย หมายถึง นักดื่มน้ำเมาทั้ง 2 อย่าง คือทั้งสุราและเมรัยของหมักดองที่ทำขึ้นมาเองเพื่อนำมาดื่ม และทำให้เกิดความมึนเมาได้เหมือนกัน ฉะนั้น จะดื่มน้ำเมาจากไหนแม้เพียงอย่างเดียวก็ย่อมได้ ขึ้นชื่อว่านักเลงสุรา เพราะสุราและเมรัยนี้ แม้จะมีวิธีปรุงและวิธีกลั่นที่ต่าง ๆ กันแล้ว และมีชื่อเรียกที่ต่าง ๆ กัน อย่างมากมายหลายประเภทก็ตาม แต่ก็มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกัน คือเป็นน้ำที่ทำให้ผู้ดื่มเกิดความมึนเมา คนเมานั้นมีลักษณะที่หลากหลาย และการประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งคงเคยเห็นกันมาบ้างแล้วในสถานที่ต่าง ๆ เมื่อพูดสั้น ๆ แล้วนั้น คนเมานั้นเรื่องที่ไม่ควรทำก็ทำได้ คำที่ไม่ควรพูดก็พูดได้ เช่นการนอนกลางถนนหนทางซึ่งไม่ใช่ที่นอน ก็นอนได้ หรือเรื่องที่ไม่ควรพูดกับบุคคลอื่นก็พูดคุยบอกกล่าวให้บุคคลอื่นได้รับรู้เรื่องของตนเอง และคนเมานั้นส่วนใหญ่แล้วมักเป็นคนที่สังคมให้ความรังเกียจเพราะเมื่อเกิดเมาสุราขึ้นมาแล้วย่อมจะทำให้บุคคลรอบข้างหมั่นในกลิ่นตัวของคนเมาหรือกลิ่นของสุราและเนื้อตัวสกปรกในการไม่ได้ทำความสะอาดร่างกายของตนเอง ฉะนั้นคนเมาก็เป็นบุคคลที่น่ารังเกียจที่สุด และน่าละอายที่สุด

สุรา คือเครื่องดื่มที่มีเอทิลแอลกอฮอล์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ โดยแอลกอฮอล์นี้มีฤทธิ์ที่ส่งผลต่อระบบของประสาทเพราะจะไปกดระบบประสาทส่วนกลาง ดังนั้น ผู้ที่ดื่มสุราหรือเมรัยใน

⁹ วิมทา (ไทย) 2/326/465.

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2539), หน้า 846.

¹¹ กงขา.อ. (บาลี) 1/6/278.

¹² พระราชบัญญัติสุราพ.ศ. 2493, (แก้ไขเพิ่มเติมถึงพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493, (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2556), หน้า 2.

ปริมาณที่เพียงพอไม่มากจะรู้สึกผ่อนคลาย เนื่องจากแอลกอฮอล์ได้ไปกดจิตได้สำนึกที่คอยควบคุมตนเอง ทำให้เกิดความกล้าที่จะแสดงออกมากขึ้น แต่ถ้าเมื่อดื่มเป็นอย่างมากและอย่างหนักก็ย่อมจะมีผลที่จะไปกดสมองบริเวณอื่น ๆ โดยโทษของสุรานั้นอาจมีตั้งแต่ขั้นเบาไปจนถึงขั้นรุนแรงอย่างเช่นทำให้เสียสภาพของการทรงตัว การพูดการจาไม่ชัดเจน หรือกระทั่งสุดท้ายทำให้เกิดการหมดสติในที่สุด

ในทางพระพุทธศาสนา เห็นว่า สุราเมรัย คือ วัตถุที่ทำให้บุคคลผู้ดื่มเข้าไปแล้วเสียจริต ก่อให้เกิดความประมาทพลาดพลั้งกับชีวิตของตนเองและส่วนรวม สามารถที่จะทำอันตรายให้แก่บุคคลอื่นได้โดยไร้สติ ดังความในอรรถกถาปรมัตถโชติกาที่ว่า ที่ตั้งแห่งความประมาท คือการดื่มของเมา ได้แก่ สุราและเมรัย ก็เพราะเหตุที่ผู้ดื่มของเมาย่อมไม่รู้ธรรมดา ไม่รู้ธรรม ย่อมทำอันตรายแก่มารดาบิดา แม้แต่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า แม้แต่พระสาวกของพระตถาคต ย่อมประสพการติเตียนในภพปัจจุบัน ประสพทุกข์ในภพเบื้องหน้า และประสพความเป็นบ้าในภพต่อ ๆ ไปในอนาคต¹³

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระราชวินิจฉัยหนังสือว่า สุราเมรัยหรือน้ำเมานั้น คือสิ่งที่ทำให้เกิดการมีเมา ขาดการควบคุมตนเอง อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือขาดสติ เพราะถ้าบุคคลใดเมื่อดื่มสุราเมรัยหรือน้ำเมาที่ให้โทษเข้าไปแล้วก็ย่อมทำให้ขาดสติ ไม่สามารถที่จะยับยั้งการกระทำหรือพฤติกรรมของตนได้ ในเรื่องที่ว่า ไม่เคยก่อเหตุการณ์การทะเลาะวิวาทร้ายกับผู้อื่น ก็ย่อมจะก่อเหตุการณ์การทะเลาะวิวาทร้ายกับผู้อื่น ไม่เคยเป็นโจร ก็ย่อมจะเป็นโจรปล้นฆ่าเขาได้ ไม่เคยผิดประเวณีผู้อื่น ก็ย่อมทำผิดประเวณีผู้อื่นได้ ไม่ชอบพูดเท็จ ก็ย่อมจะพูดเท็จโกหกหลอกลวงได้ เป็นอันว่าถ้าขาดศีลข้อที่ 5 แล้วย่อมจะทำให้ศีลข้ออื่น ๆ ขาดได้อีกทุกข้อ เพราะสุราเมรัยหรือน้ำเมาเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความชั่วให้มีกำลังแรงขึ้นกว่าธรรมดา สุราเมรัยหรือน้ำเมา จัดว่า เป็นเครื่องดื่มจำพวกน้ำประภาพรหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนนิสัยอ่อนแอของคนให้เป็นคนแข็งแกร่งขึ้นได้ และสิ่งใดที่เป็นของชั่ว ของควรละอายและควรกลัว และยังไม่กล้าที่จะทำสิ่งนั้นลงไป ครั้นเมื่อดื่มสุราหรือน้ำเมาเป็นเชื้อเข้าไปแล้วก็สามารถที่ทำได้ทุกอย่างได้ และผู้คนทั้งหลายที่เมื่อยังไม่ดื่มสุราสามารถทำอะไรที่เป็นเรื่องดี ๆ ได้ ครั้นดื่มสุราเข้าไปแล้วกลับทำอะไรไม่ได้อย่างที่ควรการ แม้แต่จะไม่ทำผิดก็ฝืนได้อย่างยากเย็นเสียแล้ว ดังตามเหตุแห่งโทษที่แสดงไว้ในอบายมุข ถือเป็นแว่นส่องให้เห็นลู่ทางของความหายนะอันจักบังเกิดในภายหน้าได้อย่างดี ด้วยอำนาจของสุราและเมรัยสามารถที่จะเพิกถอนสิทธิของศีลธรรมทั้งปวงให้สลายไปได้หมด เมื่อได้ดื่มเข้าไปแล้ว ศีลทั้ง 4 ข้างต้นจะล่วงได้ทั้งสิ้น ฉะนั้น ศีลในข้อที่ 5 นี้จึงน่าจะได้รับความยกย่องขึ้นเป็นตัวสำคัญ เพราะเป็นเหตุมีกำลังอานุภาพสามารถคุ้มครองศีลเหล่านี้นไว้ได้ด้วย¹⁴

พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ของคนไทย

¹³ ชุ.ช.อ. (ไทย) 16/191.

¹⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 327-328.

แนวโน้มการตีเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์ของประชากรโดยอัตราการตีเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์ ในภาพรวมทั้งประเทศระหว่างปี 2547 – 2557 พบว่าอัตรา

การตีแอลกอฮอล์ มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย จัดอยู่ในช่วงระหว่างร้อยละ 32.7 ถึง 32.3 แต่หลังจากปี 2558 พบว่าอัตราการตีแอลกอฮอล์ มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 34.0 ในปี 2558 เป็นร้อยละ 28.0 ในปี 2564 ซึ่งมีผลจากการรณรงค์การงดตีเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์ รวมทั้งจากสถานการณ์โควิด-19 ที่ห้ามตีในสถานที่ต่าง ๆ

การตีเครื่องตีแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยที่มีความเสี่ยงที่สำคัญอันดับ 2 ที่ก่อให้เกิดสภาวะของโรคสูงถึงร้อยละ 10 ของภาวะโรคทั้งหมด และเมื่อประเมินเป็นความเสียหายทางเศรษฐกิจแล้ว พบว่ามีมูลค่าสูงถึง 1.51 แสนล้านบาท หรือร้อยละ 1.97 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ¹⁵

จำนวนผู้ตีเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์ และอัตราของการตีแอลกอฮอล์จากจำนวนประชากรที่มีอายุ 15 ปี ขึ้นไปทั้งสิ้นประมาณ 57 ล้านคน โดยเป็นผู้ที่ตีเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์ในรอบ 12 เดือน โดยประมาณ 16 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 28.0 โดยเป็นผู้ที่ตีสม่ำเสมอ 10.6 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 18.5 และผู้ที่ตีแอลกอฮอล์นาน ๆ ครั้งประมาณ 5.4 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 9.5 โดยกลุ่มที่มีอายุ 25-44 ปี มีอัตราการตีแอลกอฮอล์ สูงสุด หรือประมาณร้อยละ 36.5 และกลุ่มอายุ 45-59 ปี และกลุ่มอายุ 20-24 ปี มีอัตราการตีแอลกอฮอล์ ที่ใกล้เคียงกัน หรือประมาณร้อยละ 32.4 และ 31.6 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีอัตราการตีแอลกอฮอล์ หรือประมาณร้อยละ 15.2 และสำหรับกลุ่มเยาวชนที่มีอายุ 15-19 ปี มีอัตราการตีแอลกอฮอล์ ต่ำสุด หรือประมาณร้อยละ 15.0 โดยเฉพาะผู้ชายตีแอลกอฮอล์ มากกว่าผู้หญิง 4 เท่า หรือประมาณร้อยละ 46.4 และ 10.8 ตามลำดับ¹⁶

ประเภทของสุรา

พระราชบัญญัติสุราพ.ศ. 2493, (แก้ไขเพิ่มเติมถึงพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493, (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2556)แบ่งประเภทของสุราตามวิธีการผลิตแบ่งได้หลายแบบ ดังนี้

“สุรา” หมายความว่ารวมถึงวัตถุทั้งหลายหรือของผสมที่มีแอลกอฮอล์ซึ่งสามารถดื่มกินได้เช่นเดียวกับน้ำสุราหรือซึ่งดื่มกินไม่ได้แต่เมื่อได้ผสมกับน้ำหรือของเหลวอย่างอื่นแล้ว สามารถดื่มกินได้เช่นเดียวกับสุรา

¹⁵ นงนุช ใจชื่น และคณะ. สถานการณ์ ช่องว่างและโอกาสในการควบคุมการตลาดและการโฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประเทศไทย. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2560.

¹⁶ สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, การสำรวจพฤติกรรมด้านสุขภาพของประชากร พ.ศ. 2564.

“สุราแช่” หมายความว่า สุราที่ไม่ได้กลั่นและให้หมายความรวมถึงสุราแช่ที่ได้ผสมกับสุรา กลั่นแล้ว แต่ยังมีแรงแอลกอฮอล์ไม่เกินสิบห้าดีกรีด้วย เช่น เบียร์ ไวน์ สปรักลิ่งไวน์ และสุราแช่ พื้นเมือง เป็นต้น

“สุรากลั่น” หมายความว่า สุราที่ได้กลั่นแล้ว และให้หมายความรวมถึงสุรากลั่นที่ได้ผสมกับ สุราแช่แล้ว แต่มีแรงแอลกอฮอล์ เกินกว่าสิบห้าดีกรีด้วย เช่น สุราขาว สุราผสม สุราปรุงพิเศษและ สุราพิเศษ เป็นต้น

“เชื้อสุรา” หมายความว่า แป้งเชื้อสุรา แป้งข้าวหมัก หรือเชื้อใด ๆ ซึ่งเมื่อหมักกับวัตถุดิบหรือ ของเหลวอื่นแล้วสามารถทำให้เกิดแอลกอฮอล์ที่ใช้ทำสุราได้

“สุราผสม” หมายความว่า ได้จากการนำสุรากลั่นมาผสมกับสารปรุงแต่งกลิ่นรส เช่น ยิน (Gin)¹⁷ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตจริงของคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางความคิด ทัศนคติ และขนบธรรมเนียมประเพณี เหตุผลของการดื่มสุราที่ทำให้ผู้คนทั้งหลายชอบดื่มเป็นนิจและ ได้รับผลกระทบ แม้จะดูเหมือนเป็นพฤติกรรมทางสังคม เช่น การอยากมีเพื่อน การอยากแสดง ศักยภาพของตนเองต่อสังคม ความเป็นจริงก็คือผู้คนส่วนใหญ่นั้นล้วนมีปัญหาเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง มนุษย์ในสังคมมีวิถีที่วุ่นวายยุ่งเหยิง ใช้ชีวิตกระเสือกกระสน ดิ้นรน เพื่อการแสวงหาวัตถุปัจจัยเพื่อนำมาสนองตอบความต้องการ และความปรารถนาทางใจของตนเองโดยไม่มีขอบเขตของความสิ้นสุดของความไม่รู้จักพอ¹⁸ หรือก็ต้องการที่จะหลีกเลี่ยงออกจากปัญหาต่าง ๆ เมื่อหมดหนทางหรือหา หนทางแก้ไม่ได้ ก็หันหน้าหวังพึ่งการดื่มสุราเพื่อดับความทุกข์นั้น โดยอันที่จริงแล้วโดยหลักคำสอน ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวในเรื่องของทุกข์ ถ้าคนเราเข้าใจได้ว่า ชีวิตนั้นก็สิ่งที่มีปัญหาหรือมี ความทุกข์ หรือมีสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอยู่ในตัวของเรหากหยุดคิดสักนิดว่า คนเราทั้งหลายนั้นเกิดมา เพื่อต่อสู้กับปัญหา และอย่าเอาจิตใจเข้าไปวุ่นวาย คนเราก็จะมองเห็นหนทางรอดจากทุกข์ของปัญหา ดังกล่าวได้¹⁹

โทษของสุราตามหลักพระพุทธศาสนา

ภาวะของการดื่มสุราโดยสภาพของการเมาสุรา จัดว่าเป็นสภาพของสภาวะที่บุคคลมี อาการของการไม่สบายทางร่างกายหรือการผิดปกติทางร่างกายเนื่องจากพิษของแอลกอฮอล์ที่เกิดขึ้น หลังจากที่ได้ดื่มสุราเข้าไปแล้วในปริมาณหนึ่งที่เกิดความพอดีที่อัตราของร่างกายจะรับไหว ย่อม ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงที่ทำให้ร่างกายจิตใจและพฤติกรรมของการกระทำผิดปกติและ

¹⁷ พระราชบัญญัติสุราพ.ศ. 2493, (แก้ไขเพิ่มเติมถึงพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ สุรา พ.ศ. 2493, (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2556), หน้า 2.

¹⁸ ปัญญา สระทองตรง, **ธรรมคดี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา 2540), หน้า 5.

¹⁹ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **วิถีแห่งชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา 2545), หน้า 9.

ความสามารถในการทำหน้าที่ต่าง ๆ ย่อมบกพร่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพุทการจา และการขับชี่ ยานพาหนะโดยทางกฎหมายของบ้านเมืองได้กำหนดระดับของแอลกอฮอล์ในเลือดสำหรับบุคคลผู้ที่ ทำการขับชี่ไม่ให้เกิน 0.05 กรัมเปอร์เซ็นต์ที่บัญญัติตามประกาศกฎกระทรวงมหาดไทยฉบับที่ 16/2538 ดังนั้นการมีระดับแอลกอฮอล์ในเลือดที่สูงเกินระดับนี้ขึ้นไปอาจเรียกได้ว่าเป็นการเมาสุรา ตามกฎหมายของการขับชี่ยานพาหนะที่จะก่อให้เกิดโทษต่อผู้คนในสังคมได้²⁰

ในสภาวะของการดื่มสุราอย่างพอประมาณพอควรเพื่อความผ่อนคลายหรือเมื่อดื่มแล้วไม่ ถึงกับทำให้เกิดความมึนเมาเกิดขึ้น แต่การดื่มสุราก็สามารถที่จะทำร้ายตัวเองได้ เพราะว่าเมื่อใดที่เรา ดื่มสุราที่เป็นแอลกอฮอล์ไหลผ่านเข้าสู่ร่างกายแล้ว แอลกอฮอล์นั้นก็จะถูกดูดซึมเข้าสู่ภายในลงสู่ใน กระเพาะอาหารและก็จะกระจายสู่กระแสเลือดตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งสามารถทำให้ตรวจพบ แอลกอฮอล์ในเส้นเลือดได้ภายใน 5 นาทีหลังจากที่ดื่มสุราเข้าไป และการดื่มสุราแม้จะในปริมาณที่ไม่ มากแต่ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อเซลล์และอวัยวะต่าง ๆ ได้ในราวประมาณ 10 ถึง 30 วินาที

1. เมื่อสุราผ่านช่องปากและลำคอจะถูกทำให้ระคายเคืองอย่างที่เราเรียกกันว่าสุราปวดคอ หรือนักเลงเหล้าเรียกว่าเหล้าปวดคอ
2. ผิวหนังและหลอดเลือดจะเกิดการขยายตัวของหลอดเลือดเป็นผลของแอลกอฮอล์ย่อม ทำให้หน้าและตัวแดง แต่ผู้ดื่มบางรายอาจจะทำให้เส้นเลือดหดตัวและทำให้เกิดหน้าซีดซึ่งอาจทำให้ ถึงอันตรายได้มากกว่า
3. ดับ แอลกอฮอล์จะเข้าทำลายเซลล์ตับและทำให้ไขมันเข้าไปแทนที่และค้างคั่งอยู่ในตับ และเมื่อตับได้ลดค่าลงถึงระดับหนึ่ง ก็จะมีการสร้างพังผืดขึ้นที่ตับที่บริเวณนั้น ๆ ทำให้เกิดเป็นโรคที่ เรียกว่าโรคตับแข็งในที่สุด
4. สมอง แอลกอฮอล์ทำให้เซลล์ในสมองขยายตัวจนเกิดอาการของสมองบวมเมื่อนานเข้า จะสูญเสียของเหลวในสมองทำให้สมองเสื่อมและตายลง
5. เซลล์ของร่างกายเมื่อเลือดหมุนเวียนเร็วขึ้นเซลล์ร่างกายจะทำงานไวขึ้นอวัยวะ บางส่วนในร่างกายจะทำงานแปรปรวนย่อมส่งผลให้เซลล์นั้นทำงานน้อยลงและถูกทำลายลงในที่สุด
6. กระเพาะอาหารแอลกอฮอล์จะไปกระตุ้นน้ำย่อยทำโอกาสให้เยื่อบุในกระเพาะอาหาร อักเสบเฉียบพลัน

²⁰ “พระราชบัญญัติจราจรทางบก ฉบับที่ 16 (พ.ศ. 2537) พ.ศ. 2522”, ราชกิจจานุเบกษา (ธันวาคม 2537) หน้า 56.

7. สมองจะถูกกระตุ้นให้สูบฉีดเลือดเร็วขึ้นทำให้กล้ามเนื้อหัวใจตายเป็นสาเหตุแห่งหัวใจวายหรือหัวใจล้มเหลวได้ในที่สุด²¹

และโทษของสุรา พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่าการดื่มสุรานั้นย่อมก่อปัญหาและก่อให้เกิดโทษหลายประการ

1) ปัญหาของการดื่มสุราในสังคม

การดื่มสุรามีอยู่ในวิถีชีวิตและสังคมไทยมายาวนานตั้งแต่สมัยอดีตจนกระทั่งเป็นวัฒนธรรมทำให้ระบบสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ครอบคลุมเริ่มแรกนับเป็นปัญหาที่สะท้อนถึงความเสื่อมโทรมของสังคมอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ความสุขในสังคมมีบทบาทน้อยลงและย่อมก่อให้เกิดขึ้นของปัญหาต่าง ๆ

โทษของสุราที่มีต่อสังคมที่เป็นปัญหาในทุกวันนี้คงหนีไม่พ้นการเมาแล้วขับที่เรามักจะพบเจอบ่อยๆ ในช่วงเทศกาลแห่งวันหยุดยาวซึ่งสาเหตุจากการเสียชีวิตมาจากการเมาแล้วขับทั้งตัวเราเองและคนรอบข้างถือว่าเป็นอันดับ 1 ในการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุบนท้องถนนอย่างยาวนานในหลายปี

อุบัติเหตุจากการเมาแล้วขับมีผลมาจากผู้ที่ดื่มสุราหรือเหล้ามักมีความมั่นใจว่าไม่เามั่นใจว่ามีสติในการขับรถได้จริงๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วโทษของสุราที่ดื่มเข้าไปจะเข้าไปกดประสาทส่วนกลางทำให้การรับรู้เรื่องราวต่างตามข้างลงและย่อมส่งผลกระทบต่อระบบของการตัดสินใจจึงไม่มีความสามารถที่จะควบคุมตนเองได้อย่างเต็มที่หรือยังเต็มร้อยจึงทำให้เกิดอุบัติเหตุจากการขับขี่ยานพาหนะได้สูงมาก²²

ผลของการดื่มสุราทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทสุรามีผลกระทบต่อส่วนสมองส่วนหน้าเป็นส่วนที่คอยควบคุมสติและการตัดสินใจดังนั้นคนที่ดื่มสุราและเมาสุราจึงมักจะหาเรื่องทะเลาะวิวาทกับผู้อื่นเป็นประจำส่งผลให้เกิดความสูญเสียและความเสียหายต่อคนรอบข้างหรือคนไปในครอบครัวเช่นเดียวกัน

²¹ สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.[ออนไลน์], แหล่งที่มา: อ้างใน <http://www.a-dreamstudio.com>. (สืบค้น 8 กรกฎาคม 2565).

²² สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

คติชาตกรรมส่วนใหญ่พบว่าผู้ที่เสียชีวิตและผู้ที่ก่อเหตุมักมีสุราผสมอยู่ด้วยเสมอภายในร่างกายเพราะการดื่มเหล้าจะช่วยให้ศูนย์ควบคุมจิตใจทำงานได้อย่างแย่งส่งผลให้ทำในสิ่งที่กล้าทำได้มากขึ้น การฆ่าตัวตายส่วนใหญ่ของผู้ที่ฆ่าตัวตายจะต้องดื่มสุราเพื่อเรียกความกล้าของตัวเองอยู่เสมอเนื่องจากสุราเมื่อออกฤทธิ์ไปยังสมองส่วนกลางแล้วจะทำให้ผู้ดื่มรู้สึกคลายความทุกข์และมีความกล้าเพิ่มขึ้น²³

2) ปัญหาของการรับผิดชอบต่อครอบครัว

ความรับผิดชอบต่อครอบครัวถือว่าเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองครอบครัว เพราะสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบท ต่างได้รับการยอมรับการปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้ชายเป็นใหญ่หรือมีอำนาจมากที่สุดในบ้านหรือครอบครัว หากว่าผู้นำครอบครัวไร้คุณธรรมแล้ว และใช้อำนาจของตนมากกว่าเหตุผล ย่อมทำให้ความสุขในครอบครัวลดหายไปได้ ซึ่งปัญหาที่สำคัญนั้นก็สืบผลมาจากการดื่มสุรา เพราะในการดื่มสุรา ผู้ดื่มก็ต้องใช้เวลาชกอยู่กับการดื่มสุรา จนไปเบียดบังเวลาที่จะนำไปสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ ทั้งแก่ตนเองแก่ครอบครัว และแก่ชุมชนได้ และการดื่มสุรานั้นยังก่อให้เกิดความไม่ปรกติสุขเกิดขึ้นในครอบครัวหรือบางครั้งยังก่อให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น²⁴

ดังเช่นกรณีข่าวของเด็กชายคนหนึ่งที่เป็นลูกชายในครอบครัว ที่มีอายุเพียง 9 ขวบที่ถูกพ่อเมาสุราแล้วทุบตีอยู่ทุกวันลูกชายต้องรองรับอารมณ์อันโหดร้ายของพ่อแทนแม่ ที่ทนอารมณ์ร้ายไม่ไหวต้องหนีไปอยู่ที่อื่น ซึ่งได้รับความกระทบกระเทือนทั้งร่างกายและจิตใจ ปัญหาความระหองระแหงความทะเลาะเบาะแว้ง เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดกับใครหลายคน โดยเฉพาะตัวภรรยาที่สามิตติสุรา ที่ต้องแบกภาระในการต้องรับผิดชอบครอบครัวทุกวิถีทาง อันเป็นนิสัยของผู้หญิงที่ส่วนใหญ่จะมีมาก โดยเฉพาะการต้องรับภาระในการส่งเสริมให้ลูกได้มีการศึกษา และการเป็นอยู่ที่ดีให้ทัดเทียมกับคนอื่นเขา การดื่มสุราทำให้คนขาดความรู้สึกลึกซึ้งในครอบครัวจากสภาพครอบครัวที่ไม่มีความสุข ขาดการสื่อสารที่เหมาะสมในครอบครัว ขาดการแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมของบุคคลในครอบครัว ขาดความรักความเข้าใจต่อกันในครอบครัว หรือบางรายที่ครอบครัวมีการเสพสุรา

²³ สำนักงานส่งเสริมสุขภาพอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.[ออนไลน์], แหล่งที่มา: อ้างใน <http://www.a-dreamstudio.com>. (สืบค้น 8 กรกฎาคม 2565).

²⁴ พระครูโสภณสุทธีธรรม (คุณ โสภโณ), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาการดื่มสุรา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดที่เข้าร่วมโครงการวัดปลอดสุรา อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), บทที่ 1.

และมีปัญหาการใช้ความรุนแรง หรือได้รับความบอบช้ำทางใจจากการถูกละเมิดทางกายและทางเพศ มีผลทำให้ลูกที่เป็นเยาวชนมีอาการซึมเศร้า วิตกกังวล มองโลกในแง่ร้าย ดื้อดึง เกเร ขาดการควบคุมตนเอง มีบุคลิกที่ต่อต้านสังคม มีความก้าวร้าว ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบสังคม

3) ผลกระทบของการดื่มสุราของบุคคลกับสังคม

บุคคลกับสังคม หมายถึงตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ดื่มสุราและได้สร้างปัญหาต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับสังคม สุรานั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบระหว่างผู้ดื่มสุรากับสังคมมากมายหลายอย่าง สังคมโดยทั่วไปเริ่มรู้สึกว่ามีคนมีความปลอดภัยทั้งต่อร่างกายและทรัพย์สินของตนเอง²⁵ โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีผู้หญิงออกไปทำงานและมีบ้านหรือห้องเช่าอยู่ในซอยลึก เวลากลับบ้านดึกคืนที่จะต้องเดินผ่านกลุ่มคนของพวกนักดื่มสุราที่จับกลุ่มดื่มสุรากันอยู่ ย่อมทำให้เกิดความหวาดระแวงและความกลัวว่าจะเกิดเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นกับตนเอง จากภาพของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ที่ว่าคนเมาสุราข่มขืนแล้วฆ่าชิงทรัพย์ หรือคนเมาสุราคอยจู่ชิงทรัพย์ของคนเดินทาง ซึ่งจัดว่าเป็นคดีที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งมากตามข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ หรือสื่อโทรทัศน์ต่าง ๆ หรือตามสื่อโซเชียลในยุคนปัจจุบันหรือในบางกรณีของการดื่มสุรานั้นเป็นการเพิ่มพลังของความคึกคะนองให้แก่วัยรุ่น เมื่อวัยรุ่นได้ดื่มสุราเข้าไปแล้วมักจะมีการมั่วสุม มีการเที่ยวเตร่ ขับรถจักรยานยนต์ออกไปเที่ยวยามค่ำคืน สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้เกิดแก่ผู้คนทั่วไปในสังคม และยังเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุตามท้องถนนหรือบางครั้งอาจก่อคดีขับรถชนคนอื่นบาดเจ็บหรือถึงขั้นเสียชีวิตก็ได้และยังอาจก่อเหตุการณ์จี้ดแะลักขโมยมากขึ้น ความไม่ปลอดภัยย่อมเกิดแก่ผู้คนที่อยู่ในสังคมทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ²⁶

อีกประเด็นหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสังคม คือผลจากการดื่มสุราของผู้ที่ดื่มสุรานั้นเมื่อเกิดภัยต่าง ๆ ขึ้น มักจะผลักรถให้กับสังคม ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองที่ดีหรือขาดหน้าที่ของประชากรที่ควรทำต่อประเทศ หรือขาดหน้าที่ลูกบ้านที่พึงใส่ใจกับชุมชนของตนเอง อย่างเช่น เมื่อชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องการความร่วมมือร่วมใจสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชน ก็หวังพึ่งพาอาศัยไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นการอาศัยด้านแรงงานกำลังกาย หรือการสนับสนุนทางด้านแรงสติปัญญา หรือด้านแรงใจ เพราะสุรานั้นได้บั่นทอนกำลังเหล่านั้นแล้ว

²⁵ พระสุชีพ วรรณชาโณ (อินทร์สำราญ), “การวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพสังคมด้วยการงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 1.

²⁶ พงษ์ศักดิ์ อ้นมอย, การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ครั้งแรก การดื่มแบบเมาหัวราน้ำและผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของเยาวชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี, การวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), กรมสุขภาพจิต สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.), และศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.), 2553.

4) ผลกระทบทางด้านสุขภาพจิตและชีวิตบุคคลในครอบครัว

ผลกระทบด้านสุขภาพจิตและชีวิตของผู้คนในครอบครัว หมายถึงคุณภาพชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับคนที่ดื่มสุราทั้งภรรยา บุตร พี่น้องและญาติมิตรที่ได้รับผลกระทบจากผลของการกระทำของผู้ดื่มสุราทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย โดยเฉพาะการก่อความรุนแรงให้เกิดขึ้นในครอบครัว ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมในเชิงล่วงละเมิด ชูเชิญ ทำร้ายร่างกายคนในครอบครัว เช่น ใช้กำลังทำร้ายทุบตีภรรยา ทำร้ายจิตใจ เช่น การนอกใจภรรยา ด่าทอ การดูถูกเหยียดหยาม ทำให้อับอาย เสรีเสียใจ มีนตึงไม่พูดด้วย ตลอดจนการปิดกั้นโอกาสทางสังคม ไม่ให้ติดต่อกับเพื่อน ญาติพี่น้อง หรือสังคมภายนอก รวมถึงการไม่รับผิดชอบครอบครัว ควบคุมทางการเงินเพื่อให้ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากอีกฝ่ายหนึ่ง มีการล่วงละเมิดทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการข่มขืนบังคับใจภรรยาให้มีเพศสัมพันธ์แบบวิถิตการและการขายลูกสาว สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นมาจากการดื่มสุราที่มีให้รับทราบรับฟังจากข่าวสารต่าง ๆ อยู่บ่อย ๆ

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทรงเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น และเหตุของผลสะท้อนที่จะได้รับผลที่เกิดขึ้นในภพหน้า ซึ่งผลที่ได้รับนั้นมีความร้ายแรงมากเป็นหนทางที่มุ่งสู่นรก แม้จะมากเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นคนบ้าไร้สติ ตามหลักในทางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผลกระทบข้ามภพข้ามชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ว่าเป็นทางแห่งความเสื่อม²⁷ ย่อมมีผลเกิดขึ้นทันตา

1. ย่อมต้องเสียทรัพย์อย่างไรประโยชน์ ในเรื่องของการซื้อหาสุรามาดื่มและการเลี้ยงเพื่อนฝูงโดยไม่เสียดายในทรัพย์ที่เสียไป แม้ว่าสิ่งของนั้นจะมีราคาที่สูงและมีราคาที่แพงมากก็ตามก็ย่อมไม่เสียดายในทรัพย์สินนั้น ๆ หรือบางที่อาจจะต้องเสียทรัพย์ในเรื่องของการทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นกันในวงเหล้าที่เรียกว่า เมื่อเหล้าเข้าปาก นิสัยก็เปลี่ยน เพื่อนกันในวงเหล้าก็อาจเปลี่ยนเป็นศัตรูได้และถ้ามีการบาดเจ็บ ก็จะต้องมีการเสียทรัพย์ในการรักษา²⁸

2. มักเกิดการทะเลาะวิวาท เมื่อเกิดการมีเมาย่อมทำให้ขาดสติ ย่อมมีการพูดจาที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน หรือบางครั้งอาจทำให้ถึงแก่ชีวิต ดังคำกล่าวที่มีอยู่และมักพูดกันในวงสุราที่ว่า “เมื่อเหล้าเข้าปากทุกสิ่งทุกอย่างก็ขวางหูขวางตา”หรือ“เมื่อเหล้าเข้าปากทำให้คนอ่อนแอเป็นคนใจกล้าบ้าบิ่นได้” หรือในการกระทำของเพื่อนร่วมวงสุราย่อมทำให้เกิดการทะเลาะ ขกต้อย หรือการทำร้ายบาดเจ็บซึ่งกันและกัน สุรานั่นย่อมขับไล่ซึ่งสติ สัมปชัญญะให้ออกไปจากความรู้สึก คนเรานั้นถ้าพ้อไม่มีสติ สัมปชัญญะแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเสียหายหมด ขาดความระมัดระวัง ขาดความสุขรอบคอบ ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขาดความยับยั้งชั่งใจที่เกิดขึ้นจากการมีเมายของสุรา

²⁷ อัง.อรรถชก. (ไทย) 23/40/302.

²⁸ ที.ปา. (ไทย) 11/248/202-203.

ความเมาของสุราย่อมทำให้อารมณ์ของผู้นั้นเปลี่ยนแปลงและทำอะไรแบบไม่ยั้งคิดและไม่สนใจในคำเตือนของผู้อื่น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทกับผู้อื่นได้ หรือบางทีก็อาจถึงกับทำร้ายร่างกายซึ่งและกันได้ สุดท้ายถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิต ย่อมก่อเกิดกลายเป็นอาชญากร และจำต้องถูกปรับหรือถูกจำคุกไปไม่น้อย ดังที่มีให้เห็นในปัจจุบันหรือในข่าวสารต่าง ๆ ในเรื่องที่เกิดขึ้น

3. จัดว่าเป็นทางของการเกิดขึ้นของโรคร้ายต่าง ๆ สุรามีผลต่อสุขภาพของร่างกายต่อผู้ที่ดื่มเข้าไป ซึ่งมีผลเป็นอันตรายต่ออวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย สามารถทำให้อวัยวะภายในของร่างกายนั้นพิการได้ และย่อมจะมีผลทำให้เกิดโรคต่าง ๆ เกิดขึ้นภายในร่างกายได้มากมาย ไม่ว่าจะเป็น โรคลำไส้, โรคหัวใจอ่อน, เส้นโลหิตในสมองแตก ซึ่งอาจทำให้ตายได้ทันที, ไตวาย, ตับแข็ง, โรคกระเพาะอาหาร ร่างกายเสื่อมโทรม และสุดท้ายเป็นโรคพิษสุราเรื้อรังที่มีแต่จะรอความตายอย่างเดียวไม่มีทางที่จะรักษาให้มาเหมือนเดิมได้

ทางด้านสุขภาพ การดื่มสุราส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต โดยผลกระทบต่อสุขภาพกายพบว่าการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปริมาณมากและยาวนานจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบต่าง ๆ ในร่างกายเช่น ระบบประสาท ระบบทางเดินอาหาร ระบบหัวใจและหลอดเลือด ระบบต่อมไร้ท่อ ซึ่งทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย เช่น ผู้ดื่มสุราจะมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็งกระเพาะอาหาร 4.47 เท่า หากดื่มมากกว่า 10 ปี และจะมีความเสี่ยง 1.67 เท่า และถ้าหากดื่มมากกว่า 187 มล. จะมีความเสี่ยง 8.72 เท่า และผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคมะเร็งตับสูงถึง 9.15 เท่า ในขณะที่ผู้ชายมีความเสี่ยง 1.62 เท่า ของความเสี่ยงต่อการเกิดโรคมะเร็งในช่องปากคือ 5.75 เท่า และการเกิดต่อโรคมะเร็งหลอดอาหาร 4.23 เท่า และสำหรับความเสี่ยงต่อความผิดปกติทางระบบประสาทที่พบมากที่สุดคือ ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคลมชัก ซึ่งค่าเฉลี่ยมีความสูงถึง 7.52 เท่า นอกจากนี้ยังพบว่าการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปริมาณมาก ย่อมทำให้เกิดโรคหลอดเลือดหัวใจตีบตันที่สูงขึ้น รวมถึงภาวะความดันโลหิตสูง ภาวะไขมันในเลือดสูง ภาวะกล้ามเนื้อหัวใจหนาผิดปกติ และภาวะหัวใจเต้นผิดปกติ หากยังคงดื่มไปเรื่อย ๆ จะทำให้เกิดภาวะหัวใจล้มเหลวและเสียชีวิตได้ อีกทั้งยังพบว่าโรคตับที่เกิดจากสุราเป็น 1 ใน 10 ของสาเหตุการตายที่สำคัญในประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศ นอกจากนี้ การดื่มสุรายังส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจ โดยทำให้เกิดความรู้สึกผิดหรือเสียใจหลังการดื่มสุรา ความซึมเศร้าและความคิดอัตโนมัติด้านลบในผู้เสพติดสุราเรื้อรัง²⁹

4. ย่อมทำให้เสียชื่อเสียง เกียรติยศ วงศ์ตระกูล ย่อมถูก ดิฉิน นินทา จากบุคคลรอบข้างก็เพราะว่าเมื่อดื่มสุราเข้าไปแล้ว ย่อมทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ แล้วก็มักจะประพฤติดนทำอะไรอย่างไก็ได้ และก็มักจะทำอะไรตามใจตนเองและย่อมไม่มีใครที่จะคบหาหรือสมาคมด้วยเพราะการ

²⁹ ไศภณสิริ ยุทธวิสุทธิ, อรรถนุญา บุญธรรม และคณะ, “การปรับพฤติกรรมการดื่มสุราในชุมชน”, วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 (มีนาคม - สิงหาคม 2559), 160-161.

พูดจากับคนเมื่อย่อมทำให้การฟังได้ตอบที่ผิดเพี้ยนขึ้นย่อมทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและอีกอย่างผู้ที่ตกเป็นทาสของสุราย่อมมีกลิ่นตัวที่เหม็นสาบ ของกลิ่นสุราย่อมไม่มีผู้ใดที่อยากจะเข้าใกล้

5. ย่อมเป็นหนทางแห่งการลดสติปัญญาสัมปชัญญะ เพราะว่าเมื่อเมาห้ำแล้วย่อมทำเรื่องเป็นที่น่ารังเกียจต่อผู้อื่น แต่เมื่อสร้างมาแล้วย่อมไม่รู้ว่าตนเองนั้นทำอะไรไปบ้าง ดังเช่น การจี้ การข่มขืน การทำกระทำชำเรา และการทำร้ายผู้อื่นจนเสียชีวิต หรือแม้แต่ในเรื่องของการขับรถ ย่อมทำให้เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงต่อผู้อื่นได้อย่างง่าย ๆ ที่มีให้เห็นอยู่เป็นประจำอยู่บ่อย ๆ และตามข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เป็นสาเหตุหรืออุบัติเหตุ ที่มาจากผลของการดื่มหรือเมาสุรา

6. ย่อมเป็นผู้ไม่รู้จักละอาย เพราะสุราเมื่อดื่มเข้าไปแล้วย่อมทำให้มีเมามาเสียสติ เสียการควบคุมตนเองและสามารถที่จะทำให้คนที่มีความประพฤติที่เรียบร้อยแบบธรรมดา ๆ ทั่วไปให้กลายเป็นคนหน้าด้าน ขาดความละอาย ยังคิด คือการไม่รู้จักละอายในสิ่งที่ควรจะละอายเมื่อมีอาการมีเมามาของสุราอย่างหนักแล้ว ย่อมจะหลับนอนที่ไหนก็ได้ โดยไม่มีความละอายใด ๆ แม้ว่าจะเป็นตามตรอกซอกซอย ตามริมทาง หรือข้างถนน³⁰

ผลกระทบของการดื่มสุรา

1) เป็นสาเหตุของโรคประสาท

เครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีผลกระทบและมีพิษภัยโดยตรงต่อสมองทำให้เซลล์สมองเสื่อมก่อให้เกิดพิษเฉียบพลันและเรื้อรังทำให้สมองเกิดการทำงานผิดปกติและย่อมส่งผลถึงการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย ทำให้เกิดอาการของการนอนไม่หลับ การรับรู้และความเข้าใจบกพร่อง ขาดสติ จิตหลอน ประสาทหลอน โรคซึมเศร้า โรคลมชัก โรคหิวกระหาย โรคพิษสุราเรื้อรัง กล้ามเนื้อส่วนปลายแขนขาอ่อนแรงและประสาทพิการ ซึ่งจะมีผลต่อการเกิดขึ้นของโรคทางจิตอีกประการหนึ่ง³¹

2) เป็นสาเหตุของโรคหลอดเลือดและโรคหัวใจ

ที่ดื่มเข้าไปจะทำให้เส้นเลือดที่เลี้ยงหัวใจตีบย่อมส่งผลให้ผู้ที่ชอบดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นประจำมีอัตราการเป็นโรคหัวใจมากกว่าคนที่ดื่มน้อยกว่าและยังทำให้เกิดความผิดปกติที่กล้ามเนื้อ

³⁰ พล้อย พรปรีชา, **อบายมุข 6**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2530), หน้า 6.

³¹ สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, **โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด**, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.[ออนไลน์], แหล่งที่มา: อ้างใน <http://www.a-dreamstudio.com>. (สืบค้น 8 กรกฎาคม 2565).

ของหัวใจหรือเซลล์หัวใจทำให้เป็นโรคดังนี้ 1) โรคกล้ามเนื้อหัวใจเสื่อม 2) โรคหัวใจเต้นผิดปกติ 3) โรคหัวใจล้มเหลว 4) โรคความดันโลหิตสูง 5) โรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ 6) สมองส่วนนอกผิดปกติ³²

3) โรคเรื้อรังที่เกิดจากการดื่มเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์

1. โรคเบาหวาน 2. โรคต่อมหมวกไต 3. โรคตับแข็ง 4. โรคพิษสุราเรื้อรัง 5. โรคเก๊าท์ 6. โรคตับอักเสบ 7. การเป็นแผลในกระเพาะอาหาร 8. โรคกระเพาะอาหารอักเสบ 9. โรคตับอ่อนอักเสบแบบเฉียบพลันและแบบเรื้อรัง³³

4) เป็นสาเหตุของโรคมะเร็ง

1. มะเร็งหลอดอาหาร 2. มะเร็งลำไส้ใหญ่ 3. มะเร็งตับ 4. มะเร็งรังไข่ 5. มะเร็งเต้านมในผู้หญิง 6. มะเร็งในกระเพาะอาหาร 7. มะเร็งในปากและช่องปาก เราไม่ควรดื่มเครื่องดื่มที่เป็นแอลกอฮอล์เพราะจะทำให้เสี่ยงต่อการเกิดโรคร้ายต่าง ๆ โรคตับแข็ง โรคหัวใจ และความดันโลหิตสูง³⁴

ดังนั้น การดื่มน้ำเมาแม้เทพเทวาเทวดาก็ช่วยไม่ได้เพราะชีวิตของคนในโลกนี้ที่ประสบความเสื่อมความสิ้นเนื้อประดาตัวส่วนมากมาจากสาเหตุหลายประการ นับตั้งแต่การเกียจคร้านการทำงานการไม่ขยันทำงานและเหตุแห่งการเสพสุราซึ่งมักจะชักนำไปในทางที่เสื่อมเสียเป็นต้นและอีกสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการหมกมุ่นถ้าไม่ได้สะสมบุญเพิ่มเติมขึ้นมามีแต่การใช้บุญเก่าเมื่อเมื่อหมกมุ่นเก่าก็หมดทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าใครก็ช่วยไม่ได้สมบัติต่าง ๆ ที่มีก็หมดไปทุกอย่างย่อมหรือวอดวายภายในวันเดียว หรือถ้าโชคร้ายหน่อยก็อาจจะสูญเสียภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง ดังเช่นว่าการเกิดไฟไหม้บ้าน แต่ถ้ามีบุญมาเพิ่มแล้วมากแล้ว ชีวิตก็จะสมปรารถนาในทุกสิ่งทุกอย่าง ดังพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าการประกอบเนื่อง ๆ ด้วยการดื่มสุราเป็นโทษที่ส่งผลชาตินี้แล้ว ยังส่งผลวิบากข้ามภพข้ามชาติ การดื่มสุราแม้แต่เทวดาและเทพเทวาทั้งหลายและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก็ไม่สามารถที่จะช่วยได้และเป็นหนทางแห่งความเสื่อมโภคทรัพย์และยังเสื่อมจากสมบัติที่พึงได้ในปรโลกและ การเสื่อมจากนิพพานสมบัติ ดังนั้นเงินทองที่หามาได้แทนที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แต่กลับนำมาใช้เพื่อทำร้าย

³² สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

³³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴ สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค, โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด, สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

สุขภาพร่างกายของตนเองด้วยการดื่มสุรา ฉะนั้นการดื่มสุรานี้จึงเป็นบ่อเกิดของความประมาทซึ่งผู้ประมาทเปรียบเสมือนผู้ที่ตายไปแล้วคือผู้นั้นได้ตายจากกุศลความดีทั้งหลายทั้งปวงและทางกฎหมายก็มีบทลงโทษและปรับโทษแก่ผู้ที่ดื่มสุราและเกิดการมีเมามาทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นในด้านของกฎหมายแห่ง

มาตรา 378 ที่ว่าผู้ใดเสพสุราหรือของมีเมาอย่างอื่นจนเป็นเหตุให้ตนเมา มีความประพฤตินุญวาย หรือครองสติไม่ได้ขณะอยู่ในถนนสาธารณะ หรือสาธารณะสถาน ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน ห้าพันบาทและในทางด้านกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ในกรณีที่ญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน และมีพฤติกรรมของการดื่มสุราเมาอาละวาด ทำลายข้าวของ การลักขโมยสิ่งของและทำร้ายผู้คนในบ้าน ผู้อาศัยแจ้งความดำเนินคดีได้และจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดของคนเมาสุรา ผู้ที่กระทำความผิดดังกล่าวต้องเป็นผู้ที่กระทำการละเมิด ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไม่ว่าจะเป็นความเสียหายทางทรัพย์สินหรือทางร่างกาย

สรุป

สุรา คือเครื่องดื่มที่มีเอทิลแอลกอฮอล์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ โดยแอลกอฮอล์นี้มีฤทธิ์ที่ให้ผลต่อระบบของประสาทเพราะจะไปกดระบบประสาทส่วนกลางและสุรานี้เป็นสิ่งที่มิโทษต่อสุขภาพและเป็นภัยต่อสังคม กล่าวคือเมื่อดื่มเข้าไปแล้วจะทำให้เสียสติขาดการควบคุมตนเองเป็นเหตุก่อให้เกิดอุบัติเหตุและอาชญากรรมและการกระทำความผิดต่าง ๆ เกิดปัญหาด้านสุขภาพต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และสังคมไทยมีการแพร่หลายของการดื่มสุราจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไปโดยปริยายเสมือนหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดังเช่นในงานเลี้ยงต่าง ๆ ก็มักจะมีการเลี้ยงสุรา และมีการดื่มอวยพรด้วยสุรา เปรียบเสมือนว่าในสังคมยุคปัจจุบันนี้กำลังยอมรับเรื่องการดื่มสุราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพราะเมื่อสังคมยอมรับย่อมส่งผลกระทบต่อกระดำเนินชีวิตของคนในสังคม

การดื่มสุรมิโทษทั้งในทางธรรมและทางโลก จัดเป็นบัญญัติ และศีล 5 โดยข้อสุดท้ายพระพุทธองค์ทรงตรัสว่าสำคัญที่สุดเพราะถ้าเมื่อใดที่ผู้คนทั้งหลายดื่มสุราอย่างหนักแล้วย่อมจะก่อให้เกิดโทษอย่างมหันต์และย่อมก่อให้เกิดขึ้นในศีลอีก 4 ข้อตามมา การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ย่อมมีผลต่ออวัยวะภายในของร่างกาย เป็นสาเหตุหลักในการเสียชีวิต มีทั้งผลเสียในระยะสั้นและระยะสะสม หากดื่มสุราติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนาน (ติดเหล้า) จะส่งผลอย่างแน่นอนกับระบบความจำ ระบบประสาท ระบบเลือด ความดัน และที่ส่งผลโดยตรงต่ออวัยวะในร่างกายคือ “ตับ” พิษภัยจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ยังส่งผลกระทบต่อสมองที่รุนแรงขึ้นหากดื่มตั้งแต่อายุยังน้อย ฉะนั้นโทษของการดื่มสุราย่อมร้ายแรงทั้งสั้น และย่อมก่อให้เกิดความเสียหายในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น ดังนั้นการดื่มสุรานี้จึงเป็นบ่อเกิดของความประมาทซึ่งผู้ประมาทเปรียบเสมือนผู้ที่ตายไปแล้วคือผู้นั้นได้ตายจากกุศลความดีทั้งหลายทั้งปวง

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- ธนิต อยู่โพธิ์. **อานิสงส์ศีล 5 บัญญัติสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- นงนุช ใจชื่น และคณะ. สถานการณ์ ช่องว่างและโอกาสในการควบคุมการตลาดและการโฆษณา เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประเทศไทย. **วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข** ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2560.
- ปัญญา สระทองตรง. **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา 2540.
- พงษ์ศักดิ์ อ้นมอย. “การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ครั้งแรก การดื่มแบบเมาหัวราน้ำและผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของเยาวชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์”. การวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). กรมสุขภาพจิต สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.). และศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.). 2553.
- พระครูโสภณสุทธิธรรม (คุณ โสภโณ). “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหการดื่มสุรา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดที่เข้าร่วมโครงการวัดปลอดสุรา อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2555.
- พระสุชีพ วรญาโณ (อินทร์สำราญ). “การวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพสังคมด้วยการงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2558.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **วิถีแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา 2545.
- พระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493. (แก้ไขเพิ่มเติมถึงพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุรา. พ.ศ. 2493 (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2556.
- พระราชบัญญัติจราจรทางบก ฉบับที่ 16 (พ.ศ. 2537) พ.ศ. 2522”. ราชกิจจานุเบกษา ธันวาคม 2537.
- พล้อย พรปรีชา. **อบายมุข 6**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ 2530.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2539.

ไศภณสิริ ยุทธวิสุทธิ, อรัญญา บุญธรรม และคณะ, “การปรับพฤติกรรมการดื่มสุราในชุมชน”,
วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 (มีนาคม - สิงหาคม
2559), 160-161.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย. 2534.

สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, การสำรวจพฤติกรรมด้านสุขภาพของ
ประชากร พ.ศ. 2564.

สำนักงานคณะกรรมการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และยาสูบ. กรมควบคุมโรคกระทรวง
สาธารณสุข. พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.2551.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการ โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. 2551.

มัทนา พุกษะรัตนนท์. “ทิศทางการพัฒนาคุณภาพสุราชุมชน” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: อ้างใน
<http://www.lab.excise.go.th/group1/spirit/stype.htm>. สืบค้น 8 กรกฎาคม
2565

สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรม
ควบคุมโรค. โทษพิษภัยของสุรา และผลกระทบต่อสุขภาพทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด.
สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: อ้าง
ใน <http://www.a-dreamstudio.com>. สืบค้น 8 กรกฎาคม 2565.

คุณค่าศรัทธาต่อการพัฒนาชีวิต

The Value of Confidence (Saddhā) and Life

ธีรวัช ภูมิประมาณ¹

Theethawat Phoomparmran

E-mail : acting.lt.theethawat@gmail.com

Received: November 11, 2024 Revised: December 23, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความจำเป็นมากต่อการดำรงชีวิตของชาวพุทธ สอนให้บุคคลละความชั่วประพฤติกว้างขวาง ศาสนิกชนของทุกศาสนาต้องมีหลักความเชื่อเป็นพื้นฐาน ศรัทธา หรือ ความเชื่อ เป็นการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาด้วยความมั่นใจ บุคคลมีศรัทธาจะให้ความสนใจ กฎเกณฑ์ หลักธรรมของศาสนานั้น ๆ อย่างมีเหตุมีผล ใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต อย่างมีประสิทธิภาพอันก่อให้เกิดประสิทธิผลทั้งต่อตนเองและส่วนรวม พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่อง บุญ-บาป เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องอนิจจัง เชื่อเรื่องการไม่จองเวร เชื่อเรื่องคนเราเกิดมาเท่าเทียมกัน แต่ปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้นับถือพุทธศาสนาไม่สามารถเข้าใจคำสอนเรื่องความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา คือ ชาวพุทธส่วนใหญ่มักจะเข้าใจกันว่าพระพุทธเจ้าสอนให้เชื่อในคำสอนของพระองค์โดยไม่ต้องสงสัย และเชื่อกันว่าคำสอนที่บันทึกอยู่ในตำราพระไตรปิฎกทั้งหมดนั้นเป็นคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งนี่เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง แต่ศรัทธาตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่การบังคับให้เชื่อแบบขาดเหตุผล จึงทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงความสำคัญเลื่อมใสศรัทธา ศรัทธาของชาวพุทธมี 4 อย่าง คือ กัมมศรัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากศรัทธา คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกาตาศรัทธาคือเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และตถาคตโพธิศรัทธาคือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ : คุณค่าศรัทธา, การพัฒนาชีวิต

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Buddhist Studies Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The academic article aims to show that Saddha or confidence is indeed required for life especially the Buddhists who must refrain all evil deeds. Every religion must take beliefs as basic doctrine. Confidence or faith refers to strong trust behavior of decision making. The one with right confidence strictly follows to the teachings of his religion with reason and wisdom for living in all condition, in which it later brings benefits to both oneself and the public. Buddhist confidence involves with the right belief in merit and demerit, rebirth, impermanence and non-revenge, equality of mankind. Anywhere, the problem that makes Buddhists not to understand the true teachings of the confidence in Buddhist sense is that Buddhists assume that the Buddha taught to believe in his teachings without doubts, and also, all the teachings recorded in the Tipitaka texts are the true teachings of the Buddha, this is misunderstanding but faith according to Buddhist sense. The Buddha taught not to believe without logical thought. As a result, Buddhists realize the importance of self-confidence. There are four kinds of confidence in Buddhists: *Kammasaddhā* or belief in action, the law of actions, *Vipākāsaddhā* or belief in the law of action's fruits surely gained, *Kammasakatāsaddhā* or believing that everyone has their own actions and its fruits, one appears as what he has done, and *Tathāgatabodhisaddhā* or confidence of the Buddha's enlightenment.

Keywords: Value of Faith, Life Development

บทนำ

ในยุคก่อนที่พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ความเชื่อซึ่งถือเป็นรากฐานหรือจุดเริ่มต้นของพัฒนาการทางจิตของมนุษย์นั้นยังมีข้อจำกัด ส่วนมากความเชื่อเป็นไปในเรื่องของธรรมชาติ เทพบันดาล เป็นเพียงลัทธิความเชื่ออย่างปักใจ ยึดถือไว้ ไม่มีการพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยปัญญาอย่างรอบคอบ ปราศจากเหตุผลอย่างเพียงพอ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่ครอบงำจิตใจของมนุษย์โดยทั่วไป แต่ละคนต่างปฏิบัติตามแนวความเชื่อถือของตนและบรรพบุรุษ ครูอาจารย์เจ้าลัทธิสืบ ๆ กันมา ไม่ได้ใช้สติปัญญาเข้ามาพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริง หรือถึงแม้จะใช้สติปัญญาก็เพียงเพื่อน้อมไปตามธรรมชาติ หรือเทพบันดาล อันจะนำไปสู่ความพินาศจากภัยเฉพาะหน้าเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นแต่เพียงความเชื่อที่มีข้อจำกัด แทนที่จะนำไปสู่ความเจริญก็อาจกลับนำไปสู่ความวิบัติได้

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเริ่มออกประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ผู้มีอินทรีย์พอที่จะรองรับพระธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพของจิตให้เป็นอริยจิต มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยไม่หวั่นไหว มั่นคง ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในช่วงปฐมกาลที่จิตของพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน มีธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดาเปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี² ได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา”³ นี่คือระดับของศรัทธาที่ทางพระพุทธศาสนามุ่งหวัง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงสำหรับคนสามัญทั่วไปที่ต้องเรียนรู้ด้วยอาศัยคำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่น เริ่มต้นด้วยความเชื่อในรูปใดรูปหนึ่งก่อน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธาซึ่งอาจเป็นความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนนั้น และหรือความเชื่อในความมีเหตุผล หรือลักษณะอันสมเหตุสมผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอนเอง

ศรัทธาของชาวพุทธในปัจจุบันมี 4 อย่าง คือ กัมมศรัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากศรัทธา คือเชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกตาศรัทธาคือเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบ เสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และตลาคตโพธิศรัทธาคือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตลาคต ส่วนศรัทธาของพุทธบริษัทในปัจจุบันมีแนวโน้มถอยหลังไปสู่ยุคโบราณ ซึ่งนับถือเจ้าเข้าทรงผี เทวดาอ้อนวอนบวงทรวงต่ออายุเสริมดวงชะตาราசி โดยอาศัยพระภิกษุสงฆ์เจริญพระปริตร พระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณซึ่งได้รับความนิยมกันมากในปัจจุบัน ซึ่งผิดทางกับที่พระพุทธเจ้าได้ค้นพบและทรงได้สั่งสอนเพื่อแก้ปัญหา เพิ่มปัญญาเพื่อดับทุกข์ หลักธรรมถือเป็นกฎความจริงไม่ว่ายุคใดสมัยใดเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงจุดที่พระองค์ทรงค้นพบแล้วย่อมดับทุกข์ได้แน่นอนทุกคน ในสังคมไทยปัจจุบันยังมีศรัทธาถอยหลังอยู่เช่นนี้ก็จะเป็ยือสังคมให้เขาหลอกลวงอยู่ตลอดไป ก็จะเป็นพุทธบริษัทเป็นฐานของศาสนา การทำบุญให้ทานไม่สามารถพัฒนาให้ปัญญาสูงขึ้นสู่ความเป็นจริงของพุทธศาสนาได้ เมื่อมีทุกข์ขึ้นมาก็บนบานสารกล่าวสะเดาะเคราะห์ต่ออายุกันไป

ความหมายและความสำคัญของศรัทธา

ศรัทธา มาจากภาษาบาลีว่า สทฺธา คือ ความเชื่อ วิเคราะห์ศัพท์ศรัทธาไว้ว่า สทฺธา สทฺทหนํ สทฺธา (ความเชื่อ ชื่อว่าศรัทธา) และว่า สทฺทหนติ เอตถาย สยํ วา สทฺทหติ สทฺทหนมตตเมว วา เอสาติ สทฺธา (ธรรมชาติเป็นเครื่องเชื่อ หรือธรรมชาติที่เชื่อเอง หรือเป็นเพียงความเชื่อ ชื่อว่า

² วิ.ม. (ไทย) 4/18/25, 4/57/68, 5/242/4.

³ วิ.ม. (ไทย) 4/30/37, 5/293/114, 5/298/125.

ศรัทธา)⁴ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าศรัทธา เพราะความเชื่อ คือ ดำเนินไปสู่รัตนะมีพระพุทธรัตตะเป็นต้น อาการแห่งการเชื่อ ชื่อนาน้อมใจเชื่อ เพราะหยั่งลงเหมือนการทำลายแล้วแทรกเข้าไปในพุทธคุณเป็นต้น ที่ชื่อว่าเลื่อมใสยิ่ง เพราะเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายเลื่อมใสอย่างยิ่งในพุทธคุณ เป็นต้น หรือว่าตัวเองยอมเลื่อมใส⁵ อธิบายคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาของพุทธมามกะที่มีต่อพุทธศาสนาไว้ 7 ประการ คือ

1) เชื่อโดยตรงต่อเหตุผล และด้วยความเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ข้อนี้อย่อมทำให้ความเชื่อพอเหมาะพอสม ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และเคียงคู่กันไปกับปัญญาของพุทธมามกะ ถือกันเป็นแบบฉบับว่า การเชื่อมกมาย เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจตุรรวมแห่งความนับถือของพุทธมามกะนั้น เป็นผู้รู้และดำเนินไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผล จึงเป็นผู้กำจัดความมกมายของโลก

2) เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้ฝึกพระองค์เองมาเป็นเวลาเพียงพอจนสามารถบรรลุด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางให้มนุษย์มีความสะอาด ความสว่างและความสงบเย็นได้จริง เมื่อได้พิจารณาอุประวัติแห่งคำสอน และการกระทำของพระองค์แล้ว คนทุกคนแม้กระทั่งผู้ที่ไม่นับถือพระองค์ ก็ย่อมเห็นได้ทันทีว่าพระองค์เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความสะอาด ความสว่าง และความสงบถึงที่สุดจนสามารถสอนผู้อื่นในเรื่องนี้ ธรรมะที่พระองค์ได้ทรงบรรลุแล้วนั่นเอง จึงทำพระองค์ให้ได้นามว่า พระพุทธเจ้า

3) เชื่อว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุ และนำมาสอนนั้น คือความจริงของสิ่งทั้งปวงอันมีอำนาจที่จะบันดาลสิ่งทั้งปวงให้เป็นไปตามกฎนั้น และโดยเฉพาะที่มีค่าต่อมนุษย์มากที่สุด คือ กฎความจริงที่รู้แล้วสามารถทำผู้นั้น ให้ปฏิบัติถูกในสิ่งทั้งปวงและพ้นทุกข์สิ้นเชิง พระธรรมนี้มีอยู่สำหรับให้มนุษย์เรียนรู้ และทำจนได้รับผลจากการกระทำเป็นความพ้นทุกข์สิ้นเชิงทั้งทางกายและทางใจ

4) เชื่อว่าพระสงฆ์ คือบรรดามนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ ได้ปฏิบัติ และได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรมถึงขนาดที่พ้นจากทุกข์ ยิ่งกว่าคนธรรมดา ด้วยการแนะนำของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการนับถือ และถือเอาเป็นตัวอย่าง และเป็นที่บำเพ็ญบุญของผู้ที่ประสงค์จะได้บุญ ใคร ๆ ก็อาจเป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงได้ ไม่ว่าชายหญิง บรรพชิต หรือฆราวาส เด็กหรือผู้ใหญ่ มั่งมีหรือยากจน คนเป็นพระสงฆ์ได้ด้วยการประพฤติและการบรรลุธรรมที่มีอยู่ในตัวเขา ไม่ใช่เพราะการเข้าพิธีหรือการเสกเป่าต่าง ๆ

⁴ พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส), *บรรณานุกรมสังฆาทาวิเสสวิคคหะ*, (กรุงเทพมหานคร: ประติพัทธ์, 2536), หน้า 127.

⁵ อภิ.สง.อ. (ไทย) 1/1/383.

5) เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้าง หรือคอยบังคับให้เป็นไป หากแต่เป็นสิ่งที่หมุนเวียนไปเอง ตามกฎของสังขารธรรม คือ กฎธรรมชาติ อันประจําอยู่ในส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลกมันเป็นกฎธรรมดาหากแต่ว่ามีบางสิ่งบางอย่างลึกลับ ซับซ้อน ประณีต และมหัศจรรย์ พอที่จะทำให้นักบางพวกหลงไปว่ามีผู้วิเศษคนใดคนหนึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ เมื่อมนุษย์เรามีความรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ได้มากเพียงใด สามารถปรับปรุงตนเองให้ได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น หรืออยู่กันได้อย่างมีความสุขมากเพียงนั้น ไม่ต้องมีคัมภีร์ซึ่งอ้างว่าส่งมาจากสวรรค์ คงมีแต่คัมภีร์ที่คนผู้เข้าถึงธรรมะแล้ว รู้เห็นได้อย่างไร ก็บอกไปอย่างนั้นจนผู้อื่นสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างเดียวกันก็พอแล้ว เราเรียกคนเหล่านั้นว่า พระพุทธเจ้า

6) เชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้น คือ ตัวการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายแห่งความจริง จนได้รับผลของการกระทำ เป็นความสะอาด ความสว่าง และ ความสงบจริง ๆ หาใช่เป็นเพียงคัมภีร์ หรือ คำสั่งสอน หรือการสวดมนต์ วิงวอน พุทธมามกะมีศาสนาของตน ๆ อยู่ที่กาย วาจา ใจอันสะอาดของตนเอง ความสะอาด ความสว่าง และความสงบนี้ คือ ความหมายอันแท้จริง ของคำว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งที่แท้ทั้งสามองค์เป็นองค์เดียวกัน พุทธมามกะจึงทำใจของตนให้ปักดิ่งลงที่ความสะอาด ความสว่าง และ ความสงบเท่านั้น

7) เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเอง เป็นเครื่องอำนวยความสุข และความทุกข์ แล้วแต่ว่าได้ทำไว้อย่างไรในขณะที่แล้วมา ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นเครื่องปรุงแต่งตัวเองบังคับความเป็นไปของตัวเองโดยเด็ดขาด ถ้าอยากมีหรืออยากอยู่ในโลกที่งดงาม ก็ต้องทำกรรมดีโดยส่วนเดียว ถ้าเบียดเบียนเป็นอยู่ในโลกทุก ๆ แบบ ก็มีวิธีทำให้จิตใจสูงพอที่จะไม่ทำอะไร ๆ ให้เป็นกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมาได้ และอยู่เหนือกรรมโดยประการทั้งปวง ผู้ที่ทำความชั่วไว้จักต้องได้รับโทษ หรือชดใช้ด้วยกฎแห่งกรรมเสียก่อนจึงจะพ้นจากกรรมชั่วนั้น เว้นเสียแต่ได้ทำกรรมดีไว้มากจนอำนาจของกรรมชั่วไปเสียก่อนที่มันจะให้ผลได้⁶

คุณลักษณะและการทำงานของศรัทธา

ลักษณะแห่งธรรมอันมีเนื้อความไม่ผันแปรคือ ปรมัตถธรรม มี 2 ประการ คือ 1) สามัญญลักษณะ ลักษณะอันเป็นปกติของปรมัตถธรรม ซึ่งมีเหมือนกัน 3 ประการ คือ (1) อนิจจัง (2) ทุกขัง (3) อนัตตา ซึ่งเรียกว่าไตรลักษณ์ 2) วิเศษลักษณะ⁷ ลักษณะพิเศษจำเพาะตัวของปรมัตถธรรมแต่ละอย่างจึงมีหลักการพิจารณา 4 อย่าง คือ (1) ลักษณะ คือ คุณภาพ (2) รส คือ หน้าที่ หรือกิจการงาน

⁶ พุทธทาสภิกขุ, ศรัทธาความเชื่ออย่างพุทธมามกะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://nooknandclub.net/thread-6553-1-1.html> [11 กันยายน 2565].

⁷ ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), คู่มือการศึกษา อภิธรรม ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 5.

(3) ปัจจุภูมฺวาน คือ ผลของรสา หรือ อาการปรากฏ (4) ปทัมฺมฺวาน คือ เหตุไฉนที่ทำให้ธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้น

การเข้าใจลักษณะที่จิตฺของปรมัตถธรรมนั้น ๆ แล้วจะเป็นปัจจัยให้สามารถสังเกต ระลึก ศึกษาสภาพธรรมจนค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง และถ้อยถอนความ ยึดถือความเป็นตัวตนได้ในที่สุด โดยศรัทธา หรือศรัทธาเจตสิกก็มีองค์ธรรมที่เรียกว่า ลักษณะที่จิตฺ คือ

1) “สทฺทหนลกฺขณา” มีความเชื่อเป็นลักษณะ หรือ “โอภปฺปนลกฺขณา วา” มีความ ไว้วางใจ เป็นลักษณะ

2) “ปสาทฺนรสา” มีอันยังสัมปยุตฺตธรรมคือ เจตสิกที่จำแนกจิตให้ต่างกัน โดยประเภท ต่อไป คือ สัมปยุตฺตและวิปยุตฺตสัมปยุตฺตธรรมโดยทั่วไป หมายถึง เจตสิกซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดกับ จิต แต่เมื่อกล่าวถึงจิตที่ต่างกันโดยเป็นสัมปยุตฺตและวิปยุตฺตนั้นมี 5 ประเภท คือ อกุศลสัมปยุตฺต 4 ประเภท ได้แก่ (1) ภิภูจฺจิตฺตสัมปยุตฺต จิตเกิดร่วมกับภิภูจฺเจตสิก คือ ความเห็นผิด (2) ปฏิมสัมปยุตฺต จิตเกิดร่วมกับโทสเจตสิก (3) วิจิกิจฉาสัมปยุตฺต จิตเกิดร่วมกับวิจิกิจฉาเจตสิก คือ ความสงสัยใน สภาพธรรม (4) อุทฺธจฺจสัมปยุตฺต จิตเกิดร่วมกับอุทฺธจฺเจตสิก คือ สภาพธรรมที่ไม่สงบ (5) โสภณ สัมปยุตฺต 1 ประเภท ได้แก่ ญาณสัมปยุตฺต จิตเกิดร่วมกับปัญญาเจตสิก⁸ ให้่องใสเป็นกิจหรือ ปุทฺท นรสา วา มีการเล่นไปข้างหน้า เป็นกิจ หรือรสา

3) “อกาลุสฺสียปจฺจุปฺภานา” คือ การไม่มีจิตขุ่นมัว เป็นปทัมฺมฺวาน หรือ “อธิมุตฺตปจฺจุปฺภานา วา” มีการน้อมใจเชื่อ (ตัดสินใจ) เป็นผล และ

4) “สทฺเธยวตฺถุปฺภานา” มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ เป็น หรือ “สทฺธมฺมสฺวนาทีโส ตาปตฺติยํคปฺภานา วา”⁹ มีโสตาปตฺติยํคะ มีสัทธมฺมสฺวนะเป็นต้น เป็นผล¹⁰

ประเภทของศรัทธา

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูล ต่อการเข้าถึง เป้าหมายสูงสุดที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือ นิพพาน ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง ศรัทธา 4 ประการ¹¹ ได้แก่

⁸ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมัตถธรรมสังเขป จิต ตสังเขป และภาคผนวก, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2553), หน้า 225.

⁹ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวรงค์พริ้นติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 774.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 774.

¹¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 529.

1) กัมมศรัทธา คือ เชื่อกฎแห่งกรรม เป็นเรื่องสำคัญมากเพราะพระพุทธศาสนา เป็นกรรมวาที คือเชื่อหลักกรรมลิขิต ไม่ใช่พรหมลิขิตอย่างพวกเทวนิยม ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องกรรมไว้หลายแห่ง เช่น เราควรพิจารณาเสมอว่า (1) เรามีกรรมเป็นของตน (2) เราเป็นทายาทของกรรม (3) เรามีกรรมเป็นกำเนิด (4) เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ (5) เรามีกรรมเป็นที่พึ่ง¹²

กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่าง ๆ กัน¹³ เป็นต้น กรรมในความหมายของพระพุทธศาสนา แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลาง ๆ แต่การกระทำไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จัดเป็นกรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือมีความตั้งใจของผู้ทำเป็นหลักดัง พระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”¹⁴ ในการกระทำความผิดแต่ละครั้งถือเจตนาเป็นหลักเสมอ เจตนาในหลักกรรมนี้หมายถึง การกระทำการพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไปภายในจิตใจก็ดี ความรู้สึกและท่าทีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประสบทางประสาทสัมผัสและที่ระลึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ทั้งนั้น เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ¹⁵ เจตนาจัดเป็นแกนสำคัญที่สุดของการกระทำ เป็นสาระที่ทำให้เกิดการกระทำ ดังนั้น กิจใดที่บุคคลจงใจทำหรือทำด้วยเจตนา กิจนั้นจึงจะเรียกว่าเป็น ขกรรม และกรรมในพระพุทธศาสนาถูกจัดไว้หลายประเภทด้วย คือ (1) กรรมที่จัดตามเจตนาที่เป็นมูลเหตุ (2) กรรมที่ท่านจำแนกตามทวาร (3) กรรมที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล

2) วิปากศรัทธา คือ เชื่อวิบาก ได้แก่ การเชื่อผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีก็สุกมาจากกรรมดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมชั่ว เป็นต้น ศัพท์ว่าวิบาก เป็นภาษาบาลีแปลว่า สุก หรือสุกพิเศษ หมายถึงสิ่งที่ต่อเนื่องมาจากเหตุเป็นส่วนผล วิบากหรือผลหมายความว่าอย่างเดียวกัน กฎแห่งวิบากนี้เป็นกฎที่สืบเนื่องมาจากกฎแห่งกรรม เป็นส่วนหนึ่งของกฎแห่งเหตุและผล ซึ่งเป็นกฎแห่งสากลจักรวาล ที่ว่าด้วยเรื่องเหตุผล กล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเหตุมีปัจจัยเกี่ยวเนื่องกัน จะเกิดขึ้นเองโดยลำพังหรือโดยไม่มีเหตุไม่ได้ โดยนัยกว้างกรรมและผลกรรมมีอยู่ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลที่เกี่ยวข้อง กันประดุจลูกโซ่ ดังพระพุทธพจน์ว่า 1) เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี 2) เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด 3) เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี 4) เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ¹⁶

¹² อภ.ปณจก. (ไทย) 22/57/66-67.

¹³ ม.อ. (ไทย) 14/289/262.

¹⁴ อภ.นคก. (ไทย) 22/63/395.

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, 2555), หน้า 176.

¹⁶ ส.ส. (ไทย) 15/21/28.

วิปากศรัทธา ตั้งอยู่บนฐานของการเชื่อว่า กรรมที่สัตว์ทำไว้ในอดีต ย่อมต้องส่งผลของกรรมนั้นมาให้สัตว์ได้เสวยในปัจจุบัน ใครทำดีไว้ในอดีตจะได้รับผลดีในปัจจุบัน ใครทำชั่วไว้ในอดีตจะได้รับผลชั่วในปัจจุบัน ดังพุทธภาษิตว่า “หว่านพืชเช่นไร ย่อมได้ผลเช่นนั้น ทำกรรมดีได้ผลดี ทำกรรมชั่วได้ผลชั่ว”¹⁷ ทำกรรมอย่างใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมอย่างนั้น แต่มีปัญหาอยู่ว่าตัววิปาก ของกรรมนั้นเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด ตอบได้ว่าวิปากของกรรมเริ่มทำงานตั้งแต่วันที่บุคคลมีเจตนา และใช้เจตนาทำกรรมเป็นต้นไป คือกระบวนการก่อวิปาก ได้เริ่มดำเนินและบุคคลจะเริ่มได้รับผลของกรรมตั้งแต่นั้นไป”¹⁸

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังเชื่อว่า กรรมแม้เล็กน้อยก็ไม่ไร้ผล ต้องมีผลตามมาแน่นอน ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ว่า กรรมดีหรือชั่วทั้งหมดที่คนสั่งสมไว้ย่อมมีผล ขึ้นชื่อว่ากรรมแม้จะนิดหน่อยที่จะว่างเปล่า ย่อมไม่มีเลย¹⁹ ในที่บางแห่งทรงแสดงวิปากศรัทธาไว้ในแง่อุปมา เช่น กรรมชั่วย่อมเหมือนน้ำนมที่รีดใหม่ ๆ ไม่แปรเป็นผลทันที แต่กรรมนั้นย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟที่ถูกเอ้ากลบไว้²⁰ หรือความดีที่ทำไว้เอง เป็นเหมือนมิตรที่ติดตามตนสืบไป²¹ วิปากศรัทธาดังที่ได้กล่าวมานั้น ส่วนใหญ่ทรงแสดงถึงผลกรรมอันบุคคลจะได้รับในภายภาคหน้า ส่วนผลของกรรมในภพปัจจุบันมี 4 ประการ คือ²² 1) ระดับภายในจิตใจ คือกรรมให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือ กุศลและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด และความสุขความทุกข์เป็นต้น 2) ระดับบุคลิกภาพ คือ กรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างอุปนิสัยปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออก การวางตัวความสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป 3) ระดับวิถีชีวิตของตน คือ กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของคน ทำให้เขาได้รับ ประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา พบกับความเสื่อม ความเจริญ ซึ่งเรียกว่า โลกธรรม 4) ระดับสังคม คือ กรรมที่คนทั้งหลายทำมีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ก่อให้เกิดความเสื่อมความเจริญ ความร่วมเย็นเป็นสุข ความทุกข์ร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่ย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

การเชื่อวิปาก คือ เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว²³ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คน

¹⁷ ส.ส. (ไทย) 15/256/374.

¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 167.

¹⁹ ขุ.ชา. (ไทย) 27/24/473.

²⁰ ขุ.ธ. (ไทย) 25/71/24.

²¹ ส.ส. (ไทย) 15/53/68.

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 187-188.

²³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า

ทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้²⁴ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้อีกว่า สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน²⁵ จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำชั่วทำไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง

ความสำคัญวิปากศรัทธา คือ เชื่อวิปากในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ความเชื่อผลของกรรม มีความสำคัญต่อเป้าหมาย ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปากศรัทธากับเป้าหมายได้ คือในด้านที่เป็นผลชั่วย่อมมาจากการทำกรรมชั่วเท่านั้น และไม่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากวัฏฏะได้ และต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในอบายภูมิอีก โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และบรรลุนิพพานถึงเป้าหมายนั้นไม่มี แต่เมื่อใดที่เชื่อผลดีต้องเกิดจากการทำดี บุคคลจะเกิดศรัทธา เพราะมีความเชื่อมั่นว่าต้องนำสุขมาให้ ทั้งยังสามารถพัฒนาตนให้บรรลุนิพพานได้ตามลำดับ จนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องความเป็นพราหมณ์ของบุคคลว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ เพราะกรรมอันประเสริฐนี้คือ (1) ตบะ หมายถึง การสำรวมอินทรีย์ (2) พรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติธรรมอันประเสริฐ (3) สัญญะ หมายถึง ศีล (4) ทมะ หมายถึง ปัญญา

กรรมอันประเสริฐนี้ นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงที่สุดมาให้²⁶ ความเชื่อในผลกรรมที่ว่า ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เพราะมีความเชื่อเช่นนี้ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และในทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่าขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือการสนับสนุนการให้ผลของกรรมของแต่ละคนขึ้นอยู่กับสมบัติ 4 ข้อนี้ถือได้ว่าเป็นแรงสนับสนุนส่งเสริมการให้ผลของกรรมที่สำคัญดังคำอธิบายที่ท่านกล่าวไว้ว่า 1) คติสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยคติ คือ เกิดอยู่ในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะหรือเกื้อกูล ในระยะสั้น คือ เนินชีวิตหรือไปในถิ่นทำนวย 2) อุปติสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยร่างกายหรือรูปร่าง เช่น มีรูปร่างสวย รูปร่างสง่างามหน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยม เลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง 3) กาลสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยกาล หรือเกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะสั้น คือ อะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ 4) ปโยคสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ เช่น ทำเรื่องตรง

²⁴ จุ.ธ. (ไทย) 25/127/71.

²⁵ จุ.ธ. (ไทย) 25/126/70.

²⁶ จุ.สุ.อ. (บาลี) 2/661/302.

กับที่เขาต้องการทำกิจตรงกับความถนัดความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักการครบถ้วนตามเกณฑ์หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือไม่ถูกเรื่องกัน²⁷

3) กัมมัสสกตาศรัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายถึง ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมลงที่คน เมื่อคนทำเหตุคือกรรมดีก็เกิดผลดี กรรมและผลที่ดีก็รวมลงที่บุคคลเมื่อบุคคลทำกรรมที่ชั่ว ก็เกิดผลที่ชั่ว เหตุผลที่ชั่วก็รวมลงที่บุคคล กัมมัสสกตาศรัทธานี้ไม่มีรูปศัพท์ใช้เป็นของตัวเอง แต่มีคำที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า กัมมัสสกตาศรัทธา²⁸ ซึ่งเป็นญาณของพระพุทธเจ้าเป็นญาณที่รู้ว่าสัตว์ทั้งหมดจะต้องเป็นไปตามกรรมของตน กัมมัสสกตาศรัทธา จึงเป็นเพียงศัพท์ที่ใช้กันในภายหลัง กัมมัสสกตาศรัทธาในทางปฏิบัติ หมายถึง ความรู้จักจบเหตุผลมาพิจารณาจนเห็นจริงเกิดความรู้ขึ้น เช่น เมื่อเห็นผลว่าสัตว์ประสบทุกข์อยู่ในปัจจุบัน เพราะได้ทำเหตุที่ไม่ดีไว้ในอดีต หรือเมื่อเห็นเหตุ ว่าสัตว์กำลังทำความชั่วในปัจจุบัน ก็รู้ว่าเขาจะได้รับผลคือความทุกข์ในอนาคต ดังเช่นที่สุภมาณพเคยทูลถามถึงความสงสัยของตนกับพระพุทธเจ้าว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว ปรากฏความเลวบ้าง ความประณีตบ้าง มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่าอายุสั้นบ้าง อายุยืนบ้าง มีโรค น้อยบ้าง มีโรคมกบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้าง มีผิวพรรณงามบ้าง มีศักดิ์น้อยบ้าง มีปัญญาน้อยบ้าง มีปัญญามากบ้างในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ตรัสตอบแก่สุภมาณพนั้นว่า สุภมาณพ เพราะสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวบ้าง ให้ประณีตบ้าง แตกต่างกันไป²⁹

ฉะนั้น กรรมจึงเป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว คือ เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้ กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยังส่งผลต่อ การนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา มาร พรหม มนุษย์หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน นรก เปต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลกระทำความผิดไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้ เพราะเป็นสมบัติติดตัวเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความผิดนั้นไว้ ดังที่พระสารีบุตรได้ธรรมจักขุอันปราศจากอสุลีปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น เพราะได้ฟังธรรมปริยายจาก

²⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 191.

²⁸ ชุม. (ไทย) 29/74/156.

²⁹ ม.อ. (บาลี) 14/289/262.

พระอัสสชิ³⁰ เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญาบรรลุโสดาปัตติผล³¹ และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าบรรลुพระอรหัตผลถึงที่สุดแห่งพระสาวกบารมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้³² ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก³³ เพราะมีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความมีปัญญามาก³⁴ ทั้งในอดีตชาติพระสารีบุตรได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่า อโนมทัสสี

ครั้งหนึ่ง พระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุริย ด้วยกรรมที่ได้ทำบุญอุทิศการแด่พระศาสดาพระนามว่าอโนมทัสสี สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสิ้นชื่อว่า เป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ ได้แสดงผลแล้วในอภิปุสสุตของพระสารีบุตร³⁵ ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำล้วนมีผลต่อเนื่องส่งต่อและมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพปัจจุบัน อันหมายถึงบุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ จึงเชื่อว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ความเชื่อที่ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของของกรรม จะต้องรับผิดชอบรับผลเป็นไปตามกรรมของตน บุคคลบางคนในโลก นี้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก³⁶ ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้นนี้เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น ฯลฯ ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้ว สอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ... จะเป็นผู้มีปัญญามาก ... เป็นต้น³⁷

4) ตถาคตโพธิศรัทธา คือการเชื่อในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคต หรือเชื่อปัญญา รู้ สัจธรรมของพระผู้ค้นพบ ซึ่งหมายถึงการเชื่อการมั่นใจในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นบุคคลต้นแบบที่ทรงยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความดีสูงสุดได้ด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาดน³⁸ ซึ่งพระองค์ทรงบรรลुก่อนใคร ๆ เหมือนลูกไก่ที่ทำลายเปลือกไข่ออกมาได้ก่อนผู้อื่น เชื่อมั่นในศักยภาพของความเพียร การ

³⁰ วิ.ม. (ไทย) 4/60/72-74.

³¹ พุ.อป. (ไทย) 32/287/46.

³² สารตล.ฎีกา. (บาลี) 3/62/277.

³³ อง.เอกก. (ไทย) 20/189/25.

³⁴ ม.อุ. (ไทย) 14/297/356-357.

³⁵ พุ.อป. (ไทย) 32/171-274/30-44.

³⁶ ชื่อวออบาย เพราะปราศจากความงอกงาม คือไม่มีความเจริญหรือความสุข ชื่อว่า ทุกคติเพราะเป็นคติคือเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ชื่อวาวินิบาต เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่สัตว์ที่ทำความชั่ว ชื่อวา นรก เพราะปราศจากความยินดีเหตุเป็นที่ไม่มีความสบายใจ, ม.มุ.อ. (บาลี) 1/153/358.

³⁷ ม.อุ. (ไทย) 14/289-296/349-354.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 427.

สั่งสมบารมีมาเพื่อตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เองโดยไม่มีใคร
 ประทานความสำเร็จมาให้ ทรงประกอยด้วยพระองค์ 3 ประการ คือ (1) พระมหากรุณาคุณ (2) พระ
 ปัญญาคุณ (3) พระวิสุทธิคุณ³⁹

พระองค์ทรงสั่งสอนให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงบัญญัติ
 พระวินัยไว้ดีแล้ว ทรงเป็นผู้นำทางที่ดี ทรงชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนหากฝึกดีแล้ว สามารถบรรลุธรรม
 ขั้นสูงได้เข้าถึงการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงกล่าวคือ พระนิพพานได้อย่างที่พระองค์กระทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
 อย่างเป็นตัวอย่าง⁴⁰ และยังเป็น การเชื่อที่ไม่อ้อนวอนหวังพึ่งเทพเจ้าหรืออำนาจภายนอกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์ใด ๆ หันมาสู่การกระทำของมนุษย์หรือความเพียรของมนุษย์

ดังนั้น หลักการของตถาคตโพธิศรัทธาจึงไม่เหมือนการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาทั่ว ๆ
 ไป การนับถือพระพุทธเจ้าไม่ใช่เพื่อเข้าถึงพระองค์ เหมือนการนับถือพระเจ้าหรือพรหมันของศาสนา
 ฝ่ายเทวนิยมซึ่งมีจุดหมายเพื่อเข้าไปรวมเป็นเอกภาพกับพระเจ้า แต่การนับถือพระพุทธเจ้านั้นต้อง
 พยายามปฏิบัติเพื่อเข้าถึงภาวะที่พระองค์ทรงดำเนินไปแล้ว เมื่อทรงเข้าถึงภาวะเช่นนั้นแล้วตรัสบอก
 ชี้ทางให้ปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตามนั้นก็จะไม่ได้รับผลใดเลย ถึงจะตามติดเกาะชายจิวรไปเพื่อดูรูปพระ
 วรกายของพระองค์ ซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างการดำเนินโดยทรงตักเตือนพระวัคกลีว่า การเห็น
 ร่างกายอันเปื่อยเน่านี้ จะมีประโยชน์อะไร ผู้ใดแลเห็นธรรมด้วย การปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้นั้นชื่อว่าย่อม
 เห็นเรา⁴¹

ดังนั้น การเชื่อในตถาคตโพธิศรัทธาไม่ใช่เป็นการนับถือแบบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นการเชื่อ
 ใน ปัญญาของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาให้เป็นพุทธะได้ แต่ยกเอาตัวมนุษย์ขึ้นตั้งโดยเน้นบุคคลในอุดม
 คติ ผู้บรรลุจุดหมายในการที่พัฒนาศักยภาพนั้นได้สำเร็จ ในฐานะเป็นคนต้นแบบสำหรับเตือน
 จิตสำนึกในความสามารถเช่นนั้นของมนุษย์แต่ละคน⁴² การเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
 การเชื่อพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ เราเชื่อพระพุทธเจ้าแล้วเราเชื่อพระธรรม ในฐานะ
 เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วเราเชื่อพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ฉะนั้น
 ทั้ง 3 อย่างนี้รวมเหลืออย่างเดียวยว่า เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติหลาย

³⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 191.

⁴⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 156.

⁴¹ ส.ช. (ไทย) 17/87/388.

⁴² พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, หน้า 126.

อย่าง กล่าวคือ มีคุณสมบัติภายนอก ได้แก่ บุคลิกภาพ และคุณสมบัติภายใน ได้แก่ คุณธรรมต่าง ๆ⁴³ ซึ่งปรากฏพระพุทธรูปลักษณะของพระองค์ไว้ 9 ประการอยู่ในบทสวดระลึกถึงพระพุทธคุณ คือ

1) ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ เพราะห่างไกลจากกิเลส เพราะกำจัดข้าศึกคือกิเลส เพราะหักล้างแห่งสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม เพราะไม่ทำบาปในที่ลับ

2) ชื่อว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบและด้วยพระองค์เอง

3) ชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เพราะมีวิชา 3 และจรณะ 8

4) ชื่อว่า เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ

5) ชื่อว่า รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้ถึงความดับโลก คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง 3 คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก

6) ชื่อว่า เป็นสารถิณีผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึกฝนทั้งเทวดา มนุษย์อมมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ด้วยอุบายต่าง ๆ

7) ชื่อว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหมู่สัตว์ให้พ้นความกัณดารคือความเกิด ดุจสัตว์พาหะคือหัวหน้ากองเกวียนพาบริวารข้ามทางกัณดาร

8) ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เองและทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

9) ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค

คุณค่าของศรัทธาในการพัฒนาชีวิต

ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธานั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์และอานิสงส์ในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากปุถุชนจนกลายเป็นอาริยะชนชั้นสูงสุดได้ และสามารถหลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏะทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ในที่นี้คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ประโยชน์และอานิสงส์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์สามารถแบ่งตามฐานะได้ 2 ระดับ คือ

⁴³ พระมหาสุพัฒน์ กลยานธมโม, “พระพุทธเจ้า: บทบาทและเจ้าหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 40.

ระดับที่ 1 ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์และสังคมให้ถึงพร้อมด้วยทรัพย์

คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้ร้อยทรัพย์ หมายถึง เป็นทรัพย์อันประเสริฐมีอยู่ 7 ประการคือ 1) ศรัทธาธนัง ทรัพย์คือศรัทธา 2) สีสธนัง ทรัพย์คือศีล 3) หิริธนัง ทรัพย์คือหิริ 4) โอตตปฺปธนัง ทรัพย์คือโอตตปฺปะ 5) สุตธนัง ทรัพย์คือสุตะ 6) จาคธนัง ทรัพย์คือจาคะ 7) ปัญญาธนัง ทรัพย์คือปัญญา โดยการมีศรัทธาที่ถูกต้องมีความสำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของบุคคลทั่ว ๆ ไป เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดกุศลหรืออกุศลตามมาก็ได้ แต่ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธามีความหมายไปในทางการพัฒนาปัญญา เป็นไปเพื่อความเจริญองกามทั้งตนเองและสังคม เริ่มตั้งแต่ระดับส่วนปัจเจกบุคคล ซึ่งมองเห็นได้ชัดดังนี้

1) ศรัทธาเป็นองค์ประกอบสำคัญในความเชื่อมั่นศักยภาพมนุษย์

ในการพัฒนาตนเองพระพุทธศาสนาเน้นถึงความเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่มีจิตใจสูง และมีคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาหรือฝึกฝนได้ โดยใช้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้มีความสามารถในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง พร้อมทั้งการเลือกทางดำเนินชีวิตด้วยตนเอง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นให้มนุษย์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม สิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม อันจะนำไปสู่การหมดปัญหาหรือดับทุกข์ในทุกระดับ เป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์คือความเป็นอิสระภาพจากความทุกข์หรือปัญหาทั้งปวง

เนื่องจากศรัทธามีส่วนสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีสามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้⁴⁴ ดังพระพุทธพจน์ในรัตนสูตรว่า “บุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความท่วงโย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า บรรลุอรหัตผลหยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ”⁴⁵

การเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลผู้เป็นพระพุทธรักษาทั่วถ้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค ว่าเป็นบุคคลที่พึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำให้ทำกันได้อย่างง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตละทิ้งสมทรัพย์

⁴⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 41, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, 2561), หน้า 140.

⁴⁵ ขุ.ขุ. (ไทย) 25/7/11.

และเครื่องอุปาทินททั้งหลาย เพื่อจะประพาสพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน อาศัยความยึดมั่นใน ตถาคตโพธิศรัทธาเป็นสรณะ สำหรับตนพร้อมกับน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมา ปฏิบัติตามในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้วสามารถที่จะบรรลอรหัตต์ และเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกา จำนวนมากที่ถือพระผู้มีพระภาคเป็นแบบอย่าง

ฉะนั้น บุคคลที่มีตถาคตโพธิศรัทธาจึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะ อาศัยตถาคตโพธิศรัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรค และผล เลื่อมใสใน 1) พระพุทธรูป 2) พระธรรม 3) พระสงฆ์ และเห็นสัจจธรรม 4) ประการ ตาม หลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้วปฏิบัติยึด มั่นตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความ กังวลใจว่าตนจะมีหรือ จน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ มีความมุ่งมั่นที่จะ กระทำความบริสุทธิ์ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง จนสามารถที่จะบรรลธรรมตั้งแต่พระโสดาบันไปจนถึงพระอรหันต์ และนิพพานได้ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะ เป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลธรรมในภพมนุษย์ได้ เมื่อเสียชีวิตก็มีภพ ใหม่อยู่อย่างไม่ขัดสน หากมีตถาคตโพธิศรัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสั่นคลอน การมีชีวิตก็ เจริญรุ่งเรือง และการจากไปล้วนแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์ เมื่อได้มีโอกาสกลับมาเป็นมนุษย์ อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพานเป็นที่สุด

2) ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมที่ทำให้กุศลธรรม คุณธรรมอื่นเกิดขึ้น

เนื่องจากศรัทธามีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนกุศลธรรมข้ออื่น ๆ ให้ขับเคลื่อนไป ในแนวทางที่พึงประสงค์คือเกิดปัญญาเช่นในพละ 5 ประกอบด้วย 1) ศรัทธา 2) วิริยะ 3) สติ 4) สมาธิ 5) ปัญญา⁴⁶ จะเห็นได้ว่า เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดพลังความเพียร ตามด้วยการฝึก สติปัญญา เจริญสมาธิปัสสนาจนเกิดปัญญาหยั่งรู้ หรือในอารยวุฒิ 5 ประกอบด้วย 1) ศรัทธา 2) ศีล 3) สุตะ 4) จาคะ 5) ปัญญา⁴⁷ ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองไปสู่การเข้าสู่คุณภาพของจิตที่สูงขึ้น

ผู้มีศรัทธา ทำให้จิตมีกุศลธรรม ด้วยการระวังกาย ระวังรักษาวาจาให้สุจริต หมั่น ศึกษาพระสัทธรรมมีสติ สมาธิ มีจิตเมตตาในการบริจาค การเสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จน สามารถเข้าถึงปัญญาได้ จากตัวอย่างที่ได้ยกมาเห็นได้ว่า ศรัทธาเป็นธรรมหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นมา ก่อน เพื่อสนับสนุนธรรมข้ออื่น ๆ ให้เกิดขึ้นตามมา

⁴⁶ ส.ม. (ไทย) 19/705-716/369.

⁴⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 182.

3) คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นธรรมมุ่งสู่ความเจริญ

ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมนำไปสู่ความเจริญ แบ่งออกเป็น 2 ประการคือ (1) ความเจริญทางโลกียะ ศรัทธา คือความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง มองเห็นเป้าหมายชัดเจนว่าสามารถดำเนินการไปถึงได้ ไม่ทอดทิ้งเสียกลางคัน คนส่วนมากละทิ้งการทำงานเพราะขาดศรัทธาที่มั่นคง ศรัทธาทำให้เกิดความรัก ความพอใจที่จะทำกิจนั้นให้เจริญยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ผลของศรัทธานั้นสะท้อนออกมาในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเช่น การสร้างวัด การเขียนภาพที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องของศาสนา เป็นต้น (2) ความเจริญทางโลกุตตระ ศรัทธาส่วนนี้เป็นตัวกระตุ้นให้มีการขวนขวายในการฟังพระธรรมเทศนาจนเกิดศรัทธาแก่กล้าขึ้นทำให้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และเมื่อมีความรู้ความเข้าใจดีแล้วก็มีอุปนิสัยได้บรรลุคือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ตามลำดับสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ นั้น ๆ บุคคลที่มีศรัทธาต้องมีความเพียรอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติอย่างจริงจังตามศรัทธานั้น จะทำให้เกิดการพัฒนาทางปัญญายิ่งขึ้นจนพ้นจากทุกข์ พบความสุขตลอดไป

4) คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นธรรมเกื้อหนุนให้เกิดกำลังใจและใจ

ศรัทธาเป็นพลัง หมายความว่า มีศรัทธาต่อสิ่งใดแล้วสามารถทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเรี่ยวแรงกำลังให้แก่สิ่งนั้น ฉะนั้น การที่จะให้เกิดกำลังใจในทางที่ดีจึงต้องสร้างศรัทธาขึ้นมาก่อน จะทำให้เกิดความเพียรพยายามขึ้นมาช่วยหนุนอีกแรงหนึ่ง และพลังที่มาจากศรัทธานี้เป็นพลังผลักดันสู่การปฏิบัติด้วยความพอใจ คือฉันทะ แต่ศรัทธาที่เกิดขึ้นมานั้นจะต้องได้รับการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยปัญญาถึงข้อดีข้อเสีย มีเหตุผลและเป็นไปเพื่อสติสมาธิหรือไม่ เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์หรือไม่ เมื่อพิจารณาเห็นแจ้งแล้วจึงเริ่มปฏิบัติด้วยความมุ่งมั่น พากเพียร ต่อเนื่องจนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ หวังไว้เช่นนี้เรียกว่า ศรัทธาเป็นผู้สร้างพลัง เช่น ในหลักธรรมหมวด พลละ 5 อินทรีย์ 5 เป็นต้น

5) คุณค่าศรัทธาในฐานะเป็นธรรมให้เกิดวัฒนธรรมแห่งความสงบสุข

ในการประกอบกุศลธรรม มีความศรัทธาตั้งลงในพระรัตนตรัย ทำให้บุคคลมีจิตที่อ่อนโยนเชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรมคือ (1) การทำบุญ (2) การให้ทาน (3) การรักษาศีล (4) เจริญสมาธิ (5) การพัฒนาปัญญา ด้วยการปฏิบัติสมณะวิปัสสนา จิตจะอิมเอบผองใส มีปิติ ซึ่งทำให้เกิดปัสสัทธิ ความสงบเย็น เมื่อปฏิบัติให้มาก ทำให้มาก ทำให้ต่อเนื่องบุคคลนั้นจะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้

ศรัทธามีความจำเป็นอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้บุคคลพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้อง เป็นไปเพื่อกุศล ศรัทธาเป็นธรรมที่เกิดก่อน เมื่อเกิดศรัทธาแล้ว ธรรมอื่นจะบังเกิดตามมา ศรัทธาเป็นธรรมที่ทำให้เกิดพลังในการประพฤติปฏิบัติธรรม รวมทั้งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดปิติ ผ่องใส จิตใจสงบเย็น สุดท้ายศรัทธาจะนำไปสู่การเกิดสมาธิและปัญญาดังกล่าวมาข้างต้น นั้น

ย่อมชี้ให้เห็นว่าศรัทธามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสามารถทำให้บุคคลหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงได้⁴⁸

ระดับที่ 2 ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอชะ

ศรัทธาเป็นกุศลเบื้องต้นที่ทำให้บุคคลที่เป็นปุถุชน เพราะยังมีกิเลสมากมายให้เกิดขึ้นในใจตน ส่วนมากถูกโอชะต่าง ๆ พัดไป ถูกความเดือนร้อนทำให้เดือนร้อนหันหน้าหนีความจริงที่สุด มีแต่ประพตัตถธรรมที่เลวทราม⁴⁹ ทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสารของโอชะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เปลี่ยนแปลงชีวิตไปสู่ทางของการพัฒนาจิตให้เห็นแจ้งความจริงคือ วิปัสสนาญาณจนนำไปสู่การบรรลุถึง มรรค ผล นิพพานในที่สุด โอชะ หมายถึง ห้วงน้ำ⁵⁰ ห้วงน้ำ คือการเวียนว่ายตายเกิด กิเลสอันเป็นดุจกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์มี 4⁵¹ ได้แก่ 1) กาโมชะ โอชะคือกาม หมายถึง กามคุณ 5⁵² เรียกว่า ชื่อคาบั้ง เครื่องจองจำ กามคุณ 5 คือ (1) รูป ที่พึงรู้แจ้งด้วยตาอันนำปรารถนารักใคร่ พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนด (2) เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยหู (3) กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก (4) รสที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น (5) โผฏฐัพพะ ที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันนำปรารถนารักใคร่ พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด⁵³

2) ภโวชะ โอชะคือภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์⁵⁴ มี 3 อย่าง คือ (1) กามภพ ภพที่เป็นกามาวจร ภพของสัตว์ผู้ยังแสวงกามคุณคืออารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ได้แก่ อบายภูมิ 4 มนุษยโลก และ กามาวจรสวรรค์ทั้ง 6 (2) รูปภพ ภพที่เป็นรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่รูปพรหมทั้ง 16 ชั้น (3) อรูปภพ ภพที่เป็นอรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่ อรูปพรหม 4⁵⁵

3) ทิฏฐิโชะ โอชะคือทิฏฐิ หมายถึง ทิฐิที่เกิดด้วยมูลเหตุ 62 ความเห็นที่เกิดจากมูลเหตุทั้ง 62 เกิดจากกลุ่มคณาจารย์ มีลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่หรือไม่ใช่ เป็นความเห็นที่เลื่อน

⁴⁸ รุ่งนภา กิจรัตน์, “ศรัทธากับการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า ก.

⁴⁹ ที.สี.อ. (บาลี) 7/58-59.

⁵⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/312/292.

⁵¹ ส.สพ. (ไทย) 18/238/239.

⁵² กาม สิ่งที่ทำให้เกิดความใคร่ และคุณเครื่องผูกพันหรือพันนาการ, ที.สี.อ. (บาลี) 546/335, ฉะนั้น กามคุณ จึงหมายถึง สิ่งผูกพันสัตว์ไว้คือกามได้แก่รูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะ.

⁵³ ที.สี. (ไทย) 9/546/239-240

⁵⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 279.

⁵⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/305/265.

ไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล⁵⁶ เป็นพวกที่มีปัญญามาก มีความรู้มากที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ ล้วนแต่เป็นมูลเหตุมาจากความคิดที่เกิดจากการประมาณ คาคะเน คาคเตา ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรมชาติ บุคคลที่มีทิวฐิที่ตรงกับทิวฐิ 62 นี้ และมีความยึดติดว่าเป็นเรื่องจริงตามอย่างนั้น ๆ นับได้ว่า เป็นบุคคลที่มีความเห็นผิดจากความเป็นจริง มูลเหตุแห่งทิวฐิเหล่านี้ที่บุคคลยึดถืออย่างนี้

4) อวิชโฆมะ โอะมะคืออวิชชา หมายถึงความไม่รู้ในสังขะ 4 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัง 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไป ตลอดกาลยาวนาน อย่างนี้คือเพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริย ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาอริยสัง⁵⁷ ความจริงที่ถูกปิดกั้นด้วยความไม่รู้คืออวิชชา ทำให้บุคคลได้ถูกกิเลส และตัณหาครอบงำเอาไว้ ทำให้ต้องตกอยู่ในวัฏสงสาร เพราะไม่รู้ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความทุกข์ไม่สิ้นสุด เนื่องจากความยึดติดในความหลงผิด

เมื่อบุคคลได้เข้าใจและมีศรัทธาที่ถูกต้องย่อมได้รับอานิสงส์ทั้งทางด้านส่วนตน จริยธรรมที่ดีงามของสังคมและยังเป็นธรรมเบื้องต้นให้พัฒนาจิตไปสู่การรู้แจ้งความจริงจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด ซึ่งจะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ ไม่จมอยู่กับความทุกข์กับโลกแห่งปรากฏการณ์ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์

สรุป

ศรัทธา คือ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นสื่อนำไปสู่ปัญญาเข้าถึงความจริง โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาประกอบกลั่นกรองในการตัดสินใจ และใช้ปัญญานำไปสู่วิมุตติคือความหลุดพ้น ถ้าเมื่อใดที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ศรัทธาจะมีผลต่อชีวิตเพื่อนำไปสู่ให้เกิดปัญญา และนำไปให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่มีเหตุมีผลและต้องมีปัญญาเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ ศรัทธามีลักษณะ 4 ประการคือ 1) มีความเชื่อเป็นลักษณะ 2) มีการแล่นไปข้างหน้า เป็นกิจ 3) มีการน้อมใจเชื่อเป็นผล 4) มีการไม่ขุ่นมัว เป็นปทัฏฐาน ศรัทธา 4 แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ 1) กัมมศรัทธา คือ เชื่อกฎแห่งกรรม จัดเป็นกรรมวาที โดยตระหนักเสมอว่า เรามีกรรมเป็นของตน เรามีกรรมเป็นกำเนิด กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่าง ๆ กันเป็นต้น 2) วิปากศรัทธา คือ การเชื่อวิปาก ตั้งอยู่บนฐานของการเชื่อที่ว่า กรรมที่สัตว์ทำไว้ในอดีต ย่อมต้องส่งผลของกรรมนั้นมาให้สัตว์ได้เสวยในปัจจุบัน ความเชื่อผลของกรรมมีความสำคัญในการมุ่งตรงต่อเป้าหมายของชีวิต คือ 3) กัมมัสสกตาศรัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายถึง ทั้งเหตุ ทั้งผล เมื่อคนทำเหตุคือกรรมดีก็เกิดผลดี กรรมและผลที่ดีก็รวมลงที่บุคคล ทำกรรมอะไรไว้

⁵⁶ ที.สี.อ. (บาลี) 61/106.

⁵⁷ ที.ม. (ไทย) 10/155/99-100.

กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต 4) ตถาคตโพธิศรัทธา คือการเชื่อในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคตในฐานะที่เป็นเป้าหมาย ทรงเป็นผู้ค้นพบอริยสัจ มีพระคุณ 3 ประการ เป็นผู้เสียสละโดยทรงบำเพ็ญพระจริยา 3 ประการ คือ 1) โลกัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก 2) ญัตตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ 3) พุทธัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้าเป็นต้น

คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาชีวิตใน 2 ระดับคือ ระดับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ได้อริยทรัพย์ คือ ความเชื่อมั่นศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่จิตมุ่งมั่นในตถาคตโพธิศรัทธา จนกล้าทุ่มเทกำลังทั้งหมดเพื่อการประพฤดิธรรม โดยเป็นธรรมเกิดก่อนที่ส่งเสริมสนับสนุนกุศลธรรมข้ออื่น ๆ ให้ขับเคลื่อนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมสร้างพลังสามารถทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ ศรัทธาเป็นธรรมให้เกิดความสงบสุข มีความศรัทธาดังลงในพระรัตนตรัย ทำให้บุคคลมีจิตที่อ่อนโยนเชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรม ระดับที่ 2 ศรัทธาเป็ตัวนำไปสู่ความเจริญโดยทางโลกียะและโลกุตระ โดยเป็นตัวกระตุ้นให้มีการขวนขวายในการพึงพระธรรมเทศนาจนเกิดศรัทธาแก่กล้าขึ้น เมื่อมีความรู้ความเข้าใจดีแล้วก็มีอย่างจริงจังตามศรัทธานั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาปัญญาญาณด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนายิ่งขึ้นจนพ้นจากทุกข์

บรรณานุกรม

- ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **คู่มือการศึกษา อภิธรรม ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 5.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า 126.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, 2555), หน้า 176.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า 167, 187–188, 191.
- พระพุทโธสมเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 774.
- พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม, “พระพุทเจ้า: บทบาทและเจ้าหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 40.
- พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส), **บรรณานุกรมสหทวิเสสวิคคะ**, (กรุงเทพมหานคร: ประดิพัทธ์, 2536), หน้า 127.
- พุทธทาสภิกขุ, **ศรัทธาความเชื่ออย่างพุทธมามกะ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://nooknclub.net/thread-6553-1-1.html> [11 กันยายน 2565].

รุ่งนภา กิจรัตน์, “ศรัทธากับการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า ก.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 41, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2561), หน้า 140.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 140, 156, 182.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 156, 190, 279.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 529.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิต ตสังเขป และภาคผนวก**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2553), หน้า 225.

คุณค่าของเมตตาพรหมวิหารในการดำเนินชีวิต

The value of Metta Brahma Vihara in life

พระวินัยธรรยธรรมา ภทฺทญฺชาโณ (พึงชื่น)¹

Phrawinaithorn Yuttana Bhattayano (Pungchuen)

E-mail : 6511105015@mcu.ac.th

Received: September 12, 2024 Revised: December 23, 2024

Accepted: January 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า เมตตาเป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อความสงบสุขและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน หลักพรหมวิหารข้อแรก คือ เมตตาแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาความสุข ความรักใคร่ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น จิตใจมีความสุข ไม่เห็นแก่ได้ ความไม่พยายาบท อยากให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นกุศลมูล เมตตาที่ถูกต้องแสดงออกจากจิตใจที่อ่อนละมุน เป็นใจที่สงบจากความทุกข์ร้อน สงบจากความโลภ ความโกรธ ความหลง แต่ใจที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจที่กำลังทุกข์ร้อนปราศจากเมตตา ตนเองไม่มีความสุขเมตตาเพราะทำให้ใจตนเองร้อน ไม่มีความสุข คนมีเมตตาคนเดียวสามารถทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขได้มากมาย เช่นเดียวกันกับคนไม่ดีคนเดียว ก็สามารถทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนได้มากมาย เมตตาต้องประกอบด้วยปัญญา เพราะปัญญาจะช่วยพิจารณาได้ถูกต้อง ว่าควรเมตตาต่อผู้ใด เมื่อใดเป็นคุณไม่เป็นโทษ เมตตาให้คุณค่าต่อครอบครัว ต่อการศึกษา ต่อการทำงาน เมตตาเป็นหลักในการสร้างสรรค์สังคมให้มีความสงบ ปลอดภัยทั้งบุคคลและทรัพย์สิน

คำสำคัญ: คุณค่า, เมตตา, พรหมวิหาร, การดำเนินชีวิต

Abstract

This academic article aims to show that Mercy is an important principle for peace and generosity. The first principle of Brahma Vihara is Metta, which shows the

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Buddhist Studies Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University

desire for happiness, affection, non-judgment to others. happy mind unselfish vindictiveness I want others to be happy, philanthropic, and the right kindness is expressed from a tender heart. It is a mind at peace from suffering. Peace from greed, anger, and delusion, but a heart of greed, anger, delusion that is suffering is without mercy. He has no mercy because he is impatient and unhappy. A compassionate person alone can bring many peace and happiness. The same is true for a single bad person. It can cause a lot of suffering and suffering. Kindness must consist of wisdom. because wisdom will help you to judge correctly who should have mercy on whom When you are not to blame Metta is valuable to the family, to education, to work. Kindness is the principle of creating a peaceful society. Safe for both people and property.

Keywords: Metta, Brahma Viharn

บทนำ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้มนุษย์ทุกคนมีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย ด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยการเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดีทั้งปวงและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ดังพระโอวาทปาติโมกข์อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา และถือว่าเป็นหัวใจหลักของการมีเมตตาธรรมในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ดังปรากฏว่า สพฺพปาปสฺส อภินิเวชิตฺวา จ โลกมุตติมํ (การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว) นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย² พรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญกับสังคมอย่างมาก พระสงฆ์นอกจากมีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมพระสงฆ์เองแล้ว ยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมชาวโลกอีกด้วย⁴ ส่วนหลักพรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นฐานสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดีและสำคัญ พรหมวิหารธรรมเป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองหลักธรรมนี้เป็นธรรมสำหรับทุกคน เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ หัวหน้าหน่วยงาน และนักบริหาร พรหมวิหารธรรม ประกอบด้วย (1) เมตตา ความประสงค์ที่จะให้ผู้อื่นมี

² ที.ม. (บาลี) 10/90/43.

³ ที.ม. (ไทย) 10/90/50,

⁴ พระราชวรเมธี, ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมนใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528), หน้า 292-293.

ความสุข (2) กรุณา ความประสงค์ที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (3) มุทิตา ความพลอยยินดีและ (4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง⁵

หลักพรหมวิหารธรรม ข้อแรกคือ เมตตา คือ ภาวะของจิตที่มีเยื่อใยไมตรีจิตคิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ปราจากอาฆาตพยาบาท ซึ่งเครียด โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบแช่มชื่น มองด้วยสายตาอันแสดงถึงใจที่เฝ้าอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความมุงร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นภายในจิต วิธีอบรมคือ ระวังใจมิให้โกรธแค้น ขัดเคือง อาฆาตพยาบาท เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามสงบระงับเสีย หัดคิดว่าตัวเองรักสุข ต้องการความสุขอันใด คนอื่นสัตว์อื่นทั้งปวงก็ฉันนั้น เมื่อทำความสงบอาฆาตพยาบาทและทำไมตรีจิตมิตรใจให้เกิดขึ้นได้แล้ว ควรหัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยใจที่คิดปรารถนาสุขประโยชน์ ภาวะของจิตที่มีความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข ย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติ แต่ยังเจือด้วยราคะเสนหาบ้าง เจือด้วยอาฆาตพยาบาทในผู้อื่นสัตว์อื่นบ้างนี้ จึงนับว่าเป็นภาวะของจิตที่เป็นสามัญธรรมดา พระบรมศาสดาทรงสั่งสอนธรรมให้ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เป็นสามัญธรรมดาให้เป็นธรรม คือ เป็นคนเกื้อกูลขึ้นมา คือ ให้รักใคร่ปรารถนาสุขดังกล่าวให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและคนซึ่งเป็นที่รักในวงแคบของตนหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากอาฆาตพยาบาท ทั้งให้บริสุทธิ์จากราคะ สีนหาด้วย เพราะอาฆาตพยาบาทที่เป็นศัตรูที่ห่างของเมตตา ราคะสินหาเป็นศัตรูที่ใกล้ของเมตตาความรักใคร่ที่เป็นสามัญธรรมดาของโลกย่อมเจือด้วยสิ่งทั้งสองนั้น ทางปฏิบัติอบรมจึงต้องอบรมสิ่งที่มีอยู่เป็นธรรมดาโลกให้เป็นธรรมขึ้นมา ให้เป็นเครื่องคุ้มครองโลก ดังภาษิตที่ว่า “โลโกปตมมิกา เมตตา เมตตาธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองโลก”⁶ ฉะนั้น จึงได้มีพุทธสุภาษิตตรัสสอนไว้ให้ยกตนเป็นพยานหรือเป็นอุปมาแปลความหมายว่า “ตนเองหาคิดค้นด้วยใจไปทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบว่าใครจะเป็นที่รักไปกว่าตนในที่ไหน ๆ ตนของคนอื่นทั้งหลายก็เป็นที่รักมากมายของเขาเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ผู้ที่รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น” และให้ยกตนที่เป็นที่รักเป็นอุปมาว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยเมตตา เหมือนอย่างเห็นคนผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจแล้วเกิดไมตรีจิตมิตรรักใคร่ฉนั้น”⁷ ดังนั้นจึงควรหัดแผ่เมตตาเข้ามาให้ตนเองก่อน แล้วจึงแผ่ไปให้คนอื่น ตั้งต้นแก่คนที่เป็นที่รัก เพราะจะแผ่ไปง่าย แล้วจึงแผ่ไปในคนที่ เป็นกลาง ๆ แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็นศัตรูไม่ชอบใจกันและให้เว้นคนที่งอให้เกิตราคะสินหาแก่คนที่ตายไปแล้ว การแผ่เข้ามาในตนเองจะต้องมีตนเป็นพยานอ้างอิงดังกล่าวข้างต้น พิจารณาจะเห็น

⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/305/275

⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1, (พิมพ์ครั้งที่ 2), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, 2535), หน้า 56.

⁷ ชู.เถรี. (ไทย) 26/474/404.

ได้ว่าตนเองจะต้องมีสุขเพราะจิตใจสงบปราศจากอาฆาตพยาบาทเสียก่อน อาฆาตพยาบาทนั้นเหมือนไฟที่เผาใจตนเองให้ร้อน และแผ่ความร้อนไปถึงคนอื่นด้วย ฉะนั้น ตนเองจึงเป็นบุคคลที่ควรเมตตา และแผ่เมตตาเข้ามาดับไฟที่เผาใจนี้ลงเสียก่อน ประพรมลงไปด้วยน้ำ คือ เมตตาซึ่งควรจะเปลี่ยนจิตใจภาวะที่ร้อนมาสู่ภาวะที่เย็นสนิทด้วยมิตรภาพไมตรี

เมตตาจึงเป็นธรรมเครื่องที่ใจตนเองให้อยู่เป็นสุขและแผ่ความเย็นความสุขออกไปถึงผู้อื่นอีกด้วยเมตตาไม่เพียงมีขอบเขต ไม่เพียงมีระยะเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นไร ณ ที่แห่งใด ในกาลไหนเมตตาพึงมีได้อย่างเต็มเปี่ยมโดยปราศจากเพราะเมตตาไม่จำเป็นต้องอาศัยทรัพย์สินสิ่งของ เมตตาเป็นเรื่องของจิตใจโดยบริสุทธิ์แท้ เมื่อมีจิตใจก็มีเมตตาได้ด้วยกันทุกคนและพึงมีเมตตาอย่างยิ่งด้วยกันทุกคน เพราะไม่เป็นการต้องลงทุนลงแรงอย่างใดเลย เพียงแต่น้อมใจลงให้อ่อนละมุน ไม่ใจแข็งใจดำ แม้เมื่อรู้เห็นอยู่ว่าเขาเป็นทุกข์ เพียงแต่น้อมใจลงปรารถนาให้เขาเป็นสุขโดยทั่วกันเท่านั้นเองก็เป็นการแสดงเมตตาแล้ว⁸

ดังนั้น เมตตา มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึง พฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อนให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไมตรีจิต สนับสนุนกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาตหมางใจกันปรารถนาให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพเมตตาธรรมเป็นเครื่องบำรุงอภัยภัย ร้อยใจให้จิตคิดเอื้อเพื่อแผ้วแผ้วกัน ชำระล้างเสียซึ่งมลทินคือ ความพยาบาท ความเห็นแก่ได้ ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ประโยชน์ ถ้าวางจิตมีเมตตาแล้ว จะป้องกันความคิดวิปริตในทางทำลาย ให้ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย ไม่เป็นความจริงได้สังคมก็จะอยู่เป็นสุข เกิดความสามัคคี

ความหมายของเมตตาในพรหมวิหาร

คำว่า เมตตา เอาไว้ว่า ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย⁹

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของเมตตา เอาไว้ว่า เมตตา คือ “ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา” จากความหมายข้างต้นนั้น ทำให้ทราบว่า เมตตา มี 2 อยู่ ลักษณะคือ (1) ต่อตนเอง ด้วยการตั้งความรัก ความเอ็นดูให้เกิดขึ้นแก่ตัวเองก่อน (2) ต่อบุคคลอื่น เมื่อเมตตาเกิดขึ้นในตนแล้ว จึง

⁸ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2539), หน้า 195-204.

⁹ อภิ.วิ. (ไทย) 35/643/427.

ส่งหรือมอบความรัก ความเอ็นดูที่มีอยู่ในตนนั้นให้แก่คนอื่น เรียกว่า เอาใจเรา ใส่ใจเขา หมายความว่า เรามีเมตตาต่อตนเองอย่างไร ก็ควรมีเมตตาต่อคนอื่นเช่นนั้น เหมือนกัน¹⁰

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้กล่าวถึง ความหมายของเมตตา คือ เมตตา เป็นเรื่องของจิตใจ เพราะเป็นความปรารถนา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขไม่มีอะไรแตกต่างในความ เป็นชีวิต ทั้งผู้อื่น สัตว์อื่นและตนเอง คือ ผู้ใดจะให้อะไรใคร ผู้นั้นจะต้องมีเสียก่อน ผู้ไม่มีจะให้ก็ให้ ไม่ได้จะปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขก็เช่นกัน ถ้าตนเองไม่เป็นสุขจะมีความสุขที่ไหนไปแผ่ให้คนอื่น เมตตา ที่ถูกต้องจะต้องออกจากใจที่อ่อนละมุน เป็นใจที่สงบจากความทุกข์ความร้อน สงบจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจที่กำลังทุกข์ร้อนด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง จะไม่มีพลังเมตตาเลย ตรงกันข้ามกลับมีแต่ความไม่เมตตาแม้แต่กับตนเอง เพราะทำให้ตนเองร้อน ไม่มีความสุข คนใจดีคนเดียวสามารถทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขได้มากมายนัก เช่นเดียวกับคนไม่ดีคนเดียว ก็สามารถทำให้เกิด ความทุกข์ความร้อนได้มากมาย เมตตาต้องอาศัยปัญญา เพราะปัญญานั้นจะช่วยพิจารณาได้ ถูกต้อง ว่าควรแสดงเมตตาต่อผู้ใดอย่างไร เมื่อใดจึงจะเป็นคุณไม่เป็นโทษ การลงโทษบุตรธิดา กระทำ ผิดเพื่อให้สำนึก ก็เป็นเมตตาของมารดาบิดา การไม่ลงโทษกลับเป็นการไม่เมตตา ¹¹

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).กล่าวถึงความหมายของเมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยา ที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคือ อโทสะในหมู่สัตว์¹²

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). กล่าวถึงความหมายของเมตตา หมายถึง ไม่ตรี ความรัก ความหวังดี ความปรารถนาดี ความเข้าใจดีต่อกันความเอาใจใส่ใส่ใจหรือต้องการ ที่จะสร้าง เสริมประโยชน์สุขให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ว่าโดยสาระ เมตตา คือ ความอยากให้ผู้อื่นเป็น สุข และอยากทำให้เขาเป็นสุขเมตตา คือ สภาวะที่มีแก่มิตร หมายความว่า เมตตาเป็นความปรารถนา ได้อย่างจริงใจเหมือนเรามีให้แก่มิตรของตนเอง ผู้ที่มีเมตตาจึงเป็นมิตรกับทุกคน ปราศจากความผูก โกรธหรือศัตรูในทีใด ๆ อีกอย่างหนึ่ง เมตตา คือ สภาวะที่เป็นมิตร หมายความว่า มิตรเป็นบุคคลที่ทำ ประโยชน์ให้แก่กันโดยไม่หวังผลตอบแทน เมตตาก็เป็นคุณธรรมของมิตรที่ดีทั้งต่อหน้าและลับ หลัง¹³

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 918.

¹¹ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), พรหมวิหารธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท สหยาการพิมพ์ จำกัด, 2527), หน้า 24.

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), หน้า 124.

¹³ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดควัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2556), หน้า 840.

ดนัย ไชยโยธา ได้ให้ความหมายของ เมตตา ว่าเป็น ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข ความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองตามสมควรแก่อัตภาพ บุคคลที่เป็นใหญ่จริง ๆ จะต้องแผ่ความรัก ให้กว้างขวางตั้งแต่รักตนเอง รักบิดามารดา ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ศัตรูและสัตว์ทั่วไป เพื่อสร้าง มิตรภาพและเห็นคุณค่าของชีวิตมากขึ้นจนไม่กระทำความชั่ว¹⁴

พิสิฐ เจริญสุข ได้กล่าวว่า เมตตา คือ แผ่เมตริจิตสนิทสนมกับผู้น้อยหวังความดีความงาม แก่เขา กล่าวสั้น ๆ ก็คือ ความปรารถนาจะให้เขาเป็นสุขนั่นเอง ตั้งใจให้พ้นจากอันตรายและจาก ความอาฆาตบาดหมางใจกันให้สามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หวังให้เขาเจริญด้วยความ รู้ความสามารถอันเป็นทางให้เกิดลาภยศ และชื่อเสียงรักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิ คุณธรรมข้อนี้ย่อมเป็นเครื่องบำรุงอหยาตัยให้คิดเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและชำระล้างเสียได้ซึ่งมลทิน คือ ตัวยุบายาพ ความคิดคร่ำประโยชน์และความสุขของคนอื่นด้วยอำนาจความโกรธ เมื่อมีพยาบาท อยู่ในดวงจิตแล้ว ย่อมชักจูงการทำ การพูด และการคิดให้วิปริตไปในทางที่ไม่ดีทำให้หมุ่หรือสมาคม เสื่อม แต่ถ้ามีเมตตาอยู่ในดวงจิตแล้วจะรักษาน้ำใจไม่ให้คิดวิปริตไปในทางที่เสียหาย¹⁵

วรญา ทองอุ่น กล่าวถึง เมตตา มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึง พฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อนให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่เมตริจิต สนิทสนมกับผู้น้อย หวังความดีงาม แก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้เขามีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน ปรารถนาให้มี ความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็น ทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ เมตตาธรรมเป็นเครื่อง บำรุงอหยาตัย ร้อยใจให้จิตคิดเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันชำระล้างเสียได้ซึ่งมลทิน คือ ความพยาบาท ความเห็นแก่ ได้ ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ประโยชน์ ถ้าดวงจิตมีเมตตาแล้ว จะป้องกันความคิดวิปริตในทาง ทำลายไม่ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย ไม่เป็นความจริงได้ สังคมก็จะอยู่เป็นสุข องค์การก็จะสามัคคี¹⁶

คุณค่าของเมตตาพรหมวิหารในการดำเนินชีวิต

1. ครอบครั

ครอบครัวเป็นสถาบันฐานรากหรือเป็นสถาบันแรกของการพัฒนาการของสังคมมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยองค์กรที่มีขนาดเล็กที่สุดของสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอด คุณธรรม ค่านิยม วิถีประเพณีปฏิบัติตน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่

¹⁴ ดนัย ไชยโยธา, พจนานุกรมพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2544), หน้า 146 - 147.

¹⁵ พิสิฐ เจริญสุข, ปกิณกรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2543), หน้า 118.

¹⁶ วรญา ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2548), หน้า 210-212.

สมาชิกรุ่นใหม่ เป็นด่านแรกของการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมสถาบันหนึ่ง

สำหรับการกระทำของบุตรธิดาที่กระทำต่อบิดามารดาด้วยความเคารพรักในสังคมไทยนั้น ก็มีพื้นฐานมาจากเมตตาพรหมวิหารเช่นกัน กล่าวคือ ในยามที่บิดามารดามีความสุขเป็นปกติใจของบุตรธิดาก็ประกอบด้วยเมตตา คือ มีความรักความปรารถนาดีต่อบิดามารดา เมื่อบิดามารดามีความสุขทุกข์ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ใจของบุตรธิดาก็ประกอบด้วยกรุณา คอยช่วยเหลือให้บิดามารดานั้นพ้นจากทุกข์ภัยต่าง ๆ เช่นเมื่อบิดามารดาเจ็บป่วยบุตรธิดาก็รักษาพยาบาล นอกจากนี้ ยามที่พ่อแม่มีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิต ใจของบุตรธิดาก็ประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่นเมื่อบิดามารดาได้เลื่อนตำแหน่ง บุตรธิดาก็พลอยยินดีด้วย และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ลูกไม่สามารถใช้เมตตา กรุณา และมุทิตาได้ บุตรธิดาก็ต้องมีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อบิดามารดา เช่น กรณีที่บิดามารดากระทำความผิดโดนฟ้องร้อง บุตรธิดาก็ต้องมีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาไม่เป็นพยานเท็จหรือช่วยสร้างพยานเท็จให้บิดามารดา แต่มีใจที่ประกอบด้วยกรุณา มุทิตา ต่อบิดามารดาตามสมควรแก่เหตุ เช่น ถ้าบิดามารดาถูกจับกุมก็ช่วยหาทางประกันตัวบิดามารดา ถ้าได้รับโทษจำคุกก็ไปเยี่ยม คือมีใจประกอบด้วยกรุณา เมื่อบิดามารดาพ้นโทษก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย ไปรับบิดามารดากลับมาดูแล เป็นต้น¹⁷

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมตตาในพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้บิดามารดาบุตรธิดาในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และถูกต้องตามหลักศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง ทำให้สถาบันครอบครัวไทยมีความมั่นคงเข้มแข็ง เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งย่อมส่งผลให้สถาบันอื่นในสังคมมีความเข้มแข็งตามไปด้วย เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่

2. การศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสมาชิกให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ถือเป็นกระบวนการพื้นฐานที่พบเห็นได้ในทุกสังคม ไม่ว่าสังคมดั้งเดิมหรือสังคมสมัยใหม่ เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันไปในรูปแบบการเรียนการสอน ลักษณะผู้เรียนผู้สอน สาระที่สอน สื่อหรือเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ ซึ่งแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นอยู่ ถือเป็นบรรทัดฐานทางการศึกษาของสังคมนั้น ๆ การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญกิจกรรมหนึ่งของสังคม เพราะว่าการศึกษามีผลต่อการพัฒนาสมาชิกรุ่นใหม่ให้รู้ระเบียบวัฒนธรรมของสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกฝนให้สมาชิกรุ่นใหม่รับค่านิยมและ

¹⁷ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ทั่วสังคม, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2542), หน้า 85.

ทักษะอันจำเป็นแก่การเป็นสมาชิกของสังคมเพื่อก่อให้เกิด ความรู้ แนวคิด การกระทำในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการอยู่รอด เพื่อการอยู่ร่วมกัน และความเจริญก้าวหน้าของสังคม นอกจากนี้การศึกษายังเป็นส่วนที่สร้างคนดีซึ่งสำคัญกว่าการลงโทษคนชั่ว เพราะถ้าดีแล้วก็ไม่มีอะไรให้ลงโทษ ด้วยหลักเมตตาในพรหมวิหารกับการศึกษา

เมตตาพรหมวิหารมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้สอนในสังคมไทยเมื่อมีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจทำให้เป็นผู้สอนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในขณะที่สอนก็สอนด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดีให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข แต่ขณะที่สอนนั้นถ้าลูกศิษย์มีความทุกข์ ผู้สอนก็มีใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา เช่น เมื่อผู้เรียนไม่เข้าใจเนื้อหาที่สอนก็ช่วยอธิบายให้เข้าใจ หรือแม้ว่าผู้เรียนหรือลูกศิษย์มีปัญหาอื่น ๆ ก็รีบฟังให้คำปรึกษาและช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้ เมื่อลูกศิษย์ประสบความสำเร็จต่าง ๆ ก็พลอยยินดีด้วย คือ มีใจที่ประกอบด้วยมุทิตา แต่ขณะที่ออกข้อสอบ ตรวจข้อสอบ ก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ ยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางไม่มีอคติต่อศิษย์ทุกคน¹⁸

สำหรับผู้เรียนในสังคมไทยนั้นก็มีเมตตาพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจต่อผู้สอนเช่นกัน กล่าวคือ ในยามปกติก็มีใจประกอบด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดีต่อผู้สอนทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเต็มไปด้วยความสุข แต่เมื่อผู้สอนมีความทุกข์ก็มีใจประกอบด้วยเมตตากรุณาต่อผู้สอน ดังจะเห็นได้จากการช่วยงานต่าง ๆ ของผู้เรียนต่อผู้สอนในสังคมไทย เช่น เมื่อเห็นผู้สอนถืออุปกรณ์การสอนก็เข้าไปช่วยเหลือ หรือการช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษาให้สถานศึกษา เมื่อผู้สอนประสบความสำเร็จต่าง ๆ ผู้เรียนก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้เรียนในสังคมไทยช่วยกันจัดงานฉลองตำแหน่งต่าง ๆ ให้ผู้สอน หรือแม้แต่การจัดงานฉลองวันเกษียณอายุให้ผู้สอนเพื่อแสดงความยินดีว่าผู้สอนจะได้มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น สำหรับสถานการณ์ที่ผู้เรียนไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา ต่อผู้สอนได้ ผู้เรียนก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อผู้สอน เช่น ผู้สอนกระทำความผิดกฎระเบียบของสถาบันการศึกษา หรือกระทำความผิดตามกฎหมายต่าง ๆ ผู้เรียนก็วางตัวเป็นกลาง ปล่อยให้ผู้มีหน้าที่และมีความรู้ความสามารถช่วยกันพิจารณา

สำหรับเมตตาพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

¹⁸ พระธรรมโกษาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), โรงเรียนวิถิพุทธในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 59.

3. การทำงาน

เมตตาพรหมวิหารมีคุณค่ากับการทำงาน ดังที่พระธรรมโกษาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) อธิบายวิธีการนำพรหมวิหารมาไว้ในฐานะนักบริหารว่า เมตตา ได้แก่ ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ใช้เพื่อให้รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขานักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณา คือความสงสารเห็นใจปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใช้เมื่อมองจุดด้อยของคนอื่น กล่าวคือ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม ทำให้นักบริหารมีความสงสารห่วงใย และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ซึ่งความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น มุทิตา คือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องใช้ส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาหาบารมี เขาไม่กีดกันใครแต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน ทำให้ลูกน้องทุ่มเททำงานให้ เพราะวามุทิตาจะทำลายความริษยาในใจ นักบริหารถ้านักบริหารมีจิตริษยา ลูกน้องจะเสียแล้ว ลูกน้องจะรับรู้ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้อุเบกขา คือความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง นักบริหารต้องใช้เมื่อมีการให้รางวัลและลงโทษ ทำให้รู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน สามารถวางเฉยด้วยปัญญา คือ มีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง นักบริหารก็มองดูพวกเขาเฉย ๆ ถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า ถ้ามีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้น นักบริหารต้องลงไปห้ามทันที และจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม ต้องไม่นิ่งดูลูกน้องทะเลาะกันแล้วเอาตัวรอดคนเดียว

นอกจากนี้ เมตตาในพรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีใช้เฉพาะนักบริหารเท่านั้นที่นำมาใช้ในการทำงาน แต่เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในสังคมไทยทุกหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในสถานการณ์ปกติ ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาต่างมีใจประกอบด้วยเมตตา มีความปรารถนาดีต่อกัน ทำให้การทำงานต่าง ๆ ราบรื่นและปฏิบัติงานกันอย่างมีความสุข เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความทุกข์ ฝ่ายที่เหลือก็มีใจประกอบด้วยกรุณา ให้ความช่วยเหลือ เช่น เมื่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีปัญหาในการทำงาน ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา ต่างก็ช่วยกันแก้ปัญหา แม้ในกรณีปัญหาส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับการทำงาน เช่น บุคคลในครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต ฝ่ายอื่น ๆ ในหน่วยงานในสังคมต่างก็เยี่ยมให้กำลังใจหรือร่วมแสดงความเสียใจนอกจากนี้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความสำเร็จ ฝ่ายอื่น ๆ ในหน่วยงานก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่น เมื่อมีการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในหน่วยงาน ก็มีการแสดงความยินดีด้วย หรือแม้ในกรณีส่วนตัว เช่น เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในหน่วยงานให้กำเนิดบุตรธิดา หรือบุตรธิดาเรียนจบ ฝ่ายที่เหลือในหน่วยงานที่ทราบข่าวก็มักจะไปร่วมแสดงความยินดีด้วย แต่เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา ได้เกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใน

หน่วยงาน ฝ่ายที่เหลือก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง เช่น กรณีที่มีการกระทำ ความผิดกฎระเบียบต่าง ๆ ของหน่วยงาน เป็นต้น¹⁹

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเมตตาพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทำให้การทำงานต่าง ๆ ราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สรุป

เมตตาเป็นหลักธรรมที่สร้างสันติให้ทุกชีวิตบนโลกใบนี้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข มีสันติภาพ ถึงแม้ความรักหรือเมตตานี้จะเป็นนามธรรม แต่การจะรับรู้และสัมผัสได้นั้นเกิดจากการประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของตนเองแล้วส่งไปถึงผู้อื่น เหมือนความสุขความทุกข์นั้นจะต้องรับรู้ด้วยตัวเอง ถึงจะบอกได้ว่าเป็นอย่างไร ฉะนั้น การสัมผัสถึงเมตตานี้ก็ฉะนั้น ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นที่ยอมรับกันในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาในพระพุทธเจ้า เมตตานี้เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนเราแผ่ความรักและเจริญ ความรักในสัตว์ทั้งหลาย ด้วยจิตเสมอกันในสัตว์ทุกจำพวกในที่ทั้งปวง เพื่อละกิเลสมีความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นบ่อเกิดของความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ที่ทำให้เกิดการอาฆาต จองล้าง จองผลาญ อันเป็นสิ่งที่ไม่สิ้นสุดเพื่อให้เกิดการละกิเลสเหล่านั้น พระพุทธเจ้าจึงเน้นให้คนเรา ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดีทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ อันเป็นที่มาของความหมายของการมีเมตตาธรรมในจิตใจ เมตตาที่มีคุณค่าต่อครอบครัว การศึกษา การทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เมตตาในพรหมวิหารมีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้บิดามารดาบุตรธิดาในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และถูกต้องตามหลักศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทย คือทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากนี้ เมตตาที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ การทำงานต่าง ๆ ราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

¹⁹ ยุบลวรรณ ตันเจียรรัตน์, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ), หน้า 152.

- _____ . **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- दनัย ไชยโยธา. **พจนานุกรมพุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2544.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.
- พระราชวรมนี. **ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมนใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- _____ . **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2542.
- _____ . **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2542.
- พระธรรมโกษาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **โรงเรียนวิสุทธิพุทธในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดควาวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2556.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พิสิฐ เจริญสุข. **ปณิธานกรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2543.
- ยุบลวรรณ ต้นเขียวรัตน์. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2540.
- วรญา ทองอุ่น. **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ**. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2548.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2535.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **พรหมวิหารธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทสหายภาพพิมพ์ จำกัด, 2527.
- สมเด็จพระพุฒจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ผู้แปล. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2541.
- สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, 2539.
- แสวง บุญเฉลิม. **รวมคำบรรยาย หลักวิชาชีพนักกฎหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.

การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
The Practice Satipatthana 4 for vipassana meditation

พระใบฎีกาศักดิ์ดิษฐ์ สิริมงคล (เชื้อทอง)¹

Phrabidika Saktichai Sirimangagaro (Chuuea-tong)

E-mail : 6411105018@mcu.ac.th

Received: September 12, 2024 Revised: December 23, 2024

Accepted: January 8, 2025

บทคัดย่อ

การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การมีเพียรพิจารณากำหนดเพา
กิเลสให้เร่าร้อน (อาตาปี) อบรมปัญญาญาณให้เกิดขึ้น (สัมปชาโน) และประกอบด้วยสติที่ใช้กำหนด
(สติมา) ได้แก่ การพิจารณากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณาเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การ
พิจารณาจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และการพิจารณาธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพื่อความรู้แจ้งรูป-
นาม ตามความเป็นจริง ให้รู้แจ้งในความเป็นไตรลักษณ์ว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นสิ่งที่ทุกข์ (ทุก
ขัง) และเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ประกอบกับจิตปรุงแต่งจิต รู้เหตุ รู้ผล รู้
ความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย จนสามารถละความยึดมั่นถือมั่นที่เกิดจากอำนาจของกิเลส
ทั้งหลายมาครอบงำ เกิดเป็นปัญญาญาณ บรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน ได้ในที่สุด

คำสำคัญ: สติปัฏฐาน 4, การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

Abstract

The Practice Satipatthana 4 for vipassana meditation involves diligently
contemplating the burning of defilements (*ātāpi*), training wisdom to arise
(*sampajāno*), and consisting of mindfulness used to determine (*satimā*), namely
contemplating Yanupassana Satipatthana Consideration of Vedanupassana
Satipatthana Consideration of Cittanupassana Satipatthana and consideration of
Dhammanupassana Satipatthana For knowledge and knowledge of form and name
As a matter of fact To be aware of the trinity of being impermanent (impermanent),

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Buddhist
Studies Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University

suffering (dukkha), and being non-self (anattā), which is a nature that combines with the mental conditioning of the mind, knowing cause, knowing effect, knowing reality. of all natural conditions Until you are able to let go of the attachment that comes from the power of all defilements to take over. Born into wisdom, eventually attaining the path, results, and nirvana.

Keywords: Satipatthana 4, Practice Vipassana Meditation+

บทนำ

ในพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่าสัตว์โลกเมื่ออุบัติขึ้นย่อมทำให้เกิดภพชาติตามมาอย่างไม่รู้จักจบสิ้น วนเวียนติดอยู่ในห้วงแห่งสังสารวัฏ อันยาวนานซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงได้หาหนทางเพื่อออกจากทุกข์ คือ การเจริญวิปัสสนา ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าบัญญัติเอาไว้ในพระไตรปิฎก ยกตัวอย่างพระพุทธพจน์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร² ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาง นี้เป็น ทางเดียว เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะ ไปประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว, 2) เป็นทางสายเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของบุคคลผู้เดียว คือ พระผู้มีพระภาค เพราะทรงทำให้เกิดขึ้น, 3) เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียวคือพระพุทธศาสนา และ 4) เป็นทางดำเนินไปสู่จุด หมายเดียว คือ พระนิพพาน) เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 ประการ”³ ดังนั้น การเจริญสติปัฏฐาน 4 จึงจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการดับทุกข์ซึ่งเป็นคำตอบ ซึ่งหาได้ที่ตัวของเรา

การเจริญสติปัฏฐาน 4 ตามนัยแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงวิธีการเจริญสติปัฏฐานมีอยู่ 21 บรรพ กระทำได้โดยการมีความเพียร สัมปชัญญะ และมีสติ พิจารณาในฐานทั้ง 4 ได้แก่ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณากายจำแนกวิธีปฏิบัติได้ 14 บรรพ) ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถที่จะเลือกปฏิบัติหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ตามความถนัด ได้แก่ อานาปานสติ การมีสติระลึกรู้ลมหายใจ, อิริยาบถใหญ่ การมีสติระลึกรู้อยู่ในอิริยาบถที่เป็นปัจจุบัน, อิริยาบถย่อย การมีสติระลึกรู้ในอิริยาบถย่อย, อาการ 32 คือ การพิจารณาอาการให้เห็นเป็นสิ่งปฏิกุศลไม่สะอาด, ธาตุ 4 คือ การพิจารณาร่างกายของตนเองว่าเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ และซากศพ 9 ระยะ คือการพิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นซากศพในระยะต่าง ๆ ให้เห็นกายว่าเป็นความไม่สวย ไม่งาม ไม่จีรังยั่งยืน

² ม.ม. (ไทย) 12/105/101.

³ ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/253.

เพื่อให้เกิดความสลดสังเวชใจ 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาเวทนา 1 บรรพะ) การมีสติระลึกไว้ในเวทนา คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ เฉย ๆ มีทั้งที่อิงอามิสและไม่อิงอามิส (อามิส คือเหยื่อล่อ) 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาจิต 1 บรรพะ) การมีสติระลึกไว้ที่จิตว่า จิตมีราคะหรือไม่มีราคะ จิตมีโทสะหรือไม่มีโทสะ จิตเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว จิตฟุ้งซ่านหรือมีสมาธิ ตามรู้จิตที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบัน และ 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน⁴ (การพิจารณาธรรม 5 บรรพะ) เป็นการมีสติรู้ในธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิเวศน์ 5, ชันธ 5, आयตนะ 12, โพชฌงค์ 7, อริยสัจ 4 ว่ามีการเกิดขึ้น และดับไปอย่างไร ตามที่เป็นจริงของสภาวธรรมนั้น ๆ ในขณะปัจจุบันวิริยีนทรีย์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการพัฒนาวิริยีนทรีย์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ การเพียรพิจารณาอย่างมีสติทำหน้าที่เผากิเลสให้เร้าร้อนทนอยู่ไม่ได้ใน กาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งตามเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำตามวงจรปฏิจลสมุปบาท เพื่อให้เห็นไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ จนละคลายความยึดติดด้วยอำนาจกิเลสทั้งปวง

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา⁵ คือ การพิจารณาสภาวะที่เกิดขึ้นเป็นขณะ ๆ เป็นการฝึกอบรมจิตให้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เป็นการเจริญสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน โดยวิธีการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 การฝึกสติโดยให้ตั้งมั่นในฐาน 4 คือ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ท่านจำแนกปฏิบัติไว้หลายอย่าง คือ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจ 1 อิริยาบถ กำหนดรู้ทันอิริยาบถ 1 สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำความเคลื่อนไหวทุกอย่าง 1 ปฏิกุลมณสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ 1 ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่าง ๆ 1 นวสัณนิททา พิจารณาซากศพในสภาพต่าง ๆ อันแปลกกันไปใน 9, 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉย ๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ, 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ อย่างไร ๆ ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ และ 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิเวศน์ 5 ชันธ 5 आयตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้

⁴ ม.ม. (ไทย) 12/115/112.

⁵ ที.ม. (ไทย) 10/273-300/325-351.

อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้น ๆ.และการกำหนด กาย เวทนา จิต และธรรมเหล่านี้ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล เรา ของเรา บุรุษหรือสตรี และมีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่สวยงาม โดยจำแนก เป็นสภาวะเห็น ได้ยิน เป็นต้น ผลการเจริญวิปัสสนาภาวนา จะทำให้เกิดวิสุทธิ 7 ประการ คือ ความบริสุทธิ์ ความหมดจด การชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ด้วยการบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้น ๆ ไป โดยลำดับจนบรรลุจุดหมาย เพื่อให้แจ้งพระนิพพาน⁶

จากความสำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้น บทความนี้นำเสนอ “การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูล และเป็นปัจจัยที่สำคัญ อันจะเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าจากการเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ของพุทธศาสนิกชน สืบต่อไป

ความหมายของสติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐาน 4 คือ การมีสติระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม เป็นข้อปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งตามเป็นจริงโดยไม่ถูกกิเลสเข้ามาครอบงำ เพื่อให้เห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งผู้วิจัยประสงค์ที่จะอธิบาย ดังนี้

คำว่า สติ (สร หีสาย+ติ) สติ ความระลึกได้ ความละลึกได้ ปมทํ สรติ หีสติ สติ ความรู้สึกตัวที่เบียดเบียนความประมาท ชื่อว่าสติ (ลบ ร ที่สุดธาตุ) สรติ จินตตติ สติ อากาโรที่ระลึกได้ ชื่อว่าสติ (สร จินตาย+ติ ลบ ร ที่สุดธาตุ) เทวเม ภิกขเว ธมมา กตเม เทว สติ จ สมปชชณณญจ ภิกษุทั้งหลายธรรม 2 อย่างเหล่านี้มีอะไรบ้าง คือสติและสัมปชัญญะ⁷

คำว่า ปฏฺฐาน ปฏฺฐาน (ป+ฐา) คตินิวัตติย+ยุ) การไป การออกไป การออกเดิน ความเป็นไป ปติฏฺฐียเต ปฏฺฐานํ ความเป็นไป ชื่อว่า ปฏฺฐานะ (ชอน ฐ อาเทศ ยุ เป็น อน ลบ อ)⁸

สติปัฏฐาน คือ ที่ตั้งของสติ สภาวะที่พึงตั้งไว้ด้วยสติ สติที่เข้าไปตั้งไว้ สติที่ตั้งไว้มั่น ความเป็นไปของสติ อุปสรรคตามนัยนี้ใช้ในความหมายว่า “เข้าไป แล่นไป หรือยัง มั่นคง”

สติปัฏฐาน หมายถึง การมีสติระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต ธรรม การดำรงสติไว้เฉพาะหน้า การตั้งสติมุ่งตรงต่อกัมมัญฐาน⁹ เปรียบเหมือนพระนครมี 4 ประตู คนที่มาแต่ทิศตะวันออกนำสิ่งของที่อยู่ทางทิศตะวันออก มาเข้าพระนครทางประตูทิศตะวันออก คนที่มาแต่ทิศใต้ ทิศตะวันตกก็

⁶ ม.ม. (ไทย) 13/3/4.

⁷ พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2557), หน้า 217.

⁸ พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต หน้า 504.

⁹ วิสุทธิ. (ไทย) 1/218/295.

เหมือนกัน คนที่มาแต่ทิศเหนือก็นำสิ่งของที่อยู่ทางทิศเหนือ มาเข้าพระนครทางประตูทิศเหนือฉันใด
ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันนั้น

สรุปความได้ว่า สติปัฏฐาน คือ การมีสติระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม การดำรงสติ
ไว้เฉพาะหน้า การตั้งสติมุ่งตรงต่อกัมมัญฐาน เป็นข้อปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งตามเป็นจริงโดยไม่ถูกกิเลส
เข้ามาครอบงำ เพื่อให้เห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ด้วยอานุภาพประชุมลงสู่ความ
เป็นอันเดียวกันหนึ่ง ที่กล่าวว่ามี 4 ก็โดยจัดตามอารมณ์

ความสำคัญของสติปัฏฐาน 4

ความสำคัญของสติปัฏฐาน 4 ในมหาสติปัฏฐานสูตรมีความสำคัญต่อคุณค่าของชีวิต
มากมายหลายประการ ดังเช่น การเห็นทุกข์ในรูปนามหรือขั้น 5 เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งผู้วิจัยประสงค์ที่จะอธิบาย ดังนี้

1) สติปัฏฐานเป็นทางของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ คือ พระพุทธเจ้าผู้เห็นความสิ้นไป
แห่งชาติผู้อนุเคราะห์ประโยชน์ ย่อมรู้ทางอันเป็นทางเอกพระพุทธะทั้งหลายในอดีต ข้ามโอฆะแล้ว
ด้วยทางนี้ในอนาคตก็จักข้ามด้วยทางนี้ ในปัจจุบันก็ข้ามด้วยทางนี้

2) สติปัฏฐานเป็นทางสิ้นทุกข์ คือ เมื่อบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอริยะ
ทำให้เป็นเครื่องนำออก ย่อมนำไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้กระทำความนั้น

3) สติปัฏฐาน คือ การพึ่งตน การมีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มี
ธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ดำเนินชีวิตอยู่ อย่างไรเล่า ได้แก่ ภิกษุเป็นผู้ตามดูกายในกายอยู่ ฯลฯ

4) สติปัฏฐานทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ยาวนาน คือ เพราะเจริญกระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน 4
เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว พระสัทธรรมจึงตั้งมั่นอยู่ยาวนาน

5) สติปัฏฐานทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์ คือ สติปัฏฐาน 4 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำ
ให้มากแล้วย่อมทำโพชฌงค์ 7 ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมทำ
วิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์¹⁰

สรุปความได้ว่า ความสำคัญของสติปัฏฐาน 4 ในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ สติปัฏฐานเป็น
ทางสิ้นทุกข์ คือ เมื่อบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอริยะ ทำให้เป็นเครื่องนำออก ย่อม
นำไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ ซึ่งก็คืออารมณ์ทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้วย่อมทำโพชฌงค์ 7 ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมทำวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์

¹⁰ ส.ม. (ไทย) 19/187/122.

ประเภทของสติปัฏฐาน 4

ประเภทของสติปัฏฐาน 4 คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ซึ่งผู้วิจัยประสงค์ที่จะอธิบาย ดังนี้

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ท่านจำแนกปฏิบัติไว้ 14 บรรพะ ได้แก่

- (1) อานาปานบรรพะ 1 คือ การกำหนดดูลมหายใจเข้าออก
- (2) อิริยาปถบรรพะ 1 คือ การเอาสติกำหนดรู้ิริยาบถใหญ่ทั้ง 4
- (3) สัมปชัญญะบรรพะ 1 คือ การเอาสติกำหนดรู้ิริยาบถย่อยมีการเหยียด การคู้ เป็นต้น
- (4) ปฏิกุลมณสีการบรรพะ 1 คือ การพิจารณาร่างกายของตนตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง ซึ่งมีส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกัน

(5) ธาตุมนสีการบรรพะ 1 คือ การเอาสติกำหนดรู้ร่างกายว่ามีธาตุทั้ง 4 คือ การพิจารณา ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ในกายของตน

(6) นวสวธิกาบรรพะ 9 คือ การพิจารณาซากศพที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ กัน หรือเรียกว่า การพิจารณาซากศพ 9 ระยะ เริ่มตั้งแต่ซากศพที่ตายใหม่ ๆ ไปจนถึงกระดูก¹¹

ดังนั้น กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน แบ่งเป็น 14 บรรพะ เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนา ได้แก่ อานาปานบรรพะ 1 ปฏิกุลมณสีการบรรพะ 1 และนวสวธิกาบรรพะ 9 เป็นอารมณ์ของสมถะ ส่วนอิริยาปถบรรพะ 1 สัมปชัญญะบรรพะ 1 ธาตุมนสีการบรรพะ 1 เป็นวิปัสสนา

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ได้แก่

- (1) เมื่อเสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่าเราเสวยสุขเวทนา
- (2) เมื่อเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่าเราเสวยทุกขเวทนา
- (3) เมื่อเสวยยทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่าเราเสวยยทุกขมสุขเวทนา
- (4) เมื่อเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส
- (5) เมื่อเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส
- (6) เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส
- (7) เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส
- (8) เมื่อเสวยยทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยยทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส

¹¹ ที.ม. (ไทย) 10/372-379/301-313.

(9) เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอาภิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอาภิส¹²
 ดังนั้น เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริง
 ว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดสุข ทุกข์ เฉย ๆ เป็นสามิส และเป็น
 นิรามิสตามที่เ็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า
 เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ได้แก่

- (1) จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่า จิตมีราคะ
- (2) จิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากราคะ
- (3) จิตมีโทสะ ก็รู้ชัดว่า จิตมีโทสะ
- (4) จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโทสะ
- (5) จิตมีโมหะ ก็รู้ชัดว่า จิตมีโมหะ
- (6) จิตปราศจากโมหะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโมหะ
- (7) จิตหดหู่ ก็รู้ชัดว่า จิตหดหู่
- (8) จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่า จิตฟุ้งซ่าน
- (9) จิตเป็นมหัคคตะ ก็รู้ชัดว่า จิตเป็นมหัคคตะ
- (10) จิตไม่เป็นมหัคคตะ ก็รู้ชัดว่า จิตไม่เป็นมหัคคตะ
- (11) จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่า จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า
- (12) จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่า จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
- (13) จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ชัดว่า จิตเป็นสมาธิ
- (14) จิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ชัดว่า จิตไม่เป็นสมาธิ
- (15) จิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ชัดว่า จิตหลุดพ้นแล้ว
- (16) จิตไม่หลุดพ้นก็รู้ชัดว่า จิตไม่หลุดพ้น¹³

ดังนั้น จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า
 เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มี
 โทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ อย่างไร ๆ ตามที่เป็นไป
 อยู่ในขณะนั้น ๆ

4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริง
 ว่าเป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่

¹² ที.ม. (ไทย) 10/381/314-315.

¹³ ที.ม. (ไทย) 10/381/314-315.

(1) นิเวศ 5 คือ สภาวะที่เป็นเครื่องกำกัณกุศลธรรมทั้งหลาย มีฌาน มรรค ผล เป็นต้น ไม่ให้เกิด โดยเฉพาะโลกียฌาน ถึงแม้ว่าจะเกิดขึ้นแล้ว ถ้ามีนิเวศเกิดขึ้นอีก โลกียฌานนั้นก็ย่อมจักเสื่อมลงได้ เว้นไว้แต่ โลกุตตรฌานเท่านั้น นิเวศ มี 5 ประการ ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิฉา

(2) ขันธ์ 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

- รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งรูป ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้
- เวทนาเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งเวทนา ความดับแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้
- สัญญาเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งสัญญา ความดับแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้
- สังขารเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งสังขาร ความดับแห่งสังขารเป็นอย่างนี้
- วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งวิญญาณ ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้¹⁴

(3) อายตนะ 12 คือ ที่เชื่อมต่อหรือแดน หมายถึง ที่ต่อให้เกิดความรู้เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแหล่งที่มาของความรู้มีอายตนะภายใน 6 ทางคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก 6 ทางคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์¹⁵

(4) โพชฌงค์ 7 คือ สติสัมโพชฌงค์ อัมมวชิยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์¹⁶

(5) อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ

- รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกข์’
- รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกขสมุทัย’
- รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกขนิโรธ’
- รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’¹⁷

ดังนั้น อัมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรม ได้แก่ นิเวศ 5 ขันธ์ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4

สรุปความได้ว่า สติปัฏฐาน 4 คือ กายานุสัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณา กาย เวทนานุสัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา จิตตานุสัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต อัมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม

¹⁴ ที.ม. (ไทย) 10/383/318-319.

¹⁵ ที.ม. (ไทย) 10/384/319-321.

¹⁶ ที.ม. (ไทย) 10/385/321-323.

¹⁷ ที.ม. (ไทย) 10/386/324.

หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการเจริญสติปัฏฐาน 4

หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการเจริญสติปัฏฐาน 4 ในอริยสัจธรรมมีพระพุทธรูปได้อธิบายถึง การคบหาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การมีศรัทธา การมนสิการโดยแยบคาย เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ขยายความ ตามลำดับ ดังนี้

ในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต อริยสัจธรรม มีพระพุทธรูปว่า

การคบหาสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์ การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต 3 บริบูรณ์ สุจริต 3 ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน 4 บริบูรณ์ สติปัฏฐาน 4 ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์ วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้¹⁸

1) การคบหาสัตบุรุษ

การคบหาสัตบุรุษ คือ การคบหาผู้ที่มีสัปปริสธรรม 7 ประการ ได้แก่

(1) ธรรมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น

(2) อุตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

(3) อุตถัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

(4) มัตถัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑอาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

¹⁸ อง.ทสก. (ไทย) 24/61/136

(5) กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

(6) ปริสัญญุตตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อกับชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

(7) บุคคลัญญตา หรือ บุคคลปโรปรัญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น¹⁹

2) การฟังสัทธรรม

การฟังสัทธรรมด้วยเคารพยอมเป็นไปเพื่อความมั่นคง ไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม ได้แก่

(1) การฟังธรรม เล่าเรียนธรรมแล้วจำธรรมโดยเคารพ

(2) ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้โดยเคารพ

(3) รู้รตรัฐธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ

(4) การเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัฏฐกถธรรม เวทลล

(5) การแสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร

(6) การบอกธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร

(7) การทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร

(8) การตรัสกรอง ฟังดู ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร

(9) การเล่าเรียนพระสูตรที่ทรงจำไว้ดี ด้วยบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ดี แม้อรรถแห่งบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ดี ย่อมเป็นเนื้อความที่มีนัยดี

(10) การเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับคำพรั่าสอนโดยเคารพ

(11) การที่เป็นพหูสูตรเล่าเรียนมาก ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตถกา ย่อมบอกแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นล่วงลับไป พระสูตรย่อมไม่ขาดเค้ามูล มีหลักฐานอยู่

(12) การไม่มักมาก ไม่ประพฤติย่อหย่อน ทอดธุระในการล่วงละเมิด เป็นหัวหน้าในทางวิเวก ปราศจากความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อกะทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง

¹⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 39, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2560), หน้า 287.

(13) หมู่คณะย่อมเป็นผู้สมัครสมานกันดี ขึ้นชมต่อกัน ไม่วิวาทกัน มีอุเทศเป็นอย่างเดียวกัน อยู่สบาย ก็เมื่อหมู่คณะสมัครสมานกันดี ไม่มีการด่ากันและกัน ไม่บริภาษกันและกัน ไม่มีการแข่งขันกันและกัน ไม่ทอดทิ้งกันและกัน ในเหตุการณ์เช่นนั้น คนผู้ไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใส และคนบางพวกที่เลื่อมใสแล้ว ย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้น

3) การมีศรัทธา

ศรัทธา หรือ สัทธา 4 ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ได้แก่

(1) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนนคยโชค เป็นต้น

(2) ปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

(3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

4) การมนสิการโดยแยบคาย

การมนสิการโดยแยบคาย คือ พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ จนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตริตรงให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมีให้เกิดอวิชาและต้นหา

การมนสิการโดยแยบคาย หรือ โยนิโสมนสิการ มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

(1) เป็นองค์ประกอบภายใน คือ พิจารณาเข้าใจด้วยตนเอง รู้จักคิดด้วยตนเอง

(2) เป็นปัจจัยให้เกิดปัญญา หรือเป็นเหตุให้เกิดปัญญา คือ ทำให้เกิดการใช้ปัญญาพร้อมกับการทำให้ปัญญานั้นเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

(3) เป็นอาหารหล่อเลี้ยงสติสัมปชัญญะ คือ ช่วยให้อสติสัมปชัญญะที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นช่วยให้สติสัมปชัญญะที่เกิดขึ้นแล้วเกิดต่อเนื่องไปอีก

(4) เป็นธรรมะรักษาตน คือ ทุกคนสามารถใช้โยนิโสมนสิการได้ตั้งแต่มนสิการในแนวทางของศีลธรรม ความดีงาม

(5) เป็นกุศลธรรม คือ เป็นการมองตามความเป็นจริง หรือมองตามเหตุ ไม่ใช่มองตาม
อวิชชา ตัณหา หรือมองตามสิ่งทั้งหลายที่มันเป็นของมัน²⁰

การทำในใจให้แยบคาย หรือ การพิจารณาโดยแยบคาย กล่าวคือ ความเป็นผู้ฉลาดในการ
คิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณา ไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือ
คิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่
ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าวหรือที่
เรียก ปรัตยัสยะ²¹ อีกชั้นหนึ่ง กับทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดชอบหรือ สัมมาทิจิ²² (เห็นชอบ) ทำให้มี
เหตุผล และไม่มุงาย

5) การมีสติสัมปชัญญะ

สติมีหน้าที่ในการคอยควบคุมกำกับรักษากิจไว้เพื่อไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่านในอารมณ์ตาม
อำนาจเป็นไปตามแรงแห่งความศรัทธาและวิริยะเพื่อทำให้เกิดปัญญา สติจึงมีความจำเป็นต่อการงาน
ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการเจริญกรรมฐาน การดำเนินชีวิตประจำวัน การเดิน การนั่ง การนอน การ
ขับถ่าย เป็นต้น มนุษย์ทุกคนจึงต้องมีสติ สติจะทำหน้าที่ของตัวมันเองเองโดยจะทำหน้าที่ควบคู่กับ
สัมปชัญญะ เรียกว่า สติสัมปชัญญะ²³ จะเป็นตัวที่คอยควบคุมทั้งกายวาจาใจของบุคคลคนนั้น

6) การสำรวมอินทรี

อินทรียสังวร สำรวมอินทรี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้าย ในเวลาเห็น
รูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ได้แก่

(1) สำรวมตา ที่เมื่อกระทบรูป ย่อมเกิดความพอใจ ไม่พอใจ หรือเฉย ๆ อย่างใดอย่าง
หนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

(2) สำรวมหู ที่เมื่อกระทบเสียง ย่อมเกิดความพอใจ ไม่พอใจ หรือเฉย ๆ อย่างใดอย่าง
หนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

(3) สำรวมจมูก ที่เมื่อกระทบกลิ่น ย่อมเกิดความพอใจ ไม่พอใจ หรือเฉย ๆ อย่างใด
อย่างหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

(4) สำรวมลิ้น ที่เมื่อกระทบรส ย่อมเกิดความพอใจ ไม่พอใจ หรือเฉย ๆ อย่างใดอย่าง
หนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

²⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 47, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์แพรวคอมมิวนิสต์ จำกัด, 2559), หน้า 672-674.

²¹ อัง.ทุก.อ. (ไทย) 2/127/66.

²² ที.ม. (ไทย) 10/330/258.

²³ ส.ม. (ไทย) 19/368/211-212.

(5) สํารวมกาย ที่เมือกระทบโณฐัพพะ ย่อมเกิดความชอบใจ ไม่ชอบใจ หรือเฉย ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติ

(6) สํารวมใจ ที่เมือกระทบธรรมารมณํ ความคิดความนึก ที่มักผุดเกิดขึ้นเองเสมอ ๆ ตลอดจนความคิดที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งสืบเนื่องต่อจากการผัสสะของอินทริยอื่น ๆ ทั้ง 5 ย่อมเกิดความชอบใจ ไม่ชอบใจ หรือเฉย ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติ

7) การทําสุจริต 3

การทําสุจริต 3 ความประพตติติ ประพตติชอบ ได้แก่

(1) กายสุจริต ประพตติชอบด้วยกาย คือการกระทำความดีทางกาย มี 3 อย่างคือ เว้นจากฆ่าสัตว์ 1 เว้นจากลักทรัพย์ 1 เว้นจากประพตติผิดในกาม 1

(2) วจีสุจริต ประพตติชอบด้วยวาจา คือการกระทำความดีทางวาจา มี 4 อย่าง คือ เว้นจากพูดเท็จ 1 เว้นจากพูดส่อเสียด 1 เว้นจากพูดคำหยาบ 1 เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ 1

(3) มโนสุจริต ประพตติชอบด้วยใจ คือการกระทำความดีทางใจ มี 3 อย่าง คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา 1 ไม่พยาบาทปองร้ายเขา 1 เห็นชอบตามคลองธรรม ¹²⁴

8) การเจริญสติปัฏฐาน 4

การเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ การปฏิบัติเพื่อบรรลุแจ้ง คือเข้าใจตามเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ และเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาเห็นกายเวทนา จิต และธรรม ได้แก่

(1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

(2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

(3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

(4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิรวรรณ 5 ชั้นธ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 และอริยสัจ 4 ²⁵

9) การเจริญโพชฌงค์ 7

การเจริญโพชฌงค์ 7 ได้แก่

(1) สติสัมโพชฌงค์ คือ การระลึกได้ ซึ่งไม่ใช่เพียงการระลึกถึงแบบธรรมดา ๆ แต่หมายถึงการเฝ้าดูอย่างตื่นตัวที่ตรงต่ออารมณ์ จึงเรียกชื่อให้ตรงกับความจริงว่าพลังแห่งการเฝ้าดู

²⁴ อภ.ส. (ไทย) 34/840/327.

²⁵ ท.ม. (ไทย) 10/386/324.

(2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คือ การเลือกเฟ้น พิจารณาธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง ความเห็นชอบที่ประกอบด้วยวิตก คือ การยกจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์

(3) วิริยสัมโพชฌงค์ คือ การพิจารณาเพียรพยายามต่ออารมณ์ อุตทน กับความยากลำบากต่าง ๆ ทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี ไม่ว่างานนั้นจะยากลำบากมากน้อยสักเพียงใดก็ตาม

(4) ปัตติสัมโพชฌงค์ คือ การพิจารณาปติที่มีกำลังอันเป็นอาการของความยินดี ผู้ที่มีปตินั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ ด้วยเหตุนี้ปติจึงเป็นเหตุแห่งการตรัสรู้ได้จริง

(5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ การพิจารณากำหนดรู้สมุจเฉทวิเวก นิสสรณวิเวก ปฏิปัสสัทธิวิเวก เพราะเป็นวิปัสสนา ความระงับแห่งนามกาย และจิต เพราะเหตุที่ปฏิบัติดำเนินไปสม่ำเสมอแล้ว ในอารมณ์ที่มีไตรลักษณ์ปรากฏ

(6) สมาธิสัมโพชฌงค์ คือ การพิจารณาตั้งจิตให้มั่น จนทำให้เจริญขึ้นเป็นสมาธิในทริยสมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในการเจริญสมถภาวนาเป็นตัวบริกรรมสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ สำเร็จเป็นสมาบัติ 8 และอัปปนิหิตสมาธิ คือ สมาธิตามที่เห็นไตรลักษณ์จนถึงมรรค ผล นิพพาน

(7) อุเพกขาสัมโพชฌงค์ คือ การพิจารณาวางใจเป็นกลาง ผู้เจริญอุเพกขาสัมโพชฌงค์ย่อมตั้งการวางตนเป็นกลางในสัตว์ ด้วยอาการ 2 อย่าง คือ ด้วยการพิจารณาถึงความที่ตนและผู้อื่นมีกรรมเป็นของ ๆ ตน และด้วยการพิจารณาถึงความไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา²⁶

สรุปความได้ว่า หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ การคบหาสัตบุรุษ คือ การคบหาผู้ที่มีสัพปุริสธรรม การฟังสัทธรรมด้วยเคารพยอม การมีศรัทธาความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล การมนสิการโดยแยบคาย เป็นผู้ฉลาดในการคิดพิจารณาด้วยสติสัมปชัญญะ การสำรวมอินทรี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การทำให้สุจริต 3 กาย วาจา ใจ การเจริญสติปัฏฐาน 4 กาย เวทนา จิต ธรรม การเจริญโพชฌงค์ 7 เพื่อทำให้วิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์

การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ในมหาสติปัฏฐานสูตร อธิบายถึงอาตาปี สัมปชาโน และสติมา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง คือเข้าใจตามเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ และเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาเห็นกายเวทนา จิต และธรรม ซึ่งผู้วิจัยประสงค์ที่จะอธิบาย ดังนี้

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีความเพียรพิจารณา ด้วยสัมปชัญญะ อย่างมีสติไม่ลืมนึกว่ากายเป็นแค่ที่รวมของธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟมาประชุมรวมกันเป็นร่างกาย ไม่มองกายด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา แต่มองแยกเป็น รูปธรรมหนึ่ง ๆ อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิดขึ้นตาม

²⁶ อง.ทสก. (ไทย) 24/62/139.

วงจรถุจฺจสมฺมุเปตถ กัจะเห็นความเกิตตบ และเห็นว่ากายลั่วนไม่เทียง เป้นทุกข์ และเป็นอนัตตา โดย
การพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กัจจตอภิชมาและโหมนัสในโลกได้

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีความเพียรพิจารณา ด้วยสัมปชัญญะ อย่างมีสติ
ไม่ลืมนวาทนา ทั้งสุข ทุกข์ อุเบกขา มีและไม่มีอาภิส ลั่วนเป้นนามธรรมอย่างหนึ่ง ไม่มองเวทนาด้วย
ความเป็นคน สัตว์ เรา เขา แต่มองแยกเป้นแค้นามธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิตขึ้นเป้น
วงจรถุจฺจสมฺมุเปตถ กัจะเห็นความเกิตตบ และเห็นว่าเวทналั่วนไม่เทียง เป้นทุกข์ และเป็นอนัตตา
โดยการพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีความเพียรพิจารณา ด้วยสัมปชัญญะ อย่างมีสติ
ไม่ลืมนวาทจิตมีเหตุไกล้คือเจตสิกมากมายเป้นปัจจัยให้เกิตอยู่ ไม่มองจิตด้วยความเป้นคน สัตว์ เรา เขา
คือไม่มองว่าเรากำลังคิด เรากำลังโกรธ หรือเรากำลังเหม่อลอย แต่มองแยกเป้นนามธรรมอย่างหนึ่ง ที่
อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิตขึ้นเป้นวงจรถุจฺจสมฺมุเปตถ กัจะเห็นความเกิตตบ และเห็นว่าจิตลั่วนไม่
เทียง เป้นทุกข์ และเป็นอนัตตา โดยการพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กัจจตอภิชมาและโหมนัสในโลกได้

4) ธมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีความเพียรพิจารณา ด้วยสัมปชัญญะ อย่างมีสติ
ไม่ลืมนวาทโลกิยธรรมทั้งปวงเกิตจากเหตุปัจจัยมากมาย ไม่มองด้วยความเป้นคน สัตว์ เรา เขา แต่มอง
เป้นรูปธรรมและนามธรรม ที่อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิตขึ้นเป้นวงจรถุจฺจสมฺมุเปตถกัจะเห็นความ
เกิตตบ และเห็นว่าธรรมที่เกิตจากเหตุปัจจัยลั่วนไม่เทียง (อนิจจัง) เป้นทุกข์ (ทุกขขัง) และเป็น
อนัตตา (อนัตตา) โดยการพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กัจจตอภิชมาและโหมนัสในโลกได้²⁷

สรุปความได้ว่า วิริยินทริยในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การมีความเพียรพิจารณา
(อาตาปี) ด้วยสัมปชัญญะ (สัมปชาโน) และการมีสติ (สติมา) โดยการพิจารณาใน กาย เวทนา จิต และ
ธรรม ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่่อรู้แจ้งตามเป้นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำตามวงจรถุจฺจสมฺมุ
เปตถ เพื่่อให้เห็นไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ะ จนละคลายความยึดติดด้วยอำนาจกิเลสทั้งปวง

บทสรุป

การเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การมีเพียรพิจารณากำหนดเภา
กิเลสให้เร้าร้อน (อาตาปี) อบรมปัญญาญาณให้เกิตขึ้น (สัมปชาโน) และประกอบด้วยสติที่ใช้กำหนด
(สติมา) ได้แก่ การพิจารณากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณาเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การ
พิจารณาจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และการพิจารณาธมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพื่่อความรู้แจ้งรูป-
นาม ตามความเป็นจริง ให้รู้แจ้งในความเป็นไตรลักษณ์ว่าเป็นสิ่งไม่เทียง (อนิจจัง) เป้นสิ่งที่ทุกข์ (ทุก

²⁷ ที.ม. (ไทย) 10/372-403/301-340.

ซัง) และเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ประกอบกับจิตปรุงแต่งจิต รู้เหตุ รู้ผล รู้ความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย จนสามารถละความยึดมั่นถือมั่นที่เกิดจากอำนาจของกิเลสทั้งหลายมาครอบงำ เกิดเป็นปัญญาญาณ บรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน ได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

_____. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ). การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, 2549.

พระโมคคัลลานเถระ. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2557.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐานที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, 2554.

พินิจวงจรปฏิจฺจสมุปบาทตามหลักพระพุทธศาสนา

A Review of Paṭiccasamuppāda Circle in Buddhist Perspectives

พระครูโกวิทศาสนกิจ (อัมพร ฉนทโร)¹

Phrakhrukowitsadsanakit (Amporn/Chandakaro)

E-mail : 6411105015@mcu.ac.th

Received: September 12, 2024 Revised: January 8, 2025

Accepted: January, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า ปฏิจฺจสมุปบาท หมายถึง การเกิดขึ้นร่วมกันของธรรม 12 ประการ คือ อวิชชา สังขารวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ ซึ่งความสัมพันธ์ของปฏิจฺจสมุปบาท มีทั้งสายเกิด และสายดับ โดยสายเกิดนั้น อวิชชาทำให้เกิดสังขาร สังขารทำให้เกิดวิญญาน วิญญานทำให้เกิดนามรูป นามรูปทำให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะทำให้เกิดผัสสะ ผัสสะทำให้เกิดเวทนา เวทนาทำให้เกิดตัณหา ตัณหาทำให้เกิดอุปาทาน อุปาทานทำให้เกิดภพ ภพทำให้เกิดชาติ ชาติทำให้เกิดชรามรณะ ชรามรณะทำให้เกิดความทุกข์ โศรก ปริเทวนา ความทุกข์ทั้งปวงก็เกิดขึ้น ส่วนสายดับก็ดับย้อนกลับไป เมื่อดับได้ อย่างนี้ วงจรของปฏิจฺจสมุปบาทที่มีการสืบต่อมานานก็ขาดตอนลง วงจรของชีวิตไม่มีการสืบต่อ การเกิดในชาติปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นชาติสุดท้าย การดับวงจรของชีวิตหรือดับปฏิจฺจสมุปบาทได้ ถือว่าเป็นการบรรลุธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนาเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอรหันต์ จักไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

คำสำคัญ: พินิจวงจร, ปฏิจฺจสมุปบาท, ตามหลักพระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to show that Paṭiccasamuppāda or the co-occurrence of the 12 Dhammas, namely ignorance, mental formations, consciousness, name and forms, six sensual bases, sensation, feeling, craving, attachment, being, old age and death, which are related. This Paṭiccasamuppāda contains both arisen way

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Buddhist Studies Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University

and extinguished way. The risen way starts with ignorance as a factor in *Saṅkhāra* which later causes the rise of consciousness, consciousness causes the rise of name and forms, name and form cause the rise of six sensual organs, the six sensual organs causes the rise of contacts, the contacts causes the rise of feeling, feeling causes the rise of desire, the desire causes the rise of attachment, the attachment causes the rise of being, being causes the rise of birth, the birth causes the old age and death and old age and death cause the rise of sorrows, lamentation, suffering, sadness and distress, thus the whole suffering arises. As for the extinguished line, it extinguished and went reverse. The cycle of *Paṭīccasamuppāda* that had been continued for a long time was broken. The cycle of life is not continuous, the present life becomes the last birth, the extinguishment of *Paṭīccasamuppāda* is considered to be the attainment of the highest level of Dhamma in Buddhism, becoming a noble person or Arahant, who will never return to the cycle of death and rebirth anymore.

Key words: Review of the Cycle, *Paṭīccasamuppāda*, Buddhist Teaching

บทนำ

มนุษย์เกิดมานำเอาความทุกข์เกิดมาด้วยกันทั้งสิ้น เหมือนดอกเห็ดที่เกิดมาหอบเอาฝุ่นคือดินมาด้วยฉนั้น การเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์อยู่รำไป ต้นเหตุที่ทำให้เป็นทุกข์ คือความทะยาน อยาก (ตัณหา 3) ความทะยานอยากในกาม ได้แก่ กามตัณหา ความทะยานอยากในภพ ได้แก่ ภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ ได้แก่ วิภวตัณหา เมื่อความทะยานอยาก² คือตัณหาเกิดมี ก็จะทำให้ธรรมอื่น ๆ เกิดมีตามไปด้วย เช่น เมื่อมีชาติ ชรามรณะก็เกิดมี เมื่อมีชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส สุปายาสะก็เกิดมีเป็นต้น การเกิดอย่างนี้เป็นประจักษ์ชัด แห่งชีวิตที่ผู้กมัตมนุสย์ให้เวียนวนอยู่ในวัฏฏะ ไม่มีที่สิ้นสุด ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทนั่นเองกล่าวคือ สมัยหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัศจรรยจริง ไม่เคยปรากฏ ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังปรากฏแก่ข้าพระองค์ เหมือนกับว่าเป็นธรรมง่าย ๆ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจปฏิจจสมุปบาทนี้ หมุ่สัตว์จึงยังเหมือน

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 30, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิณม, 2558), หน้า 79.

ขอด้ายของช่างหูก เป็นปมม้วนเหมือนกระจุกด้ายเหมือนหม้อมุงกระต่ายและหล้าปล้อง ไม่ข้าม พันอบาย ทุคติ วินิบัติและสงสาร³

ปฏิจสมุปบาท หมายถึง การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันการเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน และกัน⁴คือ การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ ธรรม 12 ประการนี้ต่างเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเกิดด้วยตัวเองโดด ๆ ซึ่งปฏิจสมุปบาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ทรงมุ่งหมายที่จะทรงแสดงถึงภาวะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยให้กันและกันเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระพุทธานุสัที่ตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจสมุปบาทคืออะไร คือ การที่อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป และนามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรามรณะ”⁵

จากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงผลที่เกิดจากการที่ธรรมทั้งหลายได้อาศัยกันเกิดขึ้น “โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย”⁶

ความหมายของปฏิจสมุปบาท

ปฏิจสมุปบาท มาจากคำบาลีว่า “ปฏิจสมุปบาท” ซึ่งประกอบด้วยคำ ปฏิจ กับ คำว่า สมุปบาท ปฏิจ แปลว่า อาศัย สมุปบาท (แยกเป็น ส รวม + อุปาท เกิดขึ้น) แปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกัน⁷ เมื่อรวมคำทั้ง 2 เข้าด้วยกัน จึงแปลได้ว่า การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันการเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันนี้คือ การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะธรรม 12 ประการนี้ต่างเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเกิดด้วยตัวเองโดดๆ ซึ่งปฏิจสมุปบาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ทรงมุ่งหมายที่จะทรงแสดงถึง ภาวะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยให้กันและกันเกิดขึ้น จากพุทธานุสันี้สรุปได้ว่า ปฏิจสมุปบาท นี้มีชื่อเรียกอื่นๆ ได้อีก ดังนี้ คือ

- 1) ัมมฐิตตา หรือ ัมมฐิติ แปลว่า ความดำรงอยู่แห่งธรรม

³ ที.ม. (ไทย) 10/95/57.

⁴ อธิวาส บำเพ็ญบุญบารมี, หลักปฏิบัติพิจารณาปฏิจสมุปบาท, (โครงการธรรมศึกษาวิจัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 5.

⁵ ส.น. (ไทย) 16/2/2.

⁶ ส.น. (ไทย) 16/2/2.

⁷ อธิวาส บำเพ็ญบุญบารมี, หลักปฏิบัติพิจารณาปฏิจสมุปบาท, หน้า 5.

2) ธรรมนิยามตา หรือ ธรรมนิยาม แปลว่า ความแน่นอนแห่งธรรม ความแน่นอนตามธรรม

3) อิทัปปัจจยตา แปลว่า ความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย

4) ตถตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้นเอง

5) อวิตถตา แปลว่า ความไม่ผิดจากความเป็นเช่นนั้น

6) อนัญญุตตา แปลว่า ความไม่เป็นอย่างอื่น

7) ปัจจยาการ แปลว่า อาการแห่งปัจจัย⁸

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของปฏิจจสมุปบาทว่า สูตรของปฏิจจสมุปบาทนั้น ตรัสไว้หลายแบบเช่น แบบอนุโลม จากอวิชชาไปหาความทุกข์ แบบปฏิโลมจากความทุกข์ไปหาอวิชชา และยังมีทั้งฝ่ายนิโรธวาร คือการดับ ซึ่งตรัสทั้งสองแบบด้วยเหมือนกัน และยังมีตรัสตั้งต้นที่อายตนะกระทบกันแล้วเกิดวิญญาณผัสสะเวทนาไปเลย โดยไม่กล่าวชื่อของอวิชชาออกมาก็ยังมี และตรัสเพียงเวทналงไปหาความทุกข์ก็มี ที่แปลกที่สุดนั้นตรัสรวมสมุทัยวารกับนิโรธวารไว้ในสายเดียวกัน คือตรัสว่า อวิชชาให้เกิดสังขาร-วิญญาณ-นามรูป ไปจนถึงตัณหา แล้วเปลี่ยนเป็นตรัสความดับของตัณหา-อุปาทาน-เรื่อไปจนถึงดับทุกข์ ทำนองจะทรงแสดงยืนยันว่า แม้ปฏิจจสมุปบาทจะดำเนินไปจนถึงตัณหาแล้วก็ยังอาจจะเกิดสติกันกระแสนั้นให้หยุด และวกกลับกลายเป็นการดับทุกข์ได้อย่างน่าอัศจรรย์ ถ้าเราจะนำเอาสูตรของปฏิจจสมุปบาททุก ๆ แบบมาดูพร้อม ๆ กัน จะทำให้มองเห็นได้ชัดทีเดียวว่า เรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้ไม่ใช่เรื่องที่ต้องกินเนื้อที่หรือเวลา คร่อมกันถึง 3 ภพ 3ชาติ (ตามความหมายในภาษาคนธรรมดา) เลย⁹

พร รัตนสุวรรณ ได้ให้ความหมายของปฏิจจสมุปบาทในหนังสือพุทธวิทยา เล่ม 1 สรุปความหมายของปฏิจจสมุปบาทได้ว่า หมายถึง สายโซ่แห่งชีวิต คือ ความเป็นไปของชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายและในที่สุดจะต้องเกิดอีกนั้นเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง ถ้าหากเราเข้าใจปัจจัยเหล่านั้นอย่างถูกต้องชัดเจนทุกข้อ เราจะสามารถเข้าใจปัญหาของชีวิตได้ทั้งหมด ปฏิจจสมุปบาทเป็นกฎเหนือกฎต่างๆ สามารถนำมาอธิบายกฎต่างๆ ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้อธิบาย ถ้ารู้น้อยและเข้าใจน้อยก็อธิบายได้น้อย¹⁰

⁸ บรรจบ บรรณรุจิ, กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิตปฏิจจสมุปบาท, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2535), หน้า 4.

⁹ พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2556), หน้า 36-37.

¹⁰ พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, 2537), หน้า 5.

บรรจบ บรรณรุจิได้ให้ความหมายของปฏิจจสมุปบาทในหนังสือปฏิจจสมุปบาท สรุปได้ว่า ปฏิจจสมุปบาท หมายถึง หลักธรรมสำคัญทางศาสนา สอนให้รู้ถึงชีวิตว่า เกิด ดำรงอยู่ ตาย และสืบต่ออย่างไร ชีวิตปุณชนต่างมีสุขมีทุกข์ ความรู้สึกลึกลับสุขและทุกข์มาจากมูลเหตุที่แท้จริง คือ

- 1) อวิชชา
- 2) ตัณหา
- 3) อุปาทาน

กิเลสเหล่านี้ปรุงแต่งจิต ทำให้ชีวิตมีความสุขและความทุกข์สลับตอกันไป การตายไม่ใช่บทอธิบายเรื่องราวของชีวิตปัจจุบันและหลังความตาย ชีวิตปัจจุบัน เมื่อคนเราเกิดความคิดขึ้นมา (นั้น) หมายถึงมีวงจรปฏิจจสมุปบาทเกิดขึ้นครบถ้วน เกิดดับเป็นปัจจัยสลับตอกันไป ส่วนชีวิตหลังความตาย คือ การที่คนเราเกิดใหม่ เป็นการเกิดสลับต่อจากจิตขณะปัจจุบัน เมื่อคนเราเข้าใจปฏิจจสมุปบาท ก็สามารถเข้าใจธรรมอื่นได้ด้วย เพราะธรรมอื่นแตกแขนงมาจากปฏิจจสมุปบาท¹¹

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของของปฏิจจสมุปบาทในหนังสือพุทธธรรมว่า หลักปฏิจจสมุปบาท หมายถึง หลักการแสดงให้เห็นอาการที่สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยความสัมพันธ์สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยอาศัยเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายไม่คงที่อยู่ออย่างเดิม แม้ขณะจิตเดียว สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง คือไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้ของมัน สิ่งทั้งหลายไม่มีมูลการณ์ หรือต้นกำเนิดสุด พุทธอีกนัยหนึ่งว่าอาการที่สิ่งทั้งหลายปรากฏเป็นรูปต่าง ๆ มีความเจริญความเสื่อมเป็นไปต่าง ๆ นั้น แสดงถึงสภาวะที่แท้จริงของมันว่าเป็นกระแสกระบวนการความเป็นกระแสแสดงถึงการประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ รูปกระแสปรากฏเพราะองค์ประกอบทั้งหลายสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน กระแสดำเนินไปแปรรูปได้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ ไม่คงอยู่แม้ขณะเดียว... กระแสแห่งเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งทั้งหลายปรากฏโดยเป็นไปตามธรรมชาติ ดำเนินไปได้ก็เพราะว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่คงอยู่ เกิดดับแตกสลายไป ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน และสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน... ปฏิจจสมุปบาทแสดงให้เห็นภาวะที่

- 1) ไม่เที่ยง (อนิจจัง)
- 2) ไม่คงที่ (ทุกขัง)
- 3) ไร้ตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา)

แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นเหตุปัจจัยแก่กันของสิ่งทั้งหลายนั้น จนปรากฏรูปออกเป็นสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ ภาวะและความเป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาทมีแก่สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็น

¹¹ บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท, (กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, 2538), หน้า 16.

รูปธรรม นามธรรม ทั้งโลกฝ่ายวัตถุ และชีวิตที่ประกอบด้วยรูปธรรมนามธรรม โดยแสดงออกเป็นกฎธรรมชาติดังต่าง ๆ คือธรรมนิยาม กฎความสัมพันธ์แห่งเหตุและผล¹²

องค์แห่งปัจจุสมุปบาท

ปัจจุสมุปบาท มีองค์ประกอบซึ่งเป็นหลักการสำคัญทั้งหมด 12 ข้อ แต่ละข้อมีประเด็นควรศึกษาให้ทราบไว้เป็นเบื้องต้น ดังนี้

(1) อวิชชา¹³ หมายถึง ความไม่รู้ ตรงข้ามกับวิชชา ความรู้ในที่นี้คือ 1) ความไม่รู้ในทุกข์ 2) ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) 3) ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) 4) ความไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

(2) สังขาร¹⁴ หมายถึง สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งกล่าว คือ ความจงใจที่ประกอบด้วยเจตนาอันได้แก่ 1) การแสดงออกทางกาย เรียกว่า กายสังขาร (สภาวะที่ปรุงแต่งกาย) 2) การแสดงออกทางวาจา เรียกว่า วาจาสังขาร (สภาวะที่ปรุงแต่งวาจา) 3) การแสดงออกทางใจ เรียกว่า จิตตสังขาร (สภาวะที่ปรุงแต่งใจ) 4) ความคิดที่ปรุงแต่งเกิดขึ้นนี้อาจจะมีทั้งที่เป็นส่วนดี เป็นบุญ เรียกว่า ปุญญาภิสังขาร 5) ส่วนที่ไม่ดี เป็นบาป เรียกว่า อปุญญาภิสังขาร 6) ความคิดที่ปรุงแต่งจิตอันมั่นคงของผู้ที่ได้บรรลุรูปสมบัติ เรียกว่า อาเนญยาภิสังขาร 7) ความคิดที่ปรุงแต่งกายสังขารและวาจาสังขาร เป็นปุญญาภิสังขาร และอปุญญาภิสังขาร แต่ในจิตตสังขารเป็นสังขารได้ทั้ง 3 ประการ

(3) วิญญาณ หมายถึง ความรู้แจ้งอารมณ์ต่างๆ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และสัมผัสทางใจ ตามติดให้เกิดการรับรู้ต่างๆ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มี 6 ประการ คือ 1) จักขุวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา) 2) โสตวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางหู) 3) ชานวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก) 4) ชิวหาวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น) 5) กายวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย) 6) มโนวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางใจ)¹⁵ ในวงจรปัจจุสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติ มีปรากฏในคัมภีร์อิทธิธรรมและคัมภีร์อรรถกถารุ่นหลัง เช่น วิสุทฺธิมรรค แบ่งวิญญาณออกเป็น 2 ชนิด คือ วิถีวิญญาณ ได้แก่ วิญญาณ 6 ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปวัตติวิญญาณ และวิญญาณอีกชนิดหนึ่ง ทำหน้าที่เชื่อมต่อ ภพ เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ¹⁶

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 88.

¹³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2554), หน้า 520.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 411.

¹⁵ ม.ม. (ไทย) 12/101/96, ส.นิ. (ไทย) 16/1/7.

¹⁶ อภิ.วิ. (ไทย) 35/77/487.

(4) นามรูป คือ นามธรรม 5 อย่าง ได้แก่ 1) เวทนา (ความเสวยอารมณ์) 2) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) 3) เจตนา (ความจงใจ) 4) ผัสสะ (ความกระทบหรือสัมผัส) 5) มนสิการ (ความกระทำไว้ในใจ) หรือนามชั้น 3 คือ เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น (เจตนา ผัสสะ มนสิการ จัดเป็น สังขารชั้น) รูป ได้แก่ มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูป 24

(6) ผัสสะ คือ ความถูกต้องหรือกระทบ หมายถึง อาการที่จิตหรือวิญญาณถูกต้องหรือกระทบกับอารมณ์คือสิ่งเร้าแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉยๆ ผัสสะมี 6 อย่าง คือ 1) จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา) 2) โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู) 3) ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก) 4) ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น) 5) กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย) 6) มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ)¹⁷ ความสัมผัส 3 อย่างนี้ จะต้องมียธรรม 3 อย่างมาประกอบกัน เช่น จักขุสัมผัสจะต้องมีจักขุปสาท รูป และจักขุวิญญาณ มาประกอบกัน ถ้าเป็นแต่เพียงจักขุปสาทกระทบกับรูปเฉยๆ ยังไม่เกิดจักขุวิญญาณ ก็ยังไม่เป็นผัสสะ ผัสสะอื่นๆ ก็ทำนองเดียวกัน

(7) เวทนา หมายถึง ความเสวยอารมณ์ คือ ความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือรู้สึกเฉยๆ การเสวยอารมณ์นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากผัสสะ เมื่อองค์ทั้ง 3 มาประกอบกัน จึงเกิดผัสสะ ต่อจากผัสสะก็เกิดเวทนา คือ การเสวยอารมณ์ที่ต่อจากสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เวทนาดังกล่าวนั้นมี 6 ประการตามแดนที่เกิด คือ 1) จักขุสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางตา) 2) โสตสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางหู) 3) ฆานสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจมูก) 4) ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางลิ้น) 5) กายสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางกาย) 6) มโนสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากสัมผัสทางใจ)¹⁸

(8) ตัณหา คือ ความทะยานอยาก เมื่อแบ่งตามแดนที่เกิดแล้ว มี 6 ประการ คือ 1) รูปตัณหา (ความทะยานอยากได้ในรูป) 2) สัทตตัณหา (ความทะยานอยากได้ในเสียง) 3) คันธตัณหา (ความทะยานอยากได้ในกลิ่น) 4) รสตัณหา (ความทะยานอยากได้ในรส) 5) โภกัณฺฑัพพตัณหา (ความทะยานอยากได้ในโภกัณฺฑัพพะ) 6) ธัมมตัณหา (ความทะยานอยากได้ในธรรมารมณ์)¹⁹

(9) อุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชัง จนเกิดความหลงติด มี 4 ประการ คือ 1) กามุปาทาน ความยึดมั่นในกาม 2) ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในทิฏฐิ เช่น ยึดมั่นในความเห็นว่าบุญไม่มี บาปไม่มี 3) สีลัพพตูปาทาน ความยึดมั่นในศีลพรต ในข้อวัตรปฏิบัติของตน 4) อัตตวาตูปาทาน ความยึดมั่นในวาทีว่ามีอัตตา คือ ถือว่าฉัน 5 มีอัตตา เป็น ตัวตน เทียงแท้ เป็นต้น²⁰

¹⁷ ม.ม. (ไทย) 12/98/93, ส.นิ. (ไทย) 16/1/6.

¹⁸ ม.ม. (ไทย) 12/97/92, ส.นิ. (ไทย) 16/1/6.

¹⁹ ม.ม. (ไทย) 12/96/91.

²⁰ ม.ม. (ไทย) 12/96/91.

(10) ภาพ แปลว่า ความมีความเป็น ในที่นี้หมายถึง ภาวะแห่งชีวิต คือ ความมีขันธหรือมีนามรูป เพราะชีวิตต้องตกอยู่ในภาพทั้ง 3 อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ คือ 1) กามภาพ ภาพที่เป็นกามาวจร 2) รูปภาพ ภาพที่เป็นรูปาวจร 3) อรูปภาพ ภาพที่เป็นอรูปาวจร²¹

(11) ชาติ คือ ความเกิด ว่าโดยสมมติได้แก่ความเกิดของสัตว์ โดยปรมาตม ได้แก่ ความปรากฏแห่งขันธ หรือความเกิดขึ้นครั้งแรกของขันธ สรุปแล้วชาติในที่นี้มีความหมายได้ 2 นัย กล่าวคือ 1) หมายถึง การเกิดของขันธ 5 ในแต่ละขณะจิต คือการเกิดปรากฏของอุปัตติภาพใหม่ ได้แก่ 1. รูป 2. เวทนา 3. สัญญา 4. สังขาร 5. วิญญาณ ซึ่งถือว่าเป็นวิบาก หลังจากกรรมภาพ คือ การทำความดีความชั่วสิ้นสุดลง การเกิดแบบนี้ปรากฏขึ้นในทุกขณะจิต ภาษาอภิธรรม เรียกว่า อุปปาตะ 2) หมายถึง การเกิดของขันธ 5 ในแต่ละภพแต่ละชาติ ได้แก่ การเกิดปรากฏเป็นตัวตนมีรูปร่างในภพภูมิต่างๆ เช่น 1. เกิดเป็นมนุษย์ 2. เกิดเป็นเทวดา 3. เกิดเป็นพรหม 4. เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ทั้งนี้แล้วแต่ผลของกรรม มีอายุยืนบ้าง สั้นบ้าง การเกิดแบบนี้ ภาษาอภิธรรม เรียกว่า ปฏิสนธิ

(12) ชราและมรณะ ชรา คือ ความแก่ ความเหี่ยว ความคร่ำคร่าของสัตว์ มีอาการที่ปรากฏ เช่น ฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยวย่น หย่อนยาน อายุและกำลังวังชาลดน้อยถอยลง²² แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ 1) ความเสื่อมโทรมของขันธ 5 ในแต่ละขณะจิต หมายถึง ความตั้งอยู่ได้ชั่วขณะหนึ่งของอุปัตติภาพใหม่หลังจากการเกิดปรากฏ แล้วก่อนที่จะดับ กล่าวคือ ในแต่ละขณะจิต ขันธ 5 เมื่อปรากฏแล้วก็จะคงอยู่ได้ชั่วแวบหนึ่งแล้วก็จะดับลง ขณะที่คงอยู่ อภิธรรมเรียกว่า จูติ แต่ก็ใช่ว่าจะคงที่อยู่อย่างนั้น มีความเสื่อมโทรมอันเป็นตัวแปรนำไปสู่ความแตกดับกำกับแทรกซ้อนอยู่ด้วย 2) ความเสื่อมโทรมของขันธ 5 ในแต่ละภพแต่ละชาติ หมายถึง ความแก่ของรูปที่ปรากฏออกมาในลักษณะ อวัยวะหย่อนยาน หนังเหี่ยวย่น หูตาฝ้าฟาง ความแก่ของเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ปรากฏออกมาในลักษณะ การรับรู้ต่างๆ ไม่ชัดเจน ความจำเสื่อม ความคิดไม่แจ่มชัด

มรณะ คือ ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย²³ ความแตกทำลายของขันธ 5 ซึ่งมี 2 อย่าง คือ 1) ความแตกดับในแต่ละขณะจิต หมายถึง ความแตกดับของอุปัตติภาพใหม่หลังจากเกิดขึ้น และตั้งอยู่แล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งภาษาอภิธรรม เรียกว่า ภังคะ 2) ความแตกดับของขันธ 5 ในแต่ละภพแต่ละชาติ หมายถึง ความตาย กล่าวคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แตกสลาย ไม่สามารถประชุมกันเป็นชีวิตเดิมได้อีก ภาษาอภิธรรม เรียกว่า จูติ²⁴ เพราะชราและมรณะเป็นปัจจัย ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส ความคับแค้นใจจึงเกิดขึ้น พร้อมกองทุกข์ทั้งมวลจึงเกิดขึ้นประการฉะนี้

²¹ ม.ม. (ไทย) 12/94/89.

²² ส.นิ. (ไทย) 16/2/4.

²³ ส.นิ. (ไทย) 16/27/52.

²⁴ บรรจบ บรรณรุจิ, กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต ปฏิจาสุมุขปาฐ, หน้า 82.

ความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาท

ความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาทแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายเกิด (ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์) เรียกว่า สมุทยวาร และสายดับ (ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวล) เรียกว่า นิโรธวารมีพระบาลีพุทธภาษิตโดยย่อ ดังนี้

1) ปฏิจจสมุปบาทสายเกิด

ปฏิจจสมุปบาทสายเกิด²⁵ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

- 1) เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี
- 2) เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี
- 3) เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี
- 4) เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี
- 5) เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี
- 6) เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี
- 7) เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี
- 8) เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี
- 9) เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ชาติจึงมี²⁶
- 10) เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี
- 11) เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี
- 12) เพราะชรามรณะเป็นปัจจัย ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส ความคับ

แค้นใจจึงเกิดขึ้น พร้อมกองทุกข์ทั้งมวลจึงเกิดขึ้นประการฉะนี้

2) ปฏิจจสมุปบาทสายดับ

ปฏิจจสมุปบาทสายดับคือเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ

- 1) เพราะอวิชชาสํารอกดับไปโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
- 2) เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ
- 3) เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ
- 4) เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ
- 5) เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ
- 6) เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
- 7) เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
- 8) เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

²⁵ ส.นิ. (ไทย) 16/114/203.

²⁶ ส.นิ. (ไทย) 16/1/2.

9) เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

10) เพราะภพดับชาติจึงดับ²⁷

11) เพราะชาติดับ ชรามรณะจึงดับ

12) เพราะชรามรณะดับ ความโศก ความคร่ำครวญ รำพัน ทุกข์ โทมนัสความคับแค้นใจก็ดับ กองทุกข์ทั้งมวลก็ดับลงด้วยประการฉะนี้

พินิจวจรปฏิจสุมุบปาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในที่นี้จะขอลำถึงพินิจวจรปฏิจสุมุบปาตามหลักพระพุทธศาสนาอันเป็นปัจจัยแห่งการเกิดสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยปฏิจสุมุบปาแต่ละองค์มีความเกี่ยวข้องกันดังต่อไปนี้

1) อวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร

อวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร²⁸ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร หมายความว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้ทำบุญทำบาป คืออวิชชา → สังขาร → กรรม (ดี-ชั่ว) → วิบาก (ดี-ชั่ว) ดังที่ทราบแล้วว่า 1) กรรมทางกาย 2) กรรมทางวาจา 3) กรรมทางใจ

ของมนุษย์เริ่มต้นจากเจตนา เจตนานี้มีทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ซึ่งส่งผลให้เกิดการคิดดี พูดดี ทำดี หรือคิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว ซึ่งเป็นส่วนของสังขาร เจตนาดีเองก็มีอวิชชาเป็นมูลฐาน ทำให้ประกอบสิ่งที่เป็นกุศล หรืออกุศล ซึ่งอธิบายในรายละเอียดดังนี้

1) อวิชชาเป็นปัจจัยให้ทำดี โดยความดีนี้มี 3 ระดับ คือ

1. ความดีระดับกามาวจร คือ ความดีที่ส่งผลให้ได้มนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติ ความดีระดับนี้แบ่งออกเป็นความดีทางกาย วาจาและใจ ความดีทางกายและวาจาเริ่มต้นมาจากความดีทางใจเป็นพื้นฐาน เมื่อมีความดีทางใจ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความดีทางกายและทางวาจาติดตามมาจัดว่ามีอวิชชาเป็นปัจจัย เพราะทำโดยปรารถนาให้ได้มนุษย์สมบัติ คือ เกิดเป็นมนุษย์ถึงพร้อมด้วยลาภยศเป็นเครื่องตอบแทน ยังปรารถนาการเวียนว่ายตายเกิดเพราะไม่รู้แจ้งนามรูปตามที่เป็นจริง

2. ความดีระดับรูปาวจร คือ ความดีที่ส่งผลให้เกิดเป็นพรหมมีรูปร่าง ได้แก่ การได้รูปฌาน 4 จัดว่ามีอวิชชาเป็นปัจจัย เพราะผู้ทำทำพร้อมทั้งปรารถนาการได้เกิดเป็นรูปพรหม นับว่ายังข้องอยู่ในนามรูป

²⁷ ส.นิ. (ไทย) 16/1/2-3.

²⁸ วิสุทธิ. (ไทย) 586/878.

3. ระดับอุปาวจร คือ ความดีที่ส่งผลให้เกิดเป็นรูปพรหม ได้แก่ การได้รูปฌาน 4 จัดว่ามีวิชาเป็นปัจจัยเพราะปรารถนาการได้เป็นรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูปยังขังอยู่ในนาม²⁹

2) อวิชาเป็นปัจจัยให้ทำชั่ว ความชั่วนี้มีทั้งความชั่วทางกาย วาจา และใจ โดยเริ่มต้นมาจากความชั่วทางใจเป็นพื้นฐาน โดยมีวิชาเป็นปัจจัย เพราะไม่รู้จึงทำชั่ว ทั้ง 1. ทางกาย 2. ทางวาจา 3. ทางใจ อวิชาเป็นปัจจัยแก่การทำชั่วหรือบาปอันส่งผลให้เกิดความทุกข์ และยังผลให้สัตว์ไปเกิดในอบายภูมิเป็นสิ่งที่เข้าใจได้โดยธรรมดา ส่วนอวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดการทำดีหรือบุญซึ่งเป็นวิญญูคามิ คือ เพื่อจะได้ท่องเที่ยวเสวยสุขในวิญญูสสาร เป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะฝืนความรู้สึก คล้ายกับว่าอวิชาเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่พึงปรารถนา ส่วนบุญกุศล การเกิดในสวรรค์ ในพรหมโลก ถือว่าเป็นสิ่งพึงปรารถนา ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า สิ่งที่ดีจะเกิดจากสิ่งที่ไม่ดีได้อย่างไร หรือสิ่งที่พึงปรารถนาจะเกิดจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้อย่างไร คำตอบนั้นมีปรากฏให้เราเห็นอยู่ในสังคมทั่วไป เช่น ถ้าสมมติว่ากฎหมายเป็นสิ่งดีทำให้สังคมดำรงอยู่อย่างสงบสุข ก่อนจะมีกฎหมายก็ต้องมีคนไม่ดีก่อวุ่นวายสังคมมาก่อนกฎหมายจึงเกิดขึ้น เจตนาในการสร้างกฎหมายก็เพื่อป้องกันมิให้สิ่งไม่ดีเกิดขึ้น ตำรวจเกิดมีขึ้นก็เพราะมีโจรผู้ร้าย ศาลยุติธรรมเกิดมีขึ้นเพราะมีการทุจริต ในกรณีนี้สิ่งไม่ดีจึงเป็นปัจจัยให้เกิดสิ่งที่ดี³⁰

ฉะนั้น อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร หมายถึง ความไม่รู้ทำให้คนทำดีทำชั่ว การทำดีทำชั่วนั้นย่อมต้องมีวิบาก เพราะฉะนั้น สังขาร คือ เจตนา จึงเป็นทั้งกรรมและวิบาก แล้วสังขารฝ่ายวิบาก (เจตนาฝ่ายวิบาก) นี้เองที่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูณต่อไป

2) สังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญูณ

สังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญูณ³¹ เมื่อมีสังขารหรือเจตนาทางกาย ทางวาจา ทางใจ (ความคิด) เกิดขึ้นตามที่ได้เคยสั่งสมไว้ในกระบวนการทางจิตจักมีวิญญูณมารู้สังขารหรือเจตนา นั้น วิญญูณจึงทำหน้าที่คล้ายๆ ระบบประสาทเป็นตัวเชื่อมต่อเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกาย จิต และสิ่งแวดล้อม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“สังขารปจฺจยา วิญญูณํ วิญญูณมฺหิเพราะปัจจัยคือสังขาร”³² หมายความว่า สังขาร คือ บุญหรือบาปที่เราได้ทำไว้ จะเป็นชนกผู้ให้กำเนิดปฏิสนธิวิญญูณ พระพุทธองค์ยังได้กล่าวว่า เมื่อเวลาใกล้จะตาย สังขาร คือ บุญหรือบาปที่เป็นชนกนั้นก็จะมาปรากฏเป็นอารมณ์ โดยเป็นกรรมนิมิต

²⁹ บรรจบ บรรณรุจิ, กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต ปฏิจจสมุปปาท, หน้า 96.

³⁰ เพิ่ม รัชไชย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องหลักปฏิจจสมุปปาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา

บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า ก.

³¹ วิสุทธิ. (ไทย) 620/910.

³² วิสุทธิ. (ไทย) 587/881.

หรือคตินิมิต ปรากฏในมโนทวาร จุติจิต คือ จิตที่ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพก็จะเกิดขึ้น พอจุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตจะถูกกรรมผลักดันให้เกิดขึ้นในภพใหม่ทันที ที่กล่าวมานั้นเป็นสังขารทำให้เกิดปฏิสนธิวิญญาน สำหรับสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดปวัตติวิญญาน คือ

1) สังขารฝ่ายวิบากที่ดีเป็นปัจจัยให้เกิดการรับรู้ที่ดี คือ เจตนาฝ่ายวิบากที่ดีทำให้เกิดการรับรู้ผ่านทวารต่างๆ เป็นการรับรู้ที่ดี

2) สังขารฝ่ายวิบากที่ชั่วเป็นปัจจัยให้เกิดการรับรู้ที่ไม่ดี คือ เจตนาฝ่ายวิบากที่ชั่ว ทำให้เกิดการรับรู้ผ่านทวารต่างๆ ที่ไม่ดี ซึ่งสังขารมีการปรุงแต่งเป็นลักษณะมีความพยาม (เพื่อก่อปฏิสนธิ) เป็นรสมิเจตนาเป็นปัจจัยปฏิฐาน³³

3) วิญญานเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป

วิญญานเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป คือ ปฏิสนธิวิญญาน³⁴ เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ในภพใหม่ นั่นคือส่วนของรูป ซึ่งจะค่อยๆ มีการพัฒนาไปตามลำดับ จนกระทั่งเติบโตดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพะทะ จากอัพพะทะเกิดเป็นเปสิ จากเปสิเกิดเป็นขณะ จากขณะเกิดเป็น 5 ปุ่ม (ปัญจสาขา) ต่อจากนั้น มีผมนและเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดานั้น ก็ยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”³⁵

กลละนี้ คือ ส่วนที่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่ ในอรรถกถากล่าวว่า กลละมีประมาณเท่าหยาดน้ำมันงาซึ่งตั้งอยู่ที่ปลายเส้นด้ายที่ทำด้วยเส้นขนสัตว์ 3 เส้น มีสีใสไม่ขุ่นมัว เหมือนหยาดน้ำมันงาหรือเนยใส³⁶

เมื่อมนุษย์เจริญเติบโตขึ้นตามลำดับวัย ปวัตติวิญญานสามารถทำหน้าที่ทางทวาร 6 ได้อย่างเต็มที่ ช่วงนี้ทำให้เรามองเห็นความสัมพันธ์ของกรณีที่ว่า สังขารเป็นปัจจัยแก่วิญญานวิญญานเป็นปัจจัยแก่นามรูป ได้อย่างชัดเจนกล่าวคือ 1) สังขาร คือ เจตนาทางกาย วาจา ใจ 2) วิญญาน ได้แก่ วิญญาน 6 3) นาม ได้แก่ เจตสิก 4) รูป ได้แก่ ร่างกายส่วนที่เป็นรูปพร้อมทั้งคุณลักษณะอาการของรูปทั้งหมด เมื่อมนุษย์ทำสิ่งใดลงไป วิญญานทางทวาร 6 ทางใดทางหนึ่งก็เกิดขึ้น พร้อมกับองค์ประกอบของตน เช่นนี้ วิญญานจึงเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

4) นามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ

นามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เมื่อมีนามรูปครบองค์ของชีวิต คือ ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้สฬายตนะ คือ อวัยวะส่วนต่างๆ ของนามรูป ที่ใช้สื่อกับสิ่งต่างๆ ซึ่งมี 1) ตา

³³ วิสุทธิ. (ไทย) 588/883.

³⁴ วิสุทธิ. (ไทย) 628/918.

³⁵ ส.ส. (ไทย) 15/235/337.

³⁶ ส.ส.อ. (ไทย) 24/55/81.

2) หู 3) จมูก 4) ลิ้น 5) กาย 6) ใจทั้ง 6 หรือเรียกว่าอายตนะภายใน อันเกิดร่วมมาด้วยโดยธรรมชาติ มีการเริ่มทำหน้าที่ของตน พระพุทธองค์จึงตรัสว่า นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดหรือมีสฬายตนะ หรือก็คืออายตนะ³⁷ นี้มีอยู่แล้ว แต่เริ่มทำงานตามหน้าที่คือ 1) ตากระทบกับรูป 2) หูกระทบกับเสียง 3) จมูกกระทบกับกลิ่น 4) ลิ้นกระทบกับรส 5) กายกระทบกับสัมผัส 6) ใจกระทบกับธรรมารมณ์ ร่วมกับวิญญาน ทำให้เกิดการรับรู้³⁸

5) สฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ

สฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ³⁹ เมื่อมีสฬายตนะแล้ว ย่อมต้องมีการผัสสะ คือ การประจวบกระทบกันกับสิ่งที่ถูกรู้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ทั้ง 6 หรือเรียกว่าอายตนะภายนอก และมีการรับรู้ (วิญญาน) เกิดขึ้น เช่น ตา+รูป+จักขุวิญญาน กระทบกัน >> ผัสสะสังเกตุให้ตีว่า เป็นขบวนการธรรมชาติ เป็นธรรมดาที่เมื่อ 1) ตากระทบรูป 2) หูกระทบเสียง 3) จมูกกระทบกลิ่น 4) ลิ้นกระทบรส 5) กายกระทบสัมผัส 6) ใจกระทบธรรมารมณ์ ย่อมเกิดวิญญานการรู้แจ้งในสิ่งที่สัมผัสหรือกระทบนั้นเป็นอาการธรรมดา แต่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดทุกข์ขึ้น

6) ผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา

ผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา⁴⁰ เมื่อมีผัสสะเกิดขึ้น คือมีการกระทบกันของอายตนะภายในและภายนอก และมีการรับรู้ คือ วิญญาน ก็จะบังเกิดเป็นเวทนา คือการเสวยอารมณ์ คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส (โณภูมัพพะ) ธรรมารมณ์ ที่มากระทบ โดยมีความจำ (สัญญา) มาจำแนกการรับรู้ นั้นว่าเป็นถูกใจ ไม่ถูกใจ หรือเฉยๆ จึงแยกเป็น 1) สุขเวทนา 2) ทุกขเวทนา 3) อทุกขมสุข หรือเฉยๆ ตามมาเป็นธรรมชาติ ผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา

7) เวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา

เวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา⁴¹ เมื่อเกิดเวทนาขึ้นมาแล้ว จิตย่อมบังเกิดความรู้สึกภายในที่เป็น 1) ความทะยานอยาก อันจำแนกให้เห็นได้ชัดๆ ง่ายๆ เป็นความอยากได้ในอารมณ์ (กามตัณหา) 2) ความอยากมี (ภวตัณหา) 3) ความไม่อยาก (วิภวตัณหา) หรือเฉยๆ ในเวทนานั้น เกิดขึ้นในขณะจิตนั้นเอง ต้องมีโยนิโสมนสิการถึงจักมองเห็นด้วยตาปัญญาหรือญาณ คือ เข้าใจ ถ้าเวทนานั้นเป็นเวทนาที่เป็นสุขก็อยากจะได้ อยากให้เกิด อยากให้เป็นไปตามสุขเวทนานั้นนานๆ หรือตลอดไปพยายามยึดไว้ ถ้าเวทนานั้นเป็นเวทนาที่รู้สึกเป็นทุกข์ ก็ไม่อยากจะให้เกิด ไม่อยากให้เป็น ไม่อยากให้มี

³⁷ อภิ.วิ. (ไทย) 35/993/642.

³⁸ วิสุทธิ. (ไทย) 641/936.

³⁹ อภิ.วิ. (ไทย) 35/255/240.

⁴⁰ อภิ.วิ. (ไทย) 35/257/242.

⁴¹ อภิ.วิ. (ไทย) 35/232/221.

จะเกิดอาการผลึกใสขึ้นในจิตทันที พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา อันเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์

8) ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน⁴² หมายความว่า ความยึดมั่นถือมั่นนั้นมีความอยากเป็นมูลฐาน เมื่ออยากจึงยึดมั่นถือมั่น ถ้าไม่อยากก็ไม่ยึด ทำนองเดียวกันเพราะหิวจึงกิน ถ้าไม่หิวก็ไม่กิน ตัณหากับอุปาทานนั้น แม้จะเป็นพวกโลหะด้วยกัน แต่ก็มีแตกต่างกันอยู่บ้างโดยที่ตัณหาเป็นเหตุ อุปาทานเป็นผลของตัณหา คือ 1) ตัณหานั้นเป็นความอยาก ความปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่ได้ยังมาไม่ถึง 2) อุปาทานเป็นความยึดอารมณ์ที่ได้แล้ว ที่มาถึงแล้ว เช่น อยากเป็นนายพล เป็นตัณหา ครั้นได้รับยศเป็นนายพลแล้ว ก็ถ้อยศนายพลว่า ข้าคือนายพล นี่เป็นอุปาทาน พระพุทธองค์ทรงเปรียบไว้ว่า ตัณหาเหมือนอาการที่ขโมยเหยียดมือออกไปควานหาในที่มีดอุปาทานเปรียบเหมือนอาการที่ขโมยเอามือจับของนั้นไว้ ไม่ยอมปล่อย อีกอย่างหนึ่ง ตัณหาอย่างอ่อนจัดเป็นตัณหาความอยาก ตัณหาอย่างแรงจัดเป็นกามอุปาทาน ตัณหาตรงข้ามกับความปรารถนาล้นๆ อุปาทานตรงข้ามกับความสันโดษ อุปาทานนี้เองเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

9) อุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ

อุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ⁴³ เมื่อมีอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในความพึงพอใจของตน ดังได้กล่าวแล้วว่าอุปาทาน มี 4⁴⁴ อย่าง คือ

1) กามอุปาทาน คือ การยึดมั่น พึงพอใจติดพันในกาม ในสิ่งที่อยากได้ในกามหรือทางโลก เช่น ใน รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส

2) ทิฏฐุปาทาน คือ การยึดมั่นถือมั่น ความพึงพอใจในทฤษฎีและความเชื่อหรือทิฏฐิ อยากให้เป็น หรือไม่อยากให้เป็นตามที่ตนเชื่อ ตามที่ตนยึดถือ ยึดมั่น

3) สิลัปปตูปาทาน คือ การยึดมั่นยินดีในร้ายในศีลและพรต (ข้อปฏิบัติ) ด้วยกิเลสอย่างงมงายผิดๆ เช่น การทรมานกายเพื่อให้บรรลุธรรม การถือศีลอย่างเดียวเชื่อว่าบรรลุธรรม เชื่อว่าหลัง ว่าศักดิ์สิทธิ์

4) อัตตวาทุปาทาน คือ ความยึดมั่นในวาตะ (ถ้อยคำ) ว่าตัวตน เป็นความหลงผิดพื้นฐานที่เกิดในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว และช่วยเสริมด้วยถ้อยคำภาษาสมมุติที่ใช้สื่อสารกัน ทำให้เกิดมองเห็นสิ่งต่างๆ แยกออกจากกัน เห็นเป็นของตนชัดเจนขึ้นในจิตเป็นประจำ เช่น ของผมของคุณ บ้านของผม รถของผม ลูกของผม จนไปยึดถือ ยินดีในร้าย หรือพึงพอใจโดยไม่รู้จักตัวตลอดเวลาในทุกขณะจิตในชีวิตประจำวัน

⁴² อภ.วิ. (ไทย) 35/233/221.

⁴³ อภ.วิ. (ไทย) 35/272/275.

⁴⁴ อภ.วิ. (ไทย) 35/938/588.

เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่น ก็ย่อมจะมีกรรมภพ คือ การทำบุญทำบาปได้ เช่น เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตน เป็นของตน หรือเป็นของเนื่องด้วยตน โดยความรัก ความหวงแหนความเห็นผิด จึงมีการกระทำเพื่อสิ่งที่ตนยึดมั่นถือมั่นนั้น ถ้าไม่มีการยึดมั่นถือมั่นก็ไม่มีการกระทำที่เป็นบุญและบาป ด้วยเหตุนี้ อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดกรรมภพ จึงกล่าวโดยรวบยอดว่าอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ และกรรมภพนี้เองเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

10) กรรมภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

กรรมภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ⁴⁵ หมายความว่า กรรมทำให้เกิดชาติ คือ ให้ชั้นรูปปรากฏขึ้นอย่างเดียวกับไร่นาที่ทำให้พืชงอกงามเป็นลำต้นขึ้นได้ ฉะนั้น ถ้าไร่นาดี นาดี พืชก็งาม ถ้าไร่นาไม่ดี พืชก็ไม่งามกล่าวคือ 1) กรรมภพเปรียบเหมือนไร่นา 2) ปฏิสนธิวิญญาณที่ยึดกรรมเป็นอารมณ์เปรียบเหมือนพืชที่หว่านลงในไร่นา 3) ตัณหาเปรียบเหมือนน้ำหล่อเลี้ยงพืช

เมื่อวิญญาณยึดกรรมเป็นอารมณ์ กรรมที่ทำให้วิญญาณปฏิสนธิ คือ ให้เกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ถ้ากรรมดีก็ทำให้ไปเกิดในสุคติ กรรมชั่วก็ทำให้ชั่วให้ไปเกิดในทุคติ พึงเห็นได้จากความแตกต่างกันของสรรพสัตว์ เช่น คนเราเกิดมา แม้จะมีบิดามารดาเดียวกัน อยู่ในสถานที่เดียวกัน มีความเป็นอยู่เสมอกัน แต่มีความแตกต่าง บางคนใจดี บางคนใจร้าย บางคนสวย บางคนไม่สวย เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ เพราะคนเราทำกรรมมาต่างกัน จึงมีรูปร่าง หน้าตา อวัยวะและฐานะแตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตของสรรพสัตว์นั้นเป็นไปตามกรรมลิขิตหรือกรรมนิมิต ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “กรรมย่อมจำแนกสรรพสัตว์ให้เลวและประณีตต่างๆ ได้”⁴⁶ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมด้วยเหตุนี้ จึงว่ากรรมภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

11) ชาติเป็นปัจจัยให้มีขรามรณะ

ชาติเป็นปัจจัยให้มีขรามรณะ⁴⁷ หมายความว่า เมื่อมีเกิดจึงมีแก่และมีตาย ถ้าไม่เกิดก็ไม่มี ความแก่และไม่ตาย ฉะนั้น ขรามรณะจึงนับเป็นองค์อันหนึ่งในปฏิจจสมุปบาท ส่วน 1) ความโศกเศร้า 2) ความรำไรราพัน 3) ความทุกข์กาย 4) ทุกข์ใจ 5) ความคับแค้นใจ แม้จะเป็นผลของชาติ สืบเนื่องมาจากอวิชชา เพราะมีอาสวะเป็นเหตุให้เกิด แต่ก็มิได้นับเป็นองค์ในปฏิจจสมุปบาท เพราะไม่อาจมีได้เสมอไป เช่น พระพรหม เป็นต้น แม้จะมีอาสวะ แต่มิได้มีธรรมเหล่านี้เสมอไป

12) ขรามรณะและอัสวกิเลส

ขรามรณะและอัสวกิเลส เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา วงจรย้อนกลับมาสู่ที่เดิมเพราะความทุกข์และอัสวกิเลสที่นอนเนื่องหมักหมม ซึมซาบ ย่อมอยู่ในจิต ซึ่งทำให้จิตขุ่นมัว และเศร้าหมอง และจะไปกระตุ้นแรงเร้าให้เกิดอวิชชาขึ้นใหม่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เพราะอัสวะเกิดอวิชชาจึง

⁴⁵ อภิ.วิ. (ไทย) 35/235/221.

⁴⁶ ม.อ. (ไทย) 14/289/350.

⁴⁷ อภิ.วิ. (ไทย) 35/263/222.

เกิด เพราะอาสวะดับ อวิชชาจึงดับ”⁴⁸ และอวิชชาก็จะไปทำให้เกิดเป็นวงจรของปฏิจจสมุปบาท ซึ่งก็คือ ไปสร้างวิภวาทะทุกขั้นขึ้นใหม่ไม่รู้จักจบสิ้น

ผลของอาสวะกิเลสและอวิชชา ที่เห็นชัดแจ้งในยุคเทคโนโลยี ได้แก่ อาการที่แสดงหรือเป็นปัจจัยให้เกิดการป่วยทางจิตและทางกาย (ที่มีสาเหตุมาจากจิตมากมายจนนึกไม่ถึง) เหล่านี้ ล้วนมีผลมาจากอาสวะกิเลสที่ทำให้ขุนช่องคับแคบใจ (อุปายาส) เศร้าใจ (โทมนัส) ใจหดหู่ (โสกะ)... ฯลฯ สะสมพอกพูนจนไม่สามารถทนรับได้อีก จึงแสดงผลทางกายออกมา เช่น ป่วยเป็นโรคต่างๆ โดยไม่ทราบหรือไม่มีสาเหตุ (เป็นทางกายสังขาร) หรือ ขุนมั่วรกราดเกรี้ยว ต่ำว่าไปทั่ว โดยไม่มีเหตุอันควร (เป็นทางวจีสังขาร) หรือแสดงผลทางจิต เช่น อาการฟุ้งซ่าน หดหู่ใจ ใจเหี่ยวแห้งอยู่ลึกๆ โดยไม่ทราบเหตุชัดเจนหรือแน่ชัดเป็นเวลานานๆ หรือเป็นโรคจิต (โรคทางมนัสสังขาร) ก็เพราะอาสวะและอวิชชา นี่เอง เพราะทั้งจิตและกายต่างอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งกายอาศัยจิตและจิตก็อาศัยกาย ดังนั้น บางครั้งจึงเห็นอาการกายบังคับจิตและบางครั้งก็เห็นจิตบังคับกาย

สรุป

ปฏิจจสมุปบาท หมายถึง การเกิดขึ้นร่วมกันของธรรม 12 ประการ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ ซึ่งความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาท มีทั้งสายเกิด และสายดับ โดยสายเกิดนั้น อวิชชาทำให้เกิดสังขาร สังขารทำให้เกิดวิญญาณ วิญญาณทำให้เกิดนามรูป นามรูปทำให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะทำให้เกิดผัสสะ ผัสสะทำให้เกิดเวทนา เวทนาทำให้เกิดตัณหา ตัณหาทำให้เกิดอุปาทาน อุปาทานทำให้เกิดภพ ภพทำให้เกิดชาติ ชาติทำให้เกิดชรามรณะ ส่วนสายดับก็ดับย้อนกลับไป

ปฏิจจสมุปบาท สามารถจัดเข้าในวงจรของวิภวาทะได้คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทานจัดเป็นกิเลสวิภวาทะ สังขาร และภพ เป็นกรรมวิภวาทะ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ภพ ชาติชรามรณะเป็น วิปากวิภวาทะ กระบวนการดับอวิชชา เริ่มตั้งแต่ อวิชชา จนถึงชรามรณะ เป็นการเริ่มต้นดับที่อวิชชา ก่อน เมื่ออวิชชาดับไปแล้ว วิชชา (ความรู้แจ้ง) ก็เกิดขึ้นแทน วิธีดับปฏิจจสมุปบาทหรือปัจจัยการนี้ เป็นวิธีเดียวกันกับการดับตัณหาในอริยสัจ 4 เพราะเป็นปัจจัยเกิดสืบเนื่องมาตามลำดับ เมื่อสามารถดับอวิชชาได้ มีผลให้ดับตัณหาได้ด้วย เมื่อดับได้อย่างนี้ วงจรของปฏิจจสมุปบาทที่มีการสืบทอดมานานก็ขาดตอนลง วงจรของชีวิตไม่มีการสืบทอด ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีก การเกิดในชาติปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นชาติสุดท้ายการดับวงจรของชีวิตหรือดับปฏิจจสมุปบาทได้ ถือว่าเป็นการบรรลุธรรมขั้นสูงในพระพุทธศาสนาแล้วคือ ได้บรรลุมรรคผล เป็นพระอรหันต์ จักไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก

⁴⁸ ส.นิ. (ไทย) 16/50/98.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. 2500.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, 2532 - 2534.

ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี. **หลักปฏิบัติพิจารณาปฏิจสมุปปาท**. โครงการธรรมศึกษาวิจัย:

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2551.

บรรจบ บรรณรุจิ. **กระบวนการเพื่อความเข้าใจชีวิตปฏิจสมุปปาท**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2535.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจสมุปปาท**. กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์. 2538.

พร รัตนสุวรรณ. **พุทธวิทยา เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ. 2537.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 17.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา. 2554.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2542.

พุทธทาสภิกขุ. **ปฏิจสมุปปาทจากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

2556.

เพิ่ม รัฐไชย. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องหลักปฏิจสมุปปาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. 2522.

อปริหานิยธรรม 7 หลักความสามัคคี
Aparihaniyadhamma 7 principles of unity

พนม คงกลิ่น¹

Phanom Kongklin

E-mail : 6511105020@mcu.ac.th

Received: September 12, 2024 Revised: January 8, 2025

Accepted: January 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความสามัคคีตามแนววิถีพุทธเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการใช้ชีวิตในปัจจุบัน โดยยึดหลัก“อปริหานิยธรรม ๗ หลักความสามัคคี ” ได้แก่ การประชุมพบปะปรึกษาหารือกันในกิจการงานต่าง ๆ อย่าง สม่าเสมอ เพื่อแก้ปัญหาในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้อง ที่เป็นประโยชน์สร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ ร่วมกัน การประชุมกันบ่อย ๆ คุยกันบ่อย ๆ นั้น เป็นการระดมสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมีแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในหมู่คณะให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ และทำกิจที่ได้รับมอบหมายตามมติที่ประชุมอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกันป้องกันไม่ให้เกิดการกินแหนงแคลงใจกัน ต้องให้ความสำคัญกับการประชุม ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี การตรงต่อเวลาเป็นการเสียสละและเป็นการแสดงน้ำใจเห็นอกเห็นใจผู้อื่นให้ความสำคัญของคำว่าทีม จะต้องถือปฏิบัติมั่นตามหลักการเดิมของหมู่คณะทำตามกฎระเบียบตามกติกาข้อบังคับ ตามหลักเกณฑ์ของหมู่คณะ เพื่อความเสมอภาคกัน จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: ความสามัคคี, อปริหานิยธรรม ๗

Abstract

This academic article aims to show that Harmony according to the Buddhist way is a development direction based on living in the present. By adhering to the

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Buddhist Studies Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University

principles of “Aparihaniyadhamma, 7 principles of unity”, including meeting to discuss various matters regularly in order to solve communication problems. Exchange opinions with each other Accept it for the right reasons. That is useful in creating a good understanding between each other. and find solutions to various problems together Meeting frequently and talking frequently is brainstorming. Gather the abilities that everyone has and use them to correct and improve shortcomings, promote development among the group to prosper in various fields, and carry out assigned tasks according to meeting resolutions in unison. To create shared responsibility and prevent doubts about each other. Must pay attention to the meeting Must do the work of the public well. Being on time is a sacrifice and shows kindness and compassion towards others, giving importance to the word team. Must adhere to the original principles of the group and follow the rules and regulations. According to the group's criteria for equality Therefore, it is the goal of development according to Buddhist principles.

Keywords: Unity, Abnormality ๗

บทนำ

ในยุคปัจจุบันสังคมไทยมีความแตกแยกทางด้านความคิดกันมากทำให้ เศรษฐกิจของประเทศ สังคม รวมทั้งบ้านเมืองถูกทำลายเพราะขาดความสามัคคีเพราะสาเหตุมาจากความขัดแย้งของคนในสังคม ความขัดแย้งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ความแตกต่างทางความคิด ปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง เป็นต้น ความขัดแย้งดังกล่าว หากไม่ได้รับการแก้ไข อาจนำไปสู่ความแตกแยกของคนในสังคมจนยากเกินจะแก้ไข ดังนั้นจึงควรสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสุขสงบร่มเย็นทำให้สังคมน่าอยู่ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน และนำไปสู่ความร่วมมือกันพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติ² การลดความขัดแย้งของคนในสังคมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น จากนั้นความรักความผูกพันจะเป็นพลังยึดโยงคนในสังคม ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ละเลิกความขัดแย้ง ความบาดหมาง

² ทิพวรรณ พุฒากรณ์, (๑๕ พ.ค.๒๕๖๒) “การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, [ออนไลน์], ๒ (๓): ๑๖ หน้า แหล่งที่มา: <https://so02.tci-thaijo.org/article> > [๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕]

ที่มีต่อกัน และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งวิธีเสริมสร้างความสามัคคีมีหลายวิธี เช่น การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานที่หล่อหลอมให้บุคคลอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยการปลูกฝังระเบียบวินัย การสอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือการใช้วิธีสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมเป็นการประนีประนอมตกลงกันด้วยความไกล่เกลี่ย ไม่ตรีจิต เป็นการประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เชื่อมโยงการสร้างสามัคคีได้จะทำให้บุคคลอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดีและอีกหนึ่งวิธีที่ใช้เสริมสร้างความสามัคคี

การประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาปฏิบัติ นั่นคือ หลักธรรมที่สำคัญทั้ง คือ อปริหานิยธรรม ๗ หลักธรรมนี้ กล่าวถึงการปฏิบัติตนในการเข้าสู่สังคม การคิด การพูด ความเมตตา ความแบ่งปัน การเสียสละ การตอบแทนและการดูแลส่วนรวม เมื่อบุคคลสามารถปฏิบัติตามได้จะทำให้ทุกคนในสังคมมีความสุข มีความรักความสามัคคีกลมเกลียว เกิดความผาสุกในสังคมตลอดไป ดังนั้นความสามัคคีจึงมีความสำคัญมาก ความสามัคคีจะช่วยให้ชาติของเรา สามารถแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้อย่างมั่นคงถาวรและรู้จักช่วยเหลือกัน รู้จักความสามัคคี ทำงานกันเป็นทีม และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ของกัน หากพวกเราสามัคคีกัน สังคมไทย ต้องการมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีความอบอุ่นและน่าอยู่มากกว่าทุกวันนี้ เราคงหนีไม่พ้นในเรื่องของความสามัคคีกัน เพราะความสามัคคีจะก่อให้เกิด การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เกิดการเรียนรู้ในเรื่องการเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกัน ดังนั้น หากเรา มาร่วมมือกันพัฒนาสังคมของเราให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่ ก็ด้วยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคมไทยของเรา แล้วเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่เราแต่ละคนต่างก็ปรารถนา ³

ผู้เขียนได้เล็งเห็นถึงหลักอปริหานิยธรรม ๗ มาเป็นหลักสร้างความสามัคคีเป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าได้สอบถามกับพระอานนท์เกี่ยวกับ“หลักการอปริหานิยธรรม” ⁴ที่ทำให้สังคมของชาววัชชีหรือหลักการที่ร้อยรัดให้ชาววัชชีสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะหลักการนี้หมายถึงหลักการที่ทำให้องค์กรหรือสังคมไม่เผชิญหน้ากับความเสื่อมหากกลุ่มคนต่าง ๆ พวกกันประพฤติและปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเพราะเป็นหลักการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสมัคสมาน สามัคคีปรองดองระหว่างกันและกัน ในแง่มุมนี้ของพระองค์มุ่งเน้นที่จะย้ำเตือนทั้งวัตรการพราหมณ์และประชาชนในแคว้นวัชชีให้ตระหนัก ถึงคุณค่าและความสำคัญของอปริหานิยธรรมว่า เป็นหลักการที่จะนำไปสู่สันติสุขแก่มนุษย์และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างไร⁵

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

⁴ อ.ส.ต.ด. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

⁵ ที.ม.(ไทย) 10/136/82-83.

ความหมายของอปฺริหานิยธรรม ๗

อปฺริหานิยธรรม (อ่านว่า อะปะริหานิยะธรรม) แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว หมายถึง ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เพราะเป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกันสรุปลักษณะ คือ เป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารู้จัก หลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบัน ให้เข้มแข็งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนกับผู้บริหารบ้านเมือง และคณะพระภิกษุสงฆ์⁶

อปฺริหานิยธรรม ๗ ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอปฺริหานิยธรรม ๗ (ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรมตามที่วางไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) บรรดาภคฺสตรีกุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่ำขื่นใจ

๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำเจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้ กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก อปฺริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรมซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาว วัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกสามัคคี⁷

อปฺริหานิยธรรมสำหรับคฤหัสถ์ในพระไตรปิฎก หลักอปฺริหานิยธรรมนี้ เป็นข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อม เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และภิกษุสงฆ์ โดยตรัสสอนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี โดยมีเนื้อหา ดังนี้ สมัยหนึ่ง

⁶ กัลยาณมิตร ธรรมะ, อปฺริหานิยธรรม ๗ หลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ ๗ ประการ , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=15410 [๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕].

⁷ อ. สดต.ก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สารันทตเจดีย์ใกล้กรุงเวสาลี เจ้าลิจฉวีหลายพระองค์ด้วยกันพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า ลิจฉวีทั้งหลาย เราจักแสดงอุปราหานิยธรรม ๗ ประการ แก่ท่านทั้งหลายท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า

ลิจฉวีทั้งหลาย อุปราหานิยธรรม ๗ ประการเป็นไฉน คือ ขาววชิชจักหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ขาววชิชเมื่อประชุมก็จักพร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและจักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่ควรทำเพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ขาววชิชจักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ จักไม่ถอนสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้แล้วประพฤติดม่นอยู่ในธรรมของขาววชิชครั้งโบราณ ตามที่ท่านบัญญัติไว้เพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ขาววชิชจักสักการะ เคารพ นบถือบูชาท่านวชิชผู้ใหญ่ทั้งหลาย และจักสำคัญถ้อยคำแห่งท่านเหล่านั้น ว่าเป็นถ้อยคำอันตนพึงเชื่อฟังเพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ขาววชิชจักไม่ข่มขืนบังคับปกครองหญิงในสกุลเพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ขาววชิชยังคงสักการะ เคารพ นบถือ บูชาเจดีย์สถานของขาววชิชทั้งภายในและภายนอก และไม่ลบหลู่ปลีกรรมอันชอบธรรม ซึ่งเคยให้เคยทำแก่เจดีย์สถานเหล่านั้นเพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ขาววชิชจักถวายความอารักขา ความคุ้มครอง ป้องกันโดยชอบธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นอย่างดี ด้วยหวังว่า ไฉนพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาพึงมาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้วพึงอยู่เป็นสุขเพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ลิจฉวีทั้งหลาย อุปราหานิยธรรม ๗ ประการนี้ จักตั้งอยู่ในขาววชิชและขาววชิชยังปรากฏอยู่ในอุปราหานิยธรรม ๗ ประการนี้เพียงใด ขาววชิชพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ⁸

ลักษณะของอุปราหานิยธรรม ๗

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปริณิพพานสูตร แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๑ คือราชอุปราหานิยธรรมหรือวชิช อุปราหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับกษัตริย์แห่งแคว้นวชิชซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม และภิกขุ อุปราหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับภิกษุรวมสำคัญ ๒ หมวดนี้ ตรัสเนื่องจากทรงปรารภพระดำริของพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ครองแคว้นมคธผู้ต่อต้านกระแสวัฒนธรรมจะทำสงครามกับแคว้นวชิช ได้ทรงส่งวัสสการพราหมณ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ขอประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ

⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, สารันทตสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓) หน้า ๔๓-๔๔.

เขตกรุงราชคฤห์ เพื่อขอทราบความเห็นของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการทำสงครามกับแคว้นวัชชี ขณะที่วัชชีการพราหมณ์เฝ้าอยู่นั้น พระพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนทว่า

พวกเจ้าวัชชียังปฏิบัติตามอภิธานิยธรรมที่พระองค์เคยตรัสไว้แก่พวกชาววัชชี ที่สารันทเจตีย์ เขตกรุงเวสาลีอยู่หรือไม่ อานนทกราบทูลว่า พวกเจ้าวัชชียังปฏิบัติอยู่ จึงตรัสว่า พวกเจ้าวัชชีจะมีความเจริญอย่างเดียวกันนั้นไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเขายังปฏิบัติตามอภิธานิยธรรม ๗ ประการนั้น วัชชีอภิธานิยธรรมนั้น มี ๗ ประการคือ

- ๑) ประชุมกันเป็นประจำ ประชุมกันบ่อยครั้ง
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำหน้าที่ของชาววัชชี
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติตาม วัชชีธรรมที่วางไว้เดิม
- ๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจ้าวัชชี ผู้สูงวัย และเชื่อถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่า ควรรับฟัง
- ๕) ไม่ข่มเหง อดคร่ำ ขื่นใจ กุลสตรี หรือ กุลกุมารี เอามาสมสู่ตามอำเภอใจ
- ๖) สักการะ เคารพ นับถือบูชาเจตีย์ (คือปูชนียวัตถุปูชนียสถาน และอนุสาวรีย์ ฯลฯ ในแคว้นวัชชี) ไม่ละเลย ปลดปล่อยให้การบูชาที่ถูกต้องที่เคยทำต่อเจตีย์เหล่านั้นเสื่อมสิ้นไป
- ๗) ให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายด้วยความมุ่งหวังให้พระอรหันต์ที่ยังไม่มาให้มาสู่แคว้นของตน

วัชชีการพราหมณ์ ได้ฟังก็เห็นว่า เป็นจริงตามที่พระพุทธเจ้าตรัส และกราบทูลว่า หากพวกเจ้าวัชชีปฏิบัติตามอภิธานิยธรรมเหล่านี้ แม้เพียงข้อเดียวก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติครบทั้ง ๗ ข้อ ก็ไม่เสื่อม มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียวแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรู ไม่ควรทำสงครามกับแคว้นวัชชี แต่ควรทำการยุยงหรือทำลายความสามัคคีของพวกวัชชีเสียก่อน แล้วก็ทูลลากลับ^๙

อภิธานิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการผู้ปฏิบัติธรรมนี้จะเป็นไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์ ดังนี้

๑. ฝ่ายบ้านเมือง

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญห และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคม ซึ่งความเจริญไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูก

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

ก็จะบอก ลูกไปติดยาเสพติดก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้งงานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาดทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และกระทำการที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกันจะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษาหารือกันก็ต้องอยู่พร้อมกัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไปด้วยความเต็มใจ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ และ ไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของคนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตัวเอง ไม่ได้เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพ

๔) การนับถือผู้ใหญ่ในการเคารพ และรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่และเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คน ไหนอยากให้ลูกตนเองเป็นคนชั่ว¹⁰

๕) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิ์หรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใดๆ ผู้หญิงถูกกดขี่ข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖) สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพ และปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗) ให้การอารักขา ค้ำครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การค้ำครองบรรพชิตซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

๒. ฝ่ายพระสงฆ์

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ขึ้นในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำการที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุกๆ ครั้ง เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้พระสงฆ์ ๙ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้

¹⁰ พระครูปลัดไพฑูรย์เมธิโก (มหาบุญ), “อภิธานิธรรม : สันติภาพสู่สังคมไทย” กระแสวัฒนธรรม, ฉบับที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒๙ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๗๗ - ๗๘.

๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

๔) เคารพนับถือ และรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์ จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูป จะต้องปฏิบัติตามลำดับชั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕) ไม่ให้อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้นจึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่ายมุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแผ่ให้กับผู้อื่น

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มา แล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือพระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า¹¹

การประยุกต์ใช้อุปทานิยธรรม ๗ ในการบริหาร

เพื่อให้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการบริหารงานองค์กร จึงได้นำหลักของอุปทานิยธรรม ๗ ประการ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กร เพื่อให้เป็นอีกแนวทางเลือกหนึ่ง สำหรับให้ผู้บริหาร องค์กรนำไปปรับใช้ในองค์กรของตน เพื่อหวังว่า จะทำให้เกิดประโยชน์ได้และลดทอนปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ดังนี้

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมายถึง การประชุมพบปะปรึกษาหารือกัน ในกิจการงานต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อแก้ปัญหาในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้อง ที่เป็นประโยชน์สร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ ร่วมกัน การประชุมกันบ่อย ๆ คุยกันบ่อย ๆ นั้น เป็นการระดมมันสมอง รวมความสามารถที่ทุกคน มี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องส่งเสริมพัฒนาหมู่คณะให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ เช่น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่นจะไม่ติดเกมส์หรือไม่ติด ยาเสพติด คำว่าประชุมในที่นี้หมายรวมถึง การพบปะ สนทนา การรับประทานอาหาร การเล่นเกมกีฬา การทำกิจกรรมกลุ่มย่อยด้วยกัน เป็นต้น

๒) การประชุมนั้นพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำหมายถึง เข้าประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่ได้รับมอบหมายตามมติที่ประชุมอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ป้องกันไม่ให้เกิดการกินแหนงแคลงใจ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

กัน ต้องให้ความสำคัญกับการประชุม ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี และพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกัน หมู่คณะเมื่อมีภัยการเริ่มและเลิกประชุมโดยพร้อมเพรียงกันนั้นไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ เป็นตัววัดว่าคนใน ทีมมีความพร้อมหรือไม่แค่ไหน การตรงต่อเวลาเป็นการเสียสละ เป็นการแสดงน้ำใจเห็นอกเห็นใจ ผู้อื่นให้ความสำคัญของคำว่าทีม หัวหน้าที่ดีจึงต้องรักษาเวลาทั้งการเริ่มและเลิกประชุม การทำกิจต่าง ๆ ตามมติที่ประชุม เป็นการเสียสละ การยอมรับ อดทนอดกลั้น และที่สำคัญคือเรื่องของความไว้วางใจ เชื่อใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด หากไม่เชื่อใจกัน จะทำให้ไม่แบ่งงานกัน เกิดการหลงตนเอง การใจไม่ถึง ใจไม่กว้างพอที่จะเปิดโอกาสให้คนอื่น ๆ ทำผิดพลาดเพื่อการเรียนรู้ การจัดทำเอกสาร และ กำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ในการทำงาน ก็เป็นการวางระบบให้ทำงานอย่างพร้อมเพรียงกันได้อย่างหนึ่ง

12

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ จักไม่ถอนสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้แล้ว ประพจน์มันอยู่ในธรรมของชุมชนครั้งโบราณ หมายถึง ไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ หรือล้มเลิกบัญญัติเดิม ตามอำเภอใจ โดย ผิดหลักการเดิมที่หมู่คณะได้วางไว้ จะต้องถือปฏิบัติมันตามหลักการเดิมของหมู่คณะทำตาม กฎระเบียบตามกติกาข้อบังคับ ตามหลักเกณฑ์ของหมู่คณะ เพื่อความเสมอภาคกัน อันเป็นเหตุ ส่งเสริมให้การปกครองการบริหารเกิดผลดี มีประสิทธิภาพ ไม่เล่นนอกกฎนอกกติกาเพราะจะ กลายเป็นกติกาส่วนตัวที่ไม่ตรงกับกติกาของคนอื่น ซึ่งจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นตามมาภายหลัง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกาย ตามใจตนเองไม่ได้การกำหนด วิสัยทัศน์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ แผนรองรับ ฯลฯ คือการบัญญัติตั้งนั้น ทุกคนในทีมจะต้องทำตามอย่างเคร่งครัด ไม่ล้มเลิก เพิ่มถอน ตามอำเภอใจ¹²

๔) สักการะเคารพนับถือบูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย มองเห็นความสำคัญแห่ง ถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง หมายถึง ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นคำแนะนำของ ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟัง ความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มาก การอยู่ร่วมกันในหมู่คณะ จำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม เราต้องเคารพนับถือผู้เป็นใหญ่เป็นประธาน เคารพผู้บริหารหมู่คณะ ถ้า เราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำหมู่คณะสังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟังพ่อแม่ก็จะเป็นคนดีได้ ไม่เกะกะเกราะก่อความเดือดร้อนให้กับครอบครัวและสังคมจุดตั้งต้นของการนำทีม อยู่ที่ผู้ใหญ่ใน องค์กร ว่ามีคุณธรรม คู่ควรแก่การเคารพนับถือกราบไหว้ได้หรือไม่ นำฟังและทำตามแค่ไหน บาง

¹² พระมหาพุทธพิชัย (สิริชัย) อดิวิม หนัมนี, การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ,วารสาร สมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๑๔๑-๑๔๓.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

องค์กร ผู้ใหญ่ทำตัวไม่น่าเคารพนับถือ ไม่น่ากราบไหว้ มีนิสัยเจ้าชู้ ชอบเล่นการพนัน คดโกง เห็นแก่ตัว ขาดศีลธรรม ไร้จริยธรรม ก็ยากที่จะสร้างบรรยากาศการทำงานเป็นทีมที่ดีได้

๕) ไม่เข้มขึ้นบังคับปกครองหญิงในสกุล หมายถึง ให้เกียรติและคุ้มครองสตรีและกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดี มีให้ลูกล่วงเกินข่มเหงรังแกหรือถูกฉุดคร่าขึ้นใจ สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติ ให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใดๆ ผู้หญิงถูกฉุดคร่าขึ้นมาก ๆ ความเสื่อมย่อมนะเกิดกับสังคมนั้นการทำร้าย การทำผิดในลูกเมียผู้อื่น การกดขี่ทางเพศ การทำลามกอนาจารย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมในองค์กร เพราะทำให้เกิดความหวาดระแวง และขาดความปลอดภัยในคุ้มครอง และในที่ยังรวมไปถึง การไม่รับฟังความเห็นของเพศหญิงด้วย

๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจติยสถานของคนในชุมชนทั้งภายในและภายนอกและไม่ปล้ำพลังกรรมอันชอบธรรม ซึ่งเคยให้เคยทำแก่เจติยสถานเหล่านั้น หมายถึง ให้การสักการะเคารพ นับถือ บูชาและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญของชุมชนนั้น ๆ โดยทั่วถึงทั้งหมด เพื่อให้เป็นเครื่องเตือนความทรงจำเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมใจของหมู่ชน เราให้ทำดีและไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงเจติยหรือปูชนียสถานเหล่านั้นไม่ละเลยพิธีเคารพบูชา อันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณีที่ดั่งงาม เป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีนิสัยดี รักสันติภาพขัดเกลากจิตใจอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะปฏิบัติดีโดยไม่ประมาท การที่สมาชิกของสังคมเป็นคนดี ย่อมเป็นเกียรติ เป็นศักดิ์ศรี และเป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีศูนย์รวมจิตใจขององค์กรนั้น บางองค์กรเคารพบูชาอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญหรือบรรพบุรุษ หรือผู้มีพระคุณ ขอให้หาศูนย์รวมจิตใจในองค์กรนั้น ๆ ให้ได้ ไม่ว่าจะเป็นเจติยอนุสาวรีย์ ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ หรือรูปเคารพต่าง ๆ ก็จะทำให้สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนหรือองค์กรนั้น ๆ เพื่อสร้างความสามัคคีที่ติดต่อกันได้ไม่ยาก

๗) ถวายความอารักขา ความคุ้มครอง ป้องกันโดยชอบธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี ด้วยหวังว่า โฉนพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นสุข หมายถึง จัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีล ทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชนเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก รวมถึงตั้งใจสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดีส่งเสริมคนดี เลือคนดีมีความสามารถมีคุณธรรมเข้ามาเป็นกำลังพัฒนาหมู่คณะของตน ไม่มีการขัดแย้งขัดขาน เลือเขาเก่าอื้อ เป็นต้น การทะนุบำรุงคุ้มครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไปนั้นสามารถทำได้โดยการทำบุญด้วยปัจจัย ๔ แต่ท่านเป็นประจำ เป็นต้น¹⁴

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

สถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันกับการนำหลักอภิธานิธรรมไปใช้

สถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันกับหลักอภิธานิธรรมสถานการณ์บ้านเมืองในทุกวันนี้ถือว่าประชาชนนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสามัคคีมากนัก ดูจากข่าวการเข้าร่วมประชุมของคณะผู้บริหารทหารทางการเมืองหลายท่าน บางท่านไม่ค่อยเข้าร่วมประชุม บางท่านก็หลับในที่ประชุม บางท่านก็ไม่สนใจในการฟังบรรยายในที่ประชุมมีการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด แต่ขาดจากการตรวจสอบ ไม่มีความโปร่งใส ทำให้ประชาชนภายในประเทศนี้ เกิดความสงสัยในการทำงานของคณะผู้บริหารอยู่บ่อยครั้ง บ้านเมืองใดที่อยู่ในสภาพนี้ ย่อมก้าวไปสู่ความเสื่อมอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องสงสัย อาจถึงกับล่มจมเอาได้หากคนในบ้านเมืองนั้นยังเพิกเฉย อยู่แบบตัวใครตัวมัน ฉกฉวยเอาผลประโยชน์ใส่ตน เมื่อผลประโยชน์ขัดกันกับคนอื่นก็ใช้กำลังแย่งชิงกัน ถ้าหากมีศัตรูจากภายนอกเข้ามาเบียดเบียนเพิ่มอีก ก็มีโอกาสพ่ายแพ้ได้อย่างง่ายดาย บ้านเมืองเราเคยมีความเจริญมั่นคงเป็นที่นับถือและเกรงอกเกรงใจจากเพื่อนบ้านมาก่อน ไม่น่าเชื่อว่าเราใช้เวลาไม่ถึง ๑๐ ปี

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ตอนต้นก็เพื่อเป็นข้อเตือนใจสอนใจให้เห็นถึงโทษของความแตกแยกแตกความสามัคคีในหมู่คณะเป็นประการสำคัญ ความแตกแยกของประชาชนคนในชาติ เป็นเหตุแห่งความเสื่อม ความอ่อนแอ และความสูญเสียอันใหญ่หลวง แม้ว่าในปัจจุบันหลายๆ ฝ่ายจะพยายามแก้ไขปัญหาคความแตกแยกในสังคมไทย แต่ก็ดูเหมือนว่าปัญหาคความแตกแยกแตกความสามัคคีจะยังไม่ได้รับการขจัดปัดเป่า หรือเบาบางลงไป

ความแตกแยกแตกความสามัคคียังคงมีอยู่ อันเป็นเหตุให้ประเทศชาติเสื่อมถอย อ่อนแอลงไปทุกๆ วันสูญเสียโอกาสในการแข่งขันและพัฒนาประเทศ ซึ่งในเหตุแห่งความแตกแยกแตกความสามัคคีในสังคมทุกวันนี้ นั้น เป็นการแตกแยกกันในทางอุดมการณ์ความคิด และความเห็นที่แตกต่างกัน หากเราได้พิจารณาเอาหลักธรรมในการปกครองอภิธานิธรรมมาเป็นแนวทางในการปกครองทำงานกิจการบ้านเมืองร่วมกันเป็นหมู่คณะ หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม ทำกิจการงานร่วมกัน ปรีกษาหารือร่วมกันคิด เคารพในเหตุและผลซึ่งกันและกัน ให้เกียรติและเคารพในความคิดเห็นของทุกฝ่าย ไม่บัญญัติ หรือลบล้างข้อบัญญัติต่าง ๆ ไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ เพื่อประโยชน์หรือกลั่นแกล้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดำรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายเสมอกันเท่าเทียมกัน เคารพและรับฟังความเห็นของผู้ใหญ่ และในขณะเดียวกันผู้ใหญ่อีกก็รู้จักวางตนให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายเสมอกัน ย่อมจะนำมาซึ่งความสามัคคี พร้อมเพรียงกันในการทำงานและกิจการต่างๆ เพื่อบ้านเพื่อเมือง อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็ง เป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมือง¹⁵

¹⁵ พลเรือโท สุรภักดิ์ ธาราจันทร์, เพียรพร้อมเพรียงกันเพื่อชาติมั่นคง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/strategy.html, [๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕].

สรุป

อปริทานิยธรรม เป็นธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกันคือ เป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารู้จักหลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบันให้เข้มแข็งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนกับผู้บริหารบ้านเมือง และคณะสงฆ์ ประชาชนทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่ดำรงรักษาสถาบันทั้งสี่นี้ ไม่ฐานะของผู้บริหารก็ในฐานะของสมาชิก จึงควรศึกษาหลักธรรมเรื่อง อปริทานิยธรรมนี้ไว้ให้ดี เพราะหลักธรรมเรื่องอปริทานิยธรรม เป็นเทคนิคในการดำรงรักษาสถาบัน ให้เจริญรุ่งเรืองไม่ไปสู่ความเสื่อมถอย ซึ่งอนุโลมใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม และในทุกระดับ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดไพฑูรย์เมธิโก (มหาบุญ), “อปริทานิยธรรม : สันติภาพสู่สังคมไทย” **กระแสวัฒนธรรม**, ฉบับที่ ๒๙ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๗๗ – ๗๘
- พระมหาพุทธพิชัย (สิริชัย) ธิติวุฒิ หนัมนิ, การบริหารงานตามหลักอปริทานิยธรรม ,**วารสารสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๔๑-๑๔๓.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.
- ทิพวรรณ พุฒาภรณ์, (๑๕ พ.ค.๒๕๖๒) “การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย” **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี**, [ออนไลน์], ๒ (๓): ๑๖ หน้า ,แหล่งที่มา:<https://so02.tci-thaijo.org/article> > , [๑๓ สิงหาคม๒๕๖๓].
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ,**พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**,พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.
- กัลยาณมิตร ธรรมะ,**อปริทานิยธรรม ๗ หลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ ๗ ประการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=15410, [๑๓ สิงหาคม๒๕๖๓].
- พลเรือโท สุรศักดิ์ ธาราจันทร์,**เพียรพร้อมเพรียงกันเพื่อชาติมั่นคง**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา : http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/strategy.html, [๒๖ สิงหาคม ๖๕].

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท
ผู้เขียน : สุภีร์ ทุมทอง
จัดพิมพ์โดย : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์ ครั้งที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๖
จำนวนหน้า : ๑๑๕
ผู้วิจารณ์ : พระมหาวาสเทพ ญาณเมธี (น้ำพุ)¹

หนังสือเรื่อง “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท”² เป็นหนังสือที่เขียนโดยสุภีร์ ทุมทอง อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาบาลีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโมส จ.นครปฐม หนังสือ “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท” นี้เรียบเรียงจากคำบรรยายในหัวข้อ “สาระธรรมจากพระสูตรตันตปิฎก” ที่ชมรมคนรู้ใจ ณ ห้องพุทธคยา ชั้น ๒๒ อาคารอัมรินทร์ พลาซ่า ถนนเพลินจิต กรุงเทพฯ เวลา ๑๘.๓๐ – ๒๐.๓๐ น. โดยได้นำมาจากการบรรยายครั้งที่ ๔๐ ซึ่ง บรรยายเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๕๔ ได้นำมาปรับปรุงเพิ่มเติมตามสมควร มีเนื้อหาจำนวน ๑๑๕ หน้า หนังสือเรื่องนี้มีสาระสำคัญที่ต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบถึงเนื้อหาที่บรรยายนั้น ได้แสดงอริยสัจในแง่มุมต่างๆ และแจกแจงอริยสัจ ๔ ในองค์ประกอบของกระบวนการปฏิจจสมุปบาท ๑๒ อย่าง ตามแนวที่ท่านพระสารีบุตรแสดงไว้ใน สัมมาทิฏฐิสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ตอนที่ ๔๐ ชื่อหัวข้อว่า อริยสัจ ๔ ตอนที่ ๕ ในเรื่องอริยสัจ ๔ ก็ได้บรรยายไปแล้ว ๔ ตอนด้วยกัน ที่ได้อธิบาย ไปแล้ว มีอยู่ ๖ เรื่อง พูดเรื่องความหมาย ความสำคัญโทษของการไม่รู้อริยสัจ ประโยชน์ของการรู้อริยสัจสิ่งที่ควรทราบพิเศษในเรื่องอริยสัจ แล้วก็ข้อสุดท้ายเป็นข้อที่ ๖ ขยายความอริยสัจแต่ละข้อ ในคราวที่แล้วก็พูดถึงหัวข้อที่ ๖ นี้

ในเรื่องอริยสัจ ๔ ก็พูดถึงทุกข์และความผันไปแห่งทุกข์เท่านั้น ปีใหม่นี้ ท่านทั้งหลายส่งความสุขให้กันมากเกินไป จนอาจจะลืมความจริงไปแล้ว อริยสัจนั้นไม่ได้พูดถึงความสุข พูดเรื่องทุกข์กับความผันไปแห่งทุกข์เท่านั้น ทุกข์นั้นมี แต่ตัวเราผู้เป็นทุกข์ ไม่มี เหตุให้เกิดทุกข์ก็มีเหมือนกัน แต่ตัวตน สัตว์ บุคคล ไม่มีความดับสนิทของทุกข์ ความไม่มีทุกข์ คือนิพพาน ก็มีเหมือนกัน แต่คนผู้ไม่มีทุกข์ คนผู้พ้นทุกข์ไม่มีหนทางที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ก็มีเหมือนกัน แต่คนผู้เดินทางนั้นไม่มี พูดสรุป

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโมส นครปฐม. E-mail : 6411105016@mcu.ac.th

² สุภีร์ ทุมทอง, “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท”, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑-๑๑๕.

ง่าย ๆ ก็มีเฉพาะเรื่องทุกข์กับความผันไปแห่งทุกข์ มีข้อมูลในการอ้างอิงเพื่อให้บทความนี้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยผู้เขียนได้สืบค้นข้อมูลอย่างละเอียด อาจมีบางประเด็นที่ผู้วิจารณ์เห็นต่างจากผู้เขียนบ้าง จึงต้องการวิจารณ์เชิงเสวนาไปพร้อมกับผู้เขียน และแสดงมุมมองในแบบฉบับของผู้วิจารณ์ต่อไป

ผู้เขียนหนังสือเรื่อง“อริยสัจในปัจจุสมุปบาท”นี้ กล่าวถึงการขยายความ อริยสัจในแต่ละข้อ ในคราวที่แล้วได้พูดไปในแบบที่ ๑ คือ แบบทั่วไป มีในพระสูตรเป็นอันมาก ซึ่งถ้าเข้าใจแล้ว จะเข้าใจแบบอื่นๆ ไปด้วย เพราะแท้ที่จริง ก็เหมือนกันนั่นแหละ เพียงแต่ ขยายความเพื่อให้เหมาะสมกับจริตกับอัธยาศัยของแต่ละคน

โครงสร้างเนื้อหา

เนื้อหา“อริยสัจในปัจจุสมุปบาท” ประกอบด้วย ๒๐ หัวข้อ โดยในแต่ละหัวข้อนั้นมีเนื้อหาสาระที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

หัวข้อที่ ๑ แบบทั่วไป ได้บรรยายถึง ชีวิตของเรานั้นมีแต่เรื่องทุกข์ กายกับใจนี้เป็นทุกข์ ถ้าเรายังไม่รู้ในปีก่อน ปีก่อนแล้วก็ควรจะรีบๆ รู้นะ ไม่ใช่ว่าปีก่อน ทุกข์มันหมดไปแล้ว ปีก่อนจะพบกับความสุข **ทุกข์อริยสัจ** คือ ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความเจ็บป่วยเป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ เป็นทุกข์ การได้ ประสบกับสิ่งไม่น่ารักไม่น่าพอใจเป็นทุกข์ ความพลัดพราก จากสิ่งที่รักที่พอใจเป็นทุกข์ ความปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้ สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ว่าโดยรวบย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ **เหตุให้เกิดทุกข์** คือตัณหาที่ก่อให้เกิดภพ ใหม่ ก่อให้เกิดการกระทำเพื่อตัวเพื่อตนซ้ำแล้วซ้ำเล่า อันประกอบไปด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิน เป็นความยินดีในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา **ทุกข์นิโรธ** คือ ความดับสนิทโดยการ สรรทุกให้หมดไปโดยไม่มีส่วนเหลือแห่งตัณหานั้นนั่นแหละ ความสละ ความสลัดคืน ความปล่อยวาง ความไม่อาลัย ไม่อาลัยในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ส่วนหนทางอันเป็น **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ** คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ³ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น จนกระทั่งถึงสัมมาสมาธิ

หัวข้อที่ ๒ แบบแสดงทุกข์แจกเป็นอุปาทานขันธ์ ๕ ในแบบที่ ๒ คือ แบบแสดงทุกข์แจกเป็นอุปาทาน ขันธ์ ๕ ในแบบทั่วไป ตอนว่าโดยรวบย่อ ก็แสดงอุปาทาน ขันธ์ ๕ เหมือนกัน แต่ไม่ได้แสดงแจกแจง แสดงแต่สรุป ด้วยคำว่า สงขิตเตน ปญฺจุปาทานกฺขนธา ทุกฺขา ว่าโดยรวบย่ออุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ แต่ในบางพระสูตร พระพุทธองค์แสดงจำแนกเป็นขันธ์ทั้ง ๕

หัวข้อที่ ๓ แบบแสดงทุกข์เป็นอายตนะ อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นทุกข์ ในความหมายที่ว่ามันเป็นของไม่มีแก่นสาร เป็น ของไร้วัดตน ไร้เจ้าของที่แท้จริง ตาเรานี้ไม่มีเจ้าของที่แท้ จริงนะ หูก็เหมือนกัน จนกระทั่งถึงใจ เป็นสภาวะที่เป็น ธรรมชาติ เป็นของไม่มีอัตตา ไม่

³ อภิ.ธ. (ไทย) ๓๕/๔๘๖/๓๗๑.

มีตัวเราในตา ไม่มีตัวเราในหู ไม่มีตัวเราในจมูก ไม่มีตัวเราในลิ้น ไม่มีตัวเราในกาย และไม่มีตัวเราในใจ แต่เพราะการประกอบกันขึ้นชั่วคราว ของตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ที่เป็นผลมาจากกรรมเก่า สมมติเรียกว่า ตัวเรา จึงมีขึ้น อายุตนะทั้ง ๖

หัวข้อที่ ๔ แบบแสดงขยายสมุทัยกับนิโรธ แบบแสดงขยาย สมุทัยกับนิโรธ ทุกขสมุทัย กับทุกขนิโรธในแบบทั่วไปนั้น ไม่ได้ขยายความ มากนัก ไม่ได้บอกว่า ตัณหานั้นเมื่อเกิด เกิดที่ไหนได้บ้าง ตัณหาเมื่อตั้งอยู่ ตั้งอยู่ที่ไหนได้บ้าง ตัณหาเมื่อดับ ดับที่ไหน ถูกละได้ในที่ไหน ไม่ได้ขยายความ เอาไว้ ในบางสูตร พระพุทธองค์ทรงขยายความสมุทัยกับนิโรธเพิ่มขึ้น ให้เห็น ภาพชัดขึ้นมาอีก

หัวข้อที่ ๕ แบบแสดงสมุทัยกับนิโรธเป็นปฏิจสมุบาท แบบแสดงทุกขสมุทัยกับนิโรธ เป็น ปฏิจสมุบาท ทุกข์ก็แสดงไปตามปกติ คือชาติปิ ทุกขา แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ ชราปิ ทุกขา แม้ความแก่ก็เป็น ทุกข์เป็นต้นไปเรื่อยๆ พอขยายความทุกขสมุทัย พระพุทธองค์ ทรงเปลี่ยนจาก ตัณหาเป็นปฏิจสมุบาทฝ่ายเกิดทุกข์ และทุกขนิโรธ เปลี่ยนจากความดับตัณหาเป็นปฏิจสมุบาท ฝ่ายดับทุกข์

หัวข้อที่ ๖ แบบเปลี่ยนทุกข์เป็นสัkkายะเป็นต้น อันนี้เปลี่ยนอริยสัจทั้ง ๔ ข้อ แทน ทุกข์ ด้วยคำว่า สัkkายะ หรือคำอื่นๆ ก็ได้ในพระสูตร ต่างๆ มีมากเหมือนกัน แต่จะยกมาสักคำหนึ่งพอเป็น ตัวอย่าง คือแทน ทุกข์ ด้วยคำว่า สัkkายะ แทนที่จะใช้ คำว่าทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ก็แทนด้วยคำว่า สัkkายะ สัkkายสมุทัย สัkkายนิโรธ สัkkายนิโรธคามินีปฏิปทา หรือใช้ คำอื่นๆ แทนคำว่า สัkkายะ ก็ได้

หัวข้อที่ ๗ แบบแสดงอริยสัจในปฏิจสมุบาท อริยสัจ ๔ แสดงตามองค์ปฏิจสมุบาท แสดงไปที่ละองค์ๆ จะเปลี่ยนองค์ธรรมที่เป็นทุกข์ไปเรื่อยๆ ตามองค์ปฏิจสมุบาท สมุทัย กับ นิโรธ ก็เปลี่ยนไปตาม ส่วนอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นนิโรธคามินีปฏิปทายืนพื้นอยู่ ไม่เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ส่วนทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ตลอด

หัวข้อที่ ๘ องค์ที่ ๑๒ ขรามรณะ อันนี้เกี่ยวกับขรามรณะ แสดงในแง่มุมอริยสัจ ๔ โดย ตั้งคำถามขึ้นมา ๔ คำถาม สำหรับสภาวะธรรมอื่นๆ คือ ชาติ ภพ อุปาทาน อวิชชา ก็ตั้งคำถามขึ้นมา ๔ คำถาม ทำนองเดียวกันนี้ เมื่อตั้งคำถามแล้ว ก็ตอบคำถามด้วยตนเอง

หัวข้อที่ ๙ องค์ที่ ๑๑ ชาติ อันนี้เป็น ความเกิดขึ้นของรูปนาม ความ ประชุมรวมกัน ปรากฏตัวชั่วคราวของขันธ์ ความได้อายตนะมา อันนี้เป็นชาติ ทำให้เราสมมติบัญญัติกันว่าเป็นคนเกิด สัตว์เกิด แท้จริง เป็นความเกิดปรากฏขึ้นของขันธ์ ไม่ใช่ ตัวตน สัตว์ บุคคล เป็นความเกิดขึ้นของขันธ์ คือ กอง ทุกข์เท่านั้น

หัวข้อที่ ๑๐ องค์ที่ ๑๐ ภพ คำว่า ภพ หมายถึง การกระทำตามอุปาทาน มี วัตถุประสงค์ เพื่อตัวตน ยึดถือว่ามีตัว รักตัว กลัวตัวเองจะ ลำบาก กลัวตัวเองจะไม่สบาย ก็จัดแจง ตั้งใจกระทำเพื่อ ตัว และยึดผลการกระทำว่าเป็นของตัวเอง เราทั้งหลายที่ออกจากวงจรแห่งกรรมไม่ได้ เพราะพากันยึดถือ ผิดว่า นั่น ของเรา เราเป็นนั่นเป็นนี่ นั่นเป็นอัตตาตัวตนของเรา

หัวข้อที่ ๑๑ องค์ที่ ๙ อุปาทาน อุปาทาน แปลว่า ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดเอา ไว้ให้มั่นคง สิ่งนั้นมันไปแล้ว แต่เรายังยึดถือมันอยู่ จับไว้ไม่ ยอมปล่อย ถ้าจับแล้วปล่อย มันก็ไม่มัน แต่จับไม่ปล่อย มันก็มัน แยกออกเป็น ๔ อย่าง คือ กามุปาทาน ทิฏฐุปาทาน สีลพพตูปาทาน อัตตวาตูปาทาน เป็นความยึดถือ เป็น กิเลส เป็นสิ่งที่เกิดแล้ว ทำให้จิตเศร้าหมอง ทำให้ไม่มี ปัญญา แท้ที่จริง

หัวข้อที่ ๑๒ องค์ที่ ๘ ตัณหา ตัณหา คือ ที่เห็นกันบ่อยๆ การแสดงอริยสัจแบบทั่วไป หรือแบบอื่นๆ ส่วนใหญ่เอาตัณหานี้ เป็นทุกขสมุทัย ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความรักทุกข์ นั่นเอง เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ รักทุกข์ ไม่ปล่อยทุกข์ ก็ไม่พ้นไปจากทุกข์ อธิบายแบบนี้ก็เข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ง่าย ตอนนี้อยู่แสดงตามสภาวธรรมในปัจจุสมุบาท ตัณหาเป็นทุกขสมุทัย ก็ได้ เป็นทุกข์ก็ได้ ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งอุปาทาน แต่ตัว ตัณหาเองก็เป็นทุกข์ เป็นสิ่งไม่มีตัวตน เกิดเพราะเหตุ

หัวข้อที่ ๑๓ องค์ที่ ๗ เวทนา เวทนา คือ เป็นสิ่งไม่มีตัวตน เกิดจากผัสสะเป็นครั้งๆ กลุ่มของการเสวยอารมณ์ ที่เป็นความรู้สึกนี้มี ๖ ประการ คือ เวทนาที่เกิดเพราะการกระทบทางตาเป็นปัจจัย เวทนาที่เกิดเพราะการกระทบทางหูเป็นปัจจัย เวทนาที่เกิดเพราะการกระทบทางจมูกเป็นปัจจัย เวทนาที่เกิดเพราะการกระทบทางลิ้นเป็นปัจจัย เวทนาที่เกิดเพราะการกระทบทางกายเป็นปัจจัย และเวทนาที่เกิดเพราะการกระทบ ทางใจเป็นปัจจัย เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเป็นอทุกขมสุข ก็เป็น สิ่งที่เกิดเพราะผัสสะ เมื่อผัสสะดับไป เวทนาจับดับไป

หัวข้อที่ ๑๔ องค์ที่ ๖ ผัสสะ ผัสสะเกิดขึ้น เพราะมีอายตนะ ๖ เกิดขึ้น เพราะ ความเกิดขึ้นของอายตนะ ๖ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มันใช้การได้ จึงมีผัสสะเกิดขึ้น จะห้ามไม่ให้เกิดก็ไม่ได้ ได้มาแล้ว เกิดขึ้นมาแล้ว มันก็ทำหน้าที่ เป็นเหตุให้เกิด ผัสสะ สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากกรรมเก่า

หัวข้อที่ ๑๕ องค์ที่ ๕ สหายนะ อายตนะภายในทั้ง ๖ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ พิจารณาในแง่ที่ว่าเป็นของไร้ตัวตน มันเป็นทุกข์ มันไม่ได้มีอยู่ก่อน มีเมื่อมีเหตุปัจจัยคือนามรูป ถ้า นามรูป ดับสนิทไป ความดับของอายตนะก็มีได้ หนทางก็อริยมรรค มีองค์ ๘ ประการ

หัวข้อที่ ๑๖ องค์ที่ ๔ นามรูป เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ นี้เรียกว่า นาม มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่ารูป นามและรูปดังกล่าวนี้ เรียกว่า นามรูป เพราะความเกิดแห่งวิญญาณ ความเกิดแห่ง นามรูปจึงมี เพราะความดับแห่งวิญญาณ ความดับแห่งนามรูป จึงมี อริยมรรคก่อนประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสมาธินี้เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับ แห่งนามรูป

หัวข้อที่ ๑๗ องค์ที่ ๓ วิญญาณ วิญญาณมี ๖ อย่าง⁴ ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน ตั้งชื่อตามวัตถุหรือที่เกิดของมัน ความรับรู้ที่อาศัยตาเกิด เรียกว่าจักขุวิญญาณ ความรับรู้ที่อาศัยหูเกิด เรียกว่า โสตวิญญาน ความรับรู้ที่อาศัยใจเกิด เรียกว่ามโนวิญญาน วิญญาณจึงเป็นสิ่งที่ไร้ตัวตน เกิดเป็นครั้งๆ เท่านั้น ที่วิญญาณยังเกิดดับสลับต่อ

⁴ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๕๕.

อยู่ ก็เพราะยังมีสังขารหล่อเลี้ยงไว้ ทั้ง สังขารในอดีตที่สืบต่อมาและสังขารในปัจจุบัน เมื่อสังขาร ดับไป วิญญาณก็ดับไป

หัวข้อที่ ๑๘ องค์ที่ ๒ สังขาร สังขารเป็นความปรุงแต่งทำให้วิญญาณดำรงอยู่ได้ มีทั้งส่วนที่เป็นอดีตและส่วนปัจจุบัน ถ้าเป็นอดีต ท่านอธิบายว่า คือ กรรมเก่าต่างๆ ที่ทำเอาไว้ทั้งดีและไม่ดี อันนี้มีผลทำให้เกิดวิญญาณที่เป็นวิบาก เป็นผลของกรรม จักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ขวานวิญญาน ชิวหาวิญญานกายวิญญาน เหล่านี้เป็นวิบากจิตล้วน เป็นจิตที่เป็นผล ของกรรมเก่าทั้งนั้น ส่วนมโนวิญญาณมีทั้งเป็นผลมาจากกรรมเก่าและจิตอื่นๆ โดยเฉพาะกรรมเก่า ทำให้เกิด ภวังคจิตเกิดดับสืบต่อความเป็นบุคคลนั้นไปหนึ่งชาติ

หัวข้อที่ ๑๙ องค์ที่ ๑ อวิชชา อวิชชาเป็นความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ความไม่รู้ในความดับแห่งทุกข์ และความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ เรื่องเท่านั้นเป็นอวิชชา อวิชชาไม่มีตัวตนนะ เป็นสิ่งที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย เหมือนกัน เพราะอสังขารเกิด อวิชชามันจึงเกิดได้ ไม่ใช่ว่า อวิชชาจะเกิดได้ลอยๆ เป็นผู้ยิ่งใหญ่ อะไรที่ไหน บางคนบอก ว่าในปฏิจกสมุปปาทนี้ อวิชชาเป็นต้นตอ เป็นต้นเค้า เป็นจุดเริ่มต้น อะไรอย่างนี้ ที่จริงแล้ว อวิชชาที่ไม่มีตัวตน เหมือนกัน เป็นตัวทุกข์ เป็นสังขารที่เกิดเพราะมีปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ได้มีอยู่ก่อน มีเมื่อมันเกิด เกิดเพราะมีเหตุ และดับ ไปเมื่อหมดเหตุ เหมือนกับสภาวะอื่นๆ นั่นเอง

หัวข้อที่ ๒๐ องค์ที่ ๐ อาสวะ อาสวะ คือ อาสวะที่ไม่มีตัวตน เป็นสภาวะที่ไม่ได้มีอยู่ก่อน มีเมื่อเกิดขึ้น เกิดเพราะมี ปัจจัย หมดปัจจัยก็ดับไป อาสวะทำให้เกิดอวิชชา และในทางกลับกัน อวิชชาทำให้เกิดอาสวะ อวิชชากับสภาวะอื่นๆ ก็เชื่อมโยงกันอยู่โดยไม่ขาด สาย อวิชชาเกิด ก็เพราะอาสวะเกิด ที่นี้ เพื่อแสดงว่าแม้ อาสวะที่เป็นเหตุให้เกิดอวิชชา ก็ไม่มีตัวตนด้วยอีกเหมือนกัน

บทวิจารณ์

นอกจากเนื้อหาโดยย่อของหนังสือ เรื่อง “อริยสัจในปฏิจกสมุปปาท” ผู้วิจารณ์แสดงความคิดเห็นในด้านเนื้อหาเป็น ๒ ประเด็น คือ จุดเด่นของเนื้อหาและจุดด้อยของหนังสือในเชิงวิชาการ ดังนี้

จุดเด่นของหนังสือ ผู้วิจารณ์แสดงความคิดเห็น ในประเด็นจุดเด่นของเนื้อหา มีประเด็นสำคัญ คือ อาจารย์สุภัทร ทุมทอง ท่านผู้เป็นเจ้าของหนังสือนี้ได้ถ่ายทอดความรู้ปฏิจกสมุปปาทในแนวอริยสัจ ๔ โดยยกมาจากที่ท่านพระสารีบุตรรวบรวมไว้ในสัมมาทิฐิสูตร^๕ ในพระสูตรอื่นๆ อาจจะแสดงไม่ครบทั้งกระบวนการ แสดงเฉพาะบางส่วนตามความเหมาะสมแก่ผู้ฟัง ที่จริงก็ เรื่องเดียวกันนี้แหละ แสดงให้อริยสัจตามความเป็นจริง กองทุกข์ที่เกิดเพราะปัจจัยปรุงแต่ง เป็นตัวทุกข์ ไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ของเขา เป็น สิ่งที่ประชุมกันเกิดขึ้นชั่วคราวเท่านั้น เหตุที่

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๑.

ทำให้ทุกข์ คือ ทุกขสมุทัย เมื่อเหตุดับไป ทุกข์ก็ดับไป เพราะความดับ ไปของเหตุ ความดับไปสิ่งที่เกิดจากเหตุจึงมี วิธีการที่จะ ทำให้ถึงความดับสนิทไปโดยสิ้นเชิง คือ อริยมรรคมืองค์ ๘ สภาวะที่เป็นส่วนประกอบในปฏิจจสมุปบาท ทุกสภาวะล้วนไม่มีตัวตน เป็นตัวทุกข์ ไม่ว่าจะเป็น ขรา มรณะ ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร อวิชชา อาสวะ สิ่งเหล่านี้ไม่ได้มี อยู่ก่อน มีเมื่อเกิดขึ้น เกิดเมื่อมีเหตุ ดับไปก็เพราะหมด เหตุ หากเหตุดับสนิทแล้ว ตัวมันก็ไม่เกิดอีก ไม่มีอีก ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับ คือ อริยมรรคมืองค์ ๘

ข้อดีอีกประการหนึ่งคือเป็นหนังสือไม่หนามาก เนื้อหาสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้ง แต่มีการใช้คำศัพท์และภาษาที่เข้าใจง่ายในการเขียน มีการให้ความรู้ด้วยการนำหลักธรรมปฏิจจสมุปบาทในแนวอริยสัจ ๔ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม ทำเข้าใจการปฏิบัติธรรมมากขึ้น มีการอธิบายอุปมาอุปมา ให้เข้าใจได้ง่าย พร้อมทั้งมีการเปรียบเทียบและมีการยกตัวอย่างประกอบ ได้มีการแบ่งเป็นบทย่อย ๆ อย่างต่อเนื่องที่ทำให้อ่านแล้ว ไม่น่าเบื่อ มีการเชื่อมโยงหลักธรรมกับการปฏิบัติด้วยการอธิบายรายละเอียดแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ผู้อ่านได้อ่านอย่างเข้าใจได้ง่าย

ช่วงต้นของหนังสือ มีการอธิบายหลักธรรมเพื่อให้ผู้อ่านได้มีการทำความเข้าใจในคำศัพท์ และเนื้อหา ของหลักธรรมในเบื้องต้น ก่อนที่จะไปสู่บทต่อ ๆ ไปทำให้ผู้อ่านที่ไม่เคยมีความรู้พื้นฐานในเรื่อง “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท” นี้เรียบเรียงจากคำบรรยายในหัวข้อ “สาระธรรมจากพระสูตรตันตปิฎก” เนื้อหาที่บรรยายนั้น ได้แสดงอริยสัจในแง่มุมต่างๆ และแจกแจงอริยสัจ ๔ ในองค์ประกอบของกระบวนการปฏิจจสมุปบาท ๑๒ อย่าง ตามแนวที่ท่านพระสารีบุตร แสดงไว้ในสัมมาทิฎฐิสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ และยังมีบทความสำคัญ ที่ทำให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จนถึงขั้นบรรลุดุธรรมเป็นพระอริยบุคคลซึ่งเกิดจากปัญญาในการปฏิบัติได้ จึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้ จากเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์แสดงความคิดเห็นในประเด็น จุดด้อยของเนื้อหา คือ หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ดี ที่น่าอ่าน เป็นหนังสือที่เน้นในการให้ความรู้ในด้านการปฏิบัติวิปัสสนา แม้หนังสือเล่มนี้จะมีเนื้อหาดีแค่ไหน แต่ผู้ที่ไม่เคยศึกษาธรรมะ ไม่อาจเข้าใจเนื้อหาความในหนังสือนี้ได้ รวมถึงยังขาดอรรถรสในการอ่าน คำพูดวนไปวนมา ใช้คำซ้ำๆ และถ้าไม่อ่านหลาย ๆ รอบ ก็อาจทำให้เข้าใจคาดเคลื่อนได้ ต้องมีความเป็นนักวิชาการ และมีข้อมูลที่ต้องอ้างอิงในพระไตรปิฎกเพิ่มเติม เช่น คำว่า ปิยรูปสาตรูป คือ สิ่งที่มีความแตกสลายเป็น ธรรมดา แต่เราคิดว่า มันน่ารัก น่าพอใจ ได้แก่ อายตนะ ภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อายตนะภายนอก ๖ รูป คือ เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณ, วิญญาณ ๖ ผัสสะ ๖ เวทนา ๖ สัญญา ๖ สัญเจตนา ๖ ตัณหา ๖ วิทก ๖ วิจารณ์ ๖ ทั้งหมดนั้นแหละ ที่เรายึดถือว่า มันจะให้ความสุข ให้ความพอใจ น่ารัก น่าใคร่ อันนั้นคือปิยรูปสาตรูป ปิยรูป สาตรูปอันใดมีอยู่ในโลก ถ้าอ้างอิงเชิงอรรถแบบนี้จะเป็นอุปการะแก่ผู้อ่านมาก เพราะถ้าผู้อ่านมีความสงสัยว่า เนื้อหาในเรื่องที่กล่าวมานี้มีอย่างไรบ้าง ก็สามารถหาพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาฉบับ มจร.เปิดอ่านได้ทันที

บทสรุป

เนื้อหาในหนังสือ “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท” ได้อธิบายกล่าวว่า แสดงลักษณะของตัวสภาวะ คือ ขรา และมรณะ เป็นตัวทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่มีความมั่นคง เกิดเพราะเหตุ ปัจจัย เพราะความเกิดแห่งชาติ ความเกิดแห่งขราและ มรณะจึงมีเปลี่ยนสมุทัย ไม่ได้เอาต้นเหตุเป็นสมุทัย แสดงไปตามกระบวนการปฏิจจสมุปบาท อะไรทำให้เกิด ขรามรณะ ชาติทำให้เกิดขรามรณะ เพราะความเกิด ขึ้นของชาติ ความเกิดขึ้นของขรามรณะจึงมี ถ้าไม่มี ความเกิดขึ้นของชาติ ความเกิดขึ้นของขรามรณะก็ไม่มี เพราะความดับแห่งชาติ ความดับแห่งขราและมรณะจึงมี ตรงนี้เปลี่ยนนิโรธ เพราะความเกิดแห่งชาติ ความเกิดแห่งขราและ มรณะจึงมี เพราะความดับแห่งชาติ ความดับแห่งขราและ มรณะจึงมี ข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับแห่งขราและมรณะ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนธรรมอื่นๆ ในกระบวนการ ปฏิจจสมุปบาท ก็เป็นไปในทำนองนี้

ข้อเสนอแนะ

หนังสือ “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท” เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติสมณวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้ต้องการเข้าถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ในปฏิจจสมุปบาท ธรรมและอริยสัจ ๔ เพื่อให้พุทธสาวกได้ศึกษาแล้วปฏิบัติตาม จะได้ตรัสรู้ตามพระพุทธรองค์ แล้ววิมุตติหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเป็นจุดหมายปลายทางของการบำเพ็ญเพียรในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐., ๒๕๓๕.

สุภีร์ ทมทอง. “อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท”. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๕๖.

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารนวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารนวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารนวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารนวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงานด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับ ไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ ดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ วารสารนวัคส์ตฤสาสน์ปริทรรศน์ เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จระบบจะแจ้งการยืนยันการส่งเข้า E-mail ของผู้ส่งบทความ เข้าสู่ระบบ หรือ สัมผัสสมาชิก

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 12-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH SarabunPSK ตั้งค่าน้ำกระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตาราง 1 หรือ

Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุวุฒิการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุ ตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเรียงมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 350 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 - 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) สรุป (Conclusion) ระบุดูสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

7) องค์ความรู้จากการวิจัย

8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมตามรูปแบบแฟมเพต

ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการพร้อมตัวอย่างประกอบ

วารสารใช้ระบบการอ้างอิงแบบ APA6

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือ หรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตก็ได้ ทั้งนี้ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมด ก่อนส่งต้นฉบับผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง สำหรับการอ้างอิงเอกสารในบทความนั้น ใช้ระบบ APA ให้ใช้ระบบตัวอักษร โดยให้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุดูชื่อ-นามสกุล ของผู้เขียนและเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิงกำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) ผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างชื่อผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหากษัตริย์ ธรรมมาโส, 2554)

2) ผู้แต่ง 1 -3 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภาโร และ เขมณัญญ์ อินทสุวรรณ, 2553) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น (สมภาร พรหมทา, 2548; ธนิต อยู่โพธิ์, 2550)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 3 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่มคำว่า และคณะ เช่น (สนิท ศรีดำแดงและคณะ, 2548)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพยัญชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่ง เช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Keown, 2003)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Hersey & Blanchard, 2000) และให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Keown, 2003; Hersey & Blanchard, 2000)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al., ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง (Kaiser et al., 2008)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารนวงศ์สัตตสุสานปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดย

การพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสมทางวิชาการเป็นประโยชน์ต่อสังคม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับ ลิงค์วารสารฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสารนวักศัตถุศาสนปริทรรศน์ ก่อนเท่านั้น

